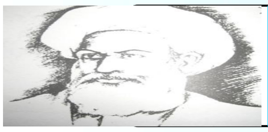

د وردګو د کلتوري يون د غازي بابا د کتاب چاپولو لړۍ

۱

وردګ

(قوم، سيمه او کلتور)

ليکوال: څېړنيار محمد حامد حليمي

Ketabton.com

کال: ۱۳۸۷ هجري لمريز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د تاریخ لیکنې د ځنځیر لومړۍ کړۍ

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: وردګ (قوم، سیمه او کلتور)
د لیکوال نوم: څېړنیار محمد حامد حلیمي
کمپوز او ډیزاین: حلیمي
د چاپ کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز – ۲۰۰۸ زیږدیز
د چاپ ځای: د بهير چاپخونه، کابل – افغانستان
د چاپ زیار: ګل آغا احمدي وردګ
تیراژ: ۱۰۰۰ ټوکه
د اړیکو شمېره: 0093 (0) 799 221 522
برېښنالیک: haleemihamed_786@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

دا اثر ټولو هغو افغانانو ته په ډيره مينه ډالۍ کوم چې د هيواد آبادي او د خلکو خدمت يې د ژوند له سترو موخو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

تقریظ – څېړنپوه میرسید احمد ګوربز .... الف
تقریظ – استاد زبیر شفیقي ....ج
تقریظ – څېړنوال نصرالله ناصر ٥
تقریظ – څېړنوال الحاج سید محی الدین هاشمي ....ی
سریزه – ګل آغا احمدی وردګ ....ل
مننه او څو خبرې ....س
وردګ د انساني ټولنې په اوږدو کې ١
د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې ٨
د وردګو ستر او میړنی ټبر... ١٣
د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه................................. ٢٠
د وردګو سیمه او ولایت.. ٢٦
د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه کتنه................................٢٧
د وردګو ولایت ځینې ولسوالی، درې او کلي...............................٢٩
د وردګو د ولایت والیان.. ٣٥
د وردګو د ولایت د ځینو سیمو د نوم اینښودلو فلسفه.....................٣٧
د وردګو ولایت تاریخي سیمې.. ٤١
د وردګو د ولایت مشهور زیارتونه.......................................٤٤
په وردګو کې کرنه او مالداري..٤٦
د وردګو اقلیم او سیندونه... ٤٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت لارې.. ۴۸
د وردګو ولایت د ښوونې او روزنې حالت................................. ۴۸
د وردګو په ولایت کې روغتیایي آسانتیاوې.............................. ۵۴
د وردګو د ولایت فرهنګي حالت... ۵۵
د وردګو ځینې مشهور دودونه ۶۱
لومړۍ ضمیمه – په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې ۸۲
اخځلیکونه ۱۰۰
وردګو ته ډالۍ.. ۱۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن په سپېڅلی نامه

د څېړنیار محمد حامد حلیمي د وردګ(قوم، سیمه او کلتور) په نامه کتاب چې د تقریظ له پاره يې ماته راکړی و، ولوست. کتاب په عمومي توګه درې برخې لري: د وردګو د قوم لرغونې برخه، دویمه د وردګو د ولایت او دریمه برخه يې د وردګو د قوم د اتنوګرافۍ برخه ده.

څېړنیار محمد حامد حلیمي په درو واړو برخو باندې ژوره څېړنه کړې ده، په لرغونې برخه باندې يې څېړنه ډېره ګټوره ده، زه فکر کوم چې تر اوسه پورې به د وردګ په کلمه باندې چا داسې ګټوره څېړنه نه وي تر سره کړې، د زیاتې څېړنې په بهیر کې د وردګ د کلمې لرغونتوب د ویدونو زمانې ته رسوی او یو ځای د وردګ د کلمې په هکله لیکي:(د وردیکا او برسایا وردګ بریخې کلمې په ویدونو کې راغلې دي، د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې نه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردک تر ټولو لرغوني یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د اریانا ویجه د شپاړلس سیمو یادونه شوی ده چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردک په نامه یادیږي).

دوهمه برخه يې د وردګو د ولایت برخه ده، چې د امیر شیر علیخان، امیر عبدالرحمن خان ، امیر امان الله خان او تر اوسنۍ زمانې پورې د وردګو په تشکیلاتو باندې يې رڼا اچولې ده. د وردګو ولایت جغرافیایي او د ولسوالیو موقعیت ته تم شوی او همدارنګه د دوردګو د ځینې تاریخې سیمو په هکله او د دای میرداد، جغتو او ځینې نورو کلمو پر تاریخي شالید باندې غږیدلی دی. د تاریخ په اوږدو کې د وردګو د ولس مختلفو سیمو ته په لیږدیدنو او د وردګو د میشت ځایونو په برخه کې يې هم په زړه پورې او ښه معلومات وړاندې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه يې دا ده چې د وردګو پر دودونو، رسم او رواجونو او نورو برخو کې ګټور معلومات وړاندې کوي چې د لوستونکو او څېړونکو له پاره په ښه ورځې. زه د دې ترڅنګ چې د ښاغلی حلیمي دا اثر ډېر ارزښتمن ارزوم، د چاپولو هیله يې لرم تر څو ګټه يې عامه شي.

په درنښت

څېړنپوه میراحمد ګوربز

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د ژبو او ادبیاتو د مرکز علمي غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې اثر څو ټکي

د وردګو د قوم په تاریخي شالید د ځوان لیکوال محمد حامد حلیمی دغه اثر په ریښتیا چې په خپل نوعیت کې بې ساری او نوی اثر دی. ما چې د پښتنې قبیلو کوم آثار لوستي او یا مې له نظره تیر شوي دي، د ښاغلی حلیمی په دې ښکلې اثر کې پر هغو حواله ورکړی شوې ده، لیکوال د شاتو د مچۍ په څیر په ډیرو ګلونو راګرځیدلی او شیره یې ترې راټوله کړې ده، طبعاً دومره دروند کار ښه حوصله، ذوق او مینه غواړي.

د وردګو د تاریخي قوم او ولایت په باب دغه اثر له همدې لامله یو ځانګړی ارزښت لري لږ تر لږه ښاغلي حلیمی نورو لیکوالو ته مخه خلاصه کړه، لومړی ګام یې پورته کړ، داسې ګام چې تر اوسه پورې نه واخیستل شوی، دغه کتاب د تاریخي شالید په اړه تر ډیره حده بشپړ دی، البته له دې یادونې سره چې د دې قوم تاریخي شخصیتونه چې د ګران هیواد دتاریخ په کوم پړاو کې هغوی یو نه هیرېدونکی رول درلودلی وي که لیکوال ته ممکنه وی باید یاد شوی وای یوازې د ستر غازی محمد جان خان سرسري یادونه کافي نه ده، د غازی محمد جان خان له لنډ ژوند لیک نه تر کریم خان، د لنګر آخوند زاده نومیالي یادیږي که په لنډه ډول معرفي شي د دې اثر ارزښت به دوه چنده کړي باید یادونه وکړم چې دا کمزوري نه بلکې یوه تنده ده چې ما د دې اثر په لوستلو کې احساس کړې ده، کیدای شی دغه خدمت بل لیکوال یا په خپله حلیمی په بیل اثر کې وکړي. په هر صورت زما په نظر د وردګو د تاریخ په اړه دا لومړی اثر دی چې هېڅکله هم لومړی ګام بشپړ او له کمیو خالی نه وي.

له تاریخي شالید وروسته د وردګو ولایت د اوسني پېر په اړه ما ښاغلي حلیمی ته یو څو شفاهي مشورې ورکړې که یې د منلو او پلی کولو وخت او شیمه ورسره وي ښه تر ښه که نه بنده پر وس پړ دی. البته مشوره اړینه بولم چې که چیرې د وردګوولایت د ښوونې او روزنې او تعلیمي بهیر په اړه د الحاج مدیر شریف خان له مالوماتو ګټه واخلی د دې اثر په بډاینه او ثقه توب کې به ډیر ګټور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې ښاغلی لیکوال محمد حامد حلیمي ته د دې ستر خدمت مبارکی وایم او له ستر پالونکي څښتن څخه یې خپل ولس او هیواد ته د ښو خدمتونو جوګه غواړم.

په مینه او درنښت

محمد زبیر شفیقی د ۱۳۸۷ لمریز کال د تلې ۱۵ مه،

کابل پروان مینه د ویسا ورځپاڼې دفتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ (قوم، سيمه او کلتور)

دا د هغې رسالې نوم دی، چې ځوان او هڅاند ليکوال ښاغلي څېړنيار محمد حامد حليمي کښلې ده. ښاغلی حليمی چې اصلی مسلک يا څانګه يې درملپوهنه ده، سربيره پردې چې په خپله اړونده څانګه کې تر ډېره بريده بريالی دی، نوموړی له ادبياتو، تاريخ، ژورناليزم او په ټوليزه توګه له افغاني کلتور سره خاصه مينه لري او د دې برخې په رڼولو کې يې هم کله نا کله نيلی ځغلولی دی. د ادبياتو او ژورناليزم په برخه کې يې د هيواد په مطبوعاتو کې د څېړنيزو مقالو خپرېدل زمونږ د دې ادعا شاهدان دي.

د ښاغلي حليمي دغه حاضره رساله چې څو برخې لري، د ده د ذوق ښکارندويه ده. نوموړي په خپله دې رساله کې موضوعګانې د څپرکو پر ځای په بيلابيلو سرليکونو ويشلي چې په دې حساب يې سربيره پر سريزې (۱۸)سرليکونه څېړلي او مناسب بحثونه يې پرې کړي دي.

ښاغلي ليکوال خپل دغه اثر له بيلابيلو اخځونو څخه چې شمېر يې څه لپاسه (۴۰) ته رسيږي، په ګټې اخيستنې سره بشپړ کړی او په څنګ کې يې سيمه ييزه څېړنه او خپل شخصي مشاهدات هم نه دي هېر کړي. همدارنګه يې پر خپلو ليدنو کتنو سربيره د وردګو له سپين ږيرو څخه هم پوښتنې ګرويږنې کړي او په دې ترڅ کې يې دغه حاضره رساله کښلې ده چې دلته د هغې دبيلابيلو برخو په اړه په لنډه توګه خپل نظر کاږم:

وردګ د انساني ټولنې په اوږدوکې د رسالې لومړی سرليک دی، چې ليکوال د يو شمېر معتبرو مأخذونو په مرسته په ځغلنده توګه د آرياپانو او په ترڅ کې يې د پښتنو د اصل او نسب په اړه څرګندونې کړي او په دې وسيله يې د اصلي موضوع څېړلو او رڼولو ته لار خلاصه کړې ده.

په دې پسې يې د وردګ کلمه څېړلې او په دې اړه يې د کتابونو پاڼې اړولي راړولي او هم يې په يو شمېر رواياتو تکيه کړې او د دې کلمې پسمنظر يې د موجودو مأخذونو په مرسته روښانه کړی دی، نوموړي دا موضوع په سيستماتيکه توګه څېړلی او تر دې بريده

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسولې چې وردګ د يوه ولايت يا خپلواک دولتي واحد په توګه پيژندل شوی او په دې ترڅ کې يې د لغمان د وردګو کلمې هم له ياده نه دی ايستلې او پر خپل ځای يې د هغه يادونه هم کړې ده.

ليکوال د پورتني موضوع په دوام د وردګو د قام په اړه بيلابيلې نظريې او روايات رااخيستي او کره کړي او يه پايله کې يې دا په ډاګه کړې ده چې وردګ کرلاني پښتانه دي.

د دې رسالې څلورم سرليک د وردګو استوګنځايونو ته ځانګړې شوی، ليکوال د څيړنې په بهير کې دې پايلې ته رسيدلی چې وردګ نه يواځې د وردګو په ولايت بلکې د هيواد په نورو ولايتونو کې هم اوسيږي او همدارنګه يې د هغو وردګو په اړه نسبتاً کره معلومات وړاندې کړي چې له هيواده بهر په بيلابيلو هيوادونو کې استوګن دي.

په دې پسې د وردګو ولايت راپيژنی، د هغه له اداري شاليد او تاريخي پسمنظر څخه مو خبروي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت د واليانو د نومونو فهرست هم وړاندې کوي، چې کېدای شي په راتلونکې کې د يوې ځانګړې رسالې په ترڅ کې معرفي او پر کړنو يې هم رڼا واچولی شي.

د رسالې بل سرليک د وردګو ولايت د ځينو سيمو د نوم ايښودلو فلسفې ته ځانګړی شوی، ليکوال د دې برخې په کښلو کې هم په يوه نظر بسنه نه ده کړې او له خپلې وسې سره سم يې هڅه کړې چې بيلابيل نظريات راټول او يوې پايلې ته ورسيږي.

د نوم ايښودلو له فلسفې وروسته مو د وردګو په سيندونو ګرځوي او هم مو د نوموړي ولايت له اقليم سره آشنا کوي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت بيلابيلې لارې هم راښيي څو وردګو ته د تګ پرمهال يې لارې نه شو!

کله چې په همدې په ګوته کړو لارو وردګو ته رسيږو، د ښوونې او روزنې له حالت سره مو آشنا کوی. ليکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور پر دوديزو او عنعنوي زده کړو چې معمولاً په جوماتونو کې کېدې، بحث نه کوي او په سيده توګه پر عصري او رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړو خپل بحث پیل کوي او همدارنګه په هیواد کې د وروستیو لسیزو د ناخوالو او جګړو په ترڅ کې هم د ښوونې او روزنې بهیر څېړي، ستونزې او آسانتیاوې یې بیانوي او تر دې دمه یې رارسوي.

په دې پسې د وردګو ولایت د تاریخي سیمو پر لنډه پیژندنه سربیره، د هغو زیارتونو یو فهرست هم وړاندې کوي چې په نوموړي ولایت کې مشهور دي. د دې زیارتونو معرفي کیدای شي د یوه ځانګړي اثر په ترڅ کې وشي.

لیکوال پر روغتیایي اسانتیاوو له لنډه خبرو وروسته د وردګو ولایت فرهنګي حالت ته مخه کړې او په دې ترڅ کې یې پر دولتي او آزادو خپرونو ، په وردګو کې د موجودو کلتوري ټولنو یو لنډ فهرست هم وړاندې کړي چې په دې ترتیب یې په دې اړه د راتلونکو څېړنو لپاره لاره هواره کړې ده او همدارنګه یې په دې ولایت کې د مشاعرو دود هم له یاده نه دی ایستلی او د منې ګل مشاعرې په اړه یې رڼا اچولې ده.

د دې رسالې وروستۍ برخه د وردګو ځینو مشهورو دودونو ته ځانګړې شوې چې په ترڅ کې یې د اختر، د کورونو تزیین، ډیزاین ، د واده او کوژدې دودونه، د جامو څرنګوالی، د میلمه پالنې او مړي د ودونو باندې لنډې خبرې کړي دي. په دې ولایت کې ځینې نور دودونه هم شته چې ښايي لیکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور له هغو څخه تیر شوی وي او په دې رساله کې یې نه وي راوړي، نو ځکه یې په سرلیک کې هم د (مشهور) کلمه ورزیاته کړې ده.

دا برخه لا پراخه او هر اړخیزې څېړنې ته اړتیا لري، چې لیکوال د رسالې له حوصلې سره سم خپله څېړنه عیاره کړې ده.

د رسالې په پای کې لیکوال د هغو اخځونو یو فهرست وړاندې کړی چې د دې اثر په کښلو کې یې ترې ګټه اخیستې ده، د یادونې وړ ده که چېرې ښاغلي لیکوال د هغو سپین ږیرو او هغو نورو کسانو نومونه هم یادکړي وای چې ده ورځحه په ځینو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات تر لاسه کړي، غوره به وای ځکه چې د فولکلوري څېړنې یو اساسي اصل د راویانو معرفي ده، نو له دې سره به دا لیکنه لا مؤثقه شوې وای.

بله د یادونې وړخبره دا ده چې ځینې برخې ډېرې لنډې څېړل شوي چې کېدای شي لیکوال هغه په لازم فرصت د دې رسالې د دوهم چاپ پر مهال او یا په ځانګړې توګه بشپړې وڅېړي چې د مخه یې ضمني یادونې شوې دي. همدارنګه که په دې رساله کې د نورو کلتوري مسایلو تر څنګ په وردګو کې د لیکوالو او شاعرانو او په مجموع کې د ادبي حالت په باب څه ویل شوي وای دا اثر به لا غنی شوی وای.

د دې ټولو خبرو په پای کې خپل نظر داسې رالنډوم:

– لیکوال سره له دې چې اصلي مسلک یې درملپوهنه ده، خو د رسالې د لوستلو پر مهال سړی داسې فکر کوی چې نوموړی به د تاریخ یا ادبیاتو له څانګې فارغ التحصیل او څېړونکی وي، ځکه چې د املا، انشا، لیک نښو او د یاګانو د مراعات په برخه کې تر ډېره بریده د یوه څانګوال پوه په څېر بریښي.

– په رساله کې هڅه شوې چې له معتبرو منابعو او سرچینو څخه استفاده وشي او همدارنګه د هرې موضوع د څېړنې په برخه کې په یوه مأخذ بسنه نه ده شوې او لیکوال یوې پایلې ته د رسېدو په هیله ځای ځای خپل نظر هم څرګند کړی دی.

– لیکوال له خپلې وسې سره سم میعاري لیکدود مراعات کړی او هغه یې له پامه نه دی غورځولی. د لیکنې سبک یې روان او له ابهامه خالي دی.

– د یادونې وړ ده چې که دغه ډول څېړنې او ټولونې د هیواد د بیلابیلو ولایتونو او سېمو په لاره ترسره شي نو په ترڅ کې به یې د ګران هیواد د شتمن کلتور د پرتلیزې څېړنې لپاره لاره هواره او زمینه برابره شي، له دې څخه به دا په ډاګه شي چې زمونږ د هیواد د کلتوري شتمنۍ چې په ټولیزه توګه د یوه واحد کلتور زیږنده دي. خو په ضمني ډول کوم کوم توپیرونه او ځانګړتیاوې لري او کومې برخې یې له یوې سیمې تر بلې سیمې توپیر لري. د دې کار د کولو بله ګټه به دا وي چې له یوې خوا به له ورکېدو وژغورل شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا به هیوادوال او نړیوال ترې خبر شي. مونږ وینو چې ځینې کلتوري پدیدې د وخت په تېرېدو بدلون مومي او یا خپل ځای نورو ته پرېږدي، که دا برخې نالیکلې او ناڅېړلې پاتې شي، نو راتلونکي نسلونه به ترې ناخبره پاتې وي.

یوه خبره چې د یادولو وړ ده هغه دا ده چې مونږ باید په خپلو دغو څېړنو او راټولونو کې ډېر دقیق واوسو او د برسیرنو او سرسری څیړنو پر ځای پر ژورو او دقیقو څېړنو اتکا وکړو او دا کار دیوه معیار له مخې ترسره کړو، څو راتلونکو لپاره د یوه غوره مأخذ او لارښوود حیثیت ولري.

په پای کې د ځوان لیکوال څېړنیار محمد حامد حلیمي زیار ستایم او هیله لرم چې د دې رسالې د خپریدو زمینه برابره شی، څو یې استفاده عامه شي، لیکوال ته د دغسې او دې ته ورته نورو آثارو د کښلو په لاره کې د لوی څښتن له دربار څخه د لا زیاتو بریالیتوبونو هیله من یم.

په درنښت

څېړنوال نصرالله ناصر

هوایي ډګر – اتفاق کلی

۱۳۸۷/۷/۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن تعالی په نامه

پښتون اولس د خپل قومي او اتنيکي جوړښت له مخې په ډېرو لويو او وړو قبيلو ويشل شوی، چې هره قبيله يې بيا په نورو لويو وړو خيلونو او ښاخونو بيلېږي. وردګ هم د دې ستر او پراخ قبيلوي جوړښت د يوې لويې برخې په توګه، برسيره پردې چې د پښتنو يوه لويه او ځانګړې قبيله ده، په جغرافيايي لحاظ د هغې پراخې سيمې نوم هم دی چې اوس په کې د پښتنو د دغې سترې قبيلې زياته برخه ميشت او استوګنه ده.

ځينو فولکلوري او عنعنوي رواياتو چې زموږ ويلی او اولسي تاريخ منابعو ته هم ليږديدلي دي. په پښتني ټولنه کې يې د وردګو د قبيلې د پيژندنې او هويت اصلي څېره لږ ډېره تته کړې ده. د همدغو فولکلوری او عنعنوي روايتونو او حکايتونو له مخې، چې زموږ په ټولنه او وګړو کې د وردګ قبيلې په اړه موجودوو پخپله د دې قبيلې وګړی هم څوک ځانونه سيدان(سادات) بولي او څوک په يوې او يا بلې پښتني قبيلي پورې ځانونه اړوندوي او آن دا چې ځينو بيا دوی نورو غير پښتني قومونو ته هم منسوب کړي دي.

ځوان څېړونکی ښاغلی څېړنيار محمد حامد حليمي چې پخپله هم د دې پښتني قبيلې غړی او د دې جغرافيوي سيمې استوګن دی په دې اړه د يوې علمي او سيستماتيکې څېړنې د اړتيا له مخې دې ستونزمنې چارې ته متې رانغښتي دي، په دې هکله يې ډېره ژوره او هراړخيزه مطالعه کړې او د خپلې اوږدې او پر له پسې مطالعې نچوړيې د وردګ(قبيله، سيمه او کلتور) تر سرليک لاندې د يو څېړنيز اثر په بڼه ترتيب او دا دی اوس يې د چاپ او خپريدو هوډ او تکل لري.

د دې څېړنيزې چارې علميتوب او کره توب د منابعو(علمي، تاريخي او جغرافيوي څېړنيزو آثارو) هغه اوږده ليک لړ ته په کتنه پوره څرګنديدای شي چې نوموړي ورڅخه په څېړنه کې استفاده کړې او د دې اثر په پای کې خوندي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلیمي صاحب په دې باب زیات منابع کتلي، بیلابیل لیکلي نظریات یې راټول کړي، هغوی ته یې ژوره او کره کتنه کړې او د باوري تاریخي اسنادو په رڼا کې یې د وردګو د قبیلې داسې رښتینې پیژندنه وړاندې کړې، چې په دې باب ډیرو غیر واقعي لیکلو او شفاهي فولکلوري نظریاتو او روایتونو د بطلان کرښه راښکلي شي.

نوموړي د خپلې څېړنې په بهیر کې څو زره کاله وړاندې په لرغوني آریایي ټولنه کې د دې سیمې د شته والي ځرک لګولی او د نورو لرغونو پښتني قبیلو په لړ کې یې د وردګ قبیلې هویت تثبیت کړی دی. پیاوړی څېړونکی حلیمي صاحب په دې اثر کې موږ ته د وردګ د کلمې د تسمیې وجه هم راجوتوي او د دې قبیلې استوګنځایونه هم راپیژني. د دې سیمې د لرغونو فرهنګي آثارو او د هغو له سیموې او ځایونو مو خبروي، د فرهنګي او ښوونیز روزنیز حالت، اقلیم او کرنیزې وضعې، دود دستور او نورو بیلابیلو مسایلو په اړه ډیر په زړه پورې معلومات زموږ په واک کې راکوي.

زه د وردګو د قبیلې او د سیمې د تاریخي او جغرافیوی حالت د پیژندنې په اړه د حلیمي صاحب ترسره کړې څېړنه د یو ارزښتناک او په دې لړ کې د ترسره شویو کارونو د یوې بې جوړې او بې سارې اثر په توګه ارزوم. نوموړي په دې اړه د نورو د لا پراخو څېړنو سپارښتنه کوم چې په دې هکله خپلو هراړخیزو مطالعاتو ته دوام ورکړي او د دې څېړنې لمنه داسې وغځوی چې هره برخه یې د یو ځانګړی اثر بڼه خپله کړي. نورو لیکوالو او څېړونکو ځخه هیله لرم چې د حلیمی صاحب د څېړني په څیر د ورته آثارو په لیکلو سره د پښتني تاریخ نور ډیر تیاره ګوټونه روښانه او له دې لارې زموږ فرهنګي زیرمه بډایه کړی. د مطالعې مینه وال د دې ارزښتناک اثر لوستلو ته رابولم او لیکوال ته یې د علمي او فرهنګي خدمتونو په ډګر کې د لابریالیتوبونو په هیله او دعا خپلې خبرې پای ته رسوم.

په درنښت

څېړنوال سید محی الدین هاشمي

کابل – احمدشاه بابا مینه

د ۱۳۸۷ کال د تلې شلمه نیټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

وردګ (قوم، سيمه او کلتور) د هغه ښکلي اثر نوم دی، چې زموږ ځوان فرهنګپال ښاغلي څېړنيار محمد حامد حليمي د يوې داسې کلتوري تندې د خړوبولو په موخه ليکلې دی چې د وردګو د لوی او پوهنپال قوم هر اوسيدونکي او د افغانستان د تاريخي څېړنو د بهير لاروپانو احساسوله. په دې کې شک نشته چې د يوه قوم، هيواد او سيمې لويه بريا د هغه د وګړو په لاس کې ده چې څرنګه وکولای شي خپل ځان، خپل کلتور، خپل دودونه او خپله سيمه نورو ته په اغيزمن ډول ور و پيژني چې ښاغلي حليمې په دې لاره کې نه ستړې کيدونکې هلې ځلې کړې او تر خپله وسه يې د خپلو خلکو، سيمې، کلتور او دودونو په معرفي کولو کې ملي دنده ادا کړې ده. سره له دې چې ښاغلی محمد حامد حليمي د روغتيا په څانګه کې زده کړې کړي دي او په خپله ځانګړې څانګه کې هم په بري سره پر مخ روان دی، خوله خپلو خلکو سره يې د مينې اظهار په داسې يوه ګټوره تاريخي ټولګه کې څرګند کړی دی چې ستاسو د مطالعې وياړ لري.

د ښاغلي حليمي تاريخي ټولګه په عمومي توګه په دريو برخو ويشل شوې ده چې د وردګو د قوم تاريخي لرليد، د ولايت په توګه د دې سيمې معرفي کول او په دې سربيره يې د سيمې پر ځينو دودونو هم رڼا اچولې ده او په دې لړ کې د نورو ليکوالو لپاره د يوې سالمې سيالۍ لاره پرانيسې ده.

زما په آند هره ليکنه د ګڼو مثبتو ټکو تر څنګ هرو مرو يو لړ نيمګړتياوې لري چې د ښاغلي حليمي ليکنه موږ له دې قاعدې څخه مستثنی نه شو ګڼلای، خو دغه ټولګه هغو ټولو څېړونکو او ليکوالانو ته د ګټورو ليکنو د لړۍ د پيل کيدو لاره پرانيزي چې د دې کتاب معلومات ورته کافي نه ښکاري. نو هيله ده چې د هيواد په کلتوري ډګر کې همداسې يوه لړۍ پيل او په دې هکله نورې ګټورې څېړنې رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي حلیمي څېړنه زیاتې ځانګړنې لري چې ځینو ته یې په دې سریزه کې په لنډه توګه اشاره کیږي:

لومړی: څېړنیار محمد حامد حلیمي د خپلې لیکنې د هرې خبرې لپاره ګڼ تاریخي لاسوندونه ذکر کړي او د څېړنې د چارو هغه بنسټونه یې تر ډېره حده په نظر کې نیولي دي چې د یوې غوره لیکنې لپاره اړین دي.

دویم: د وردګو د تاریخي څېړنو په هکله دغه لیکنه ځکه د زیات اهمیت وړ ده چې په دې لړ کې تر دې مهاله یوازینی لیکنه ده چې د تاریخي لرلید او د سیمې د معاصرې پېژندې تر منځ یې انډول ساتلی دی او په داسې ډول یې معرفي کړې ده چې د موضوع حق تر ډېره حده په ښه توګه ادا شوی دی.

دریم: لیکوال توانیدلی چې د خپلې لیکنې په لړ کې تر ممکن حده پورې هغه معیارونه په پام کې ونیسي چې د ژوند په مختلفو برخو باندې راڅرخي او د ضروري برخو یادونه یې له پامه نه ده ویستلې.

سره له دې چې زه د څېړنیار محمد حامد حلیمي هڅه او هاند په دې هکله ستایم او نوموړي ته د دې سترې بریا له کبله مبارکي وایم، د خپلې ټولنې په کلتوري کړیو او لیکوالو باندې غږ کوم چې د دې مبارکې سیالۍ ډګر ته تر بل هر چا مخکې را وړاندې شي او د هغو بنسټونو په معرفي کولو کې خپله ملي دنده ادا او هغه څه برلا کړي چې ستاسو په نظر یې په دې لیکنه کې مناسبه یادونه نه ده شوې او یا هم چورلټ پاتې شوي دي.

د خپلو خبرو په وروستۍ برخه کې د دې خبرې یادونه هم اړینه بولم چې د وردګو کلتوري یون په پام کې لري چې د وردګو د تاریخي شخصیتونو، فولکلور، کلتوري آرونو، پوهنیزو چارو او نورو اړینو برخو کې هم د بیلو بیلو ټولګو او رسالو په وسیله څېړنه وکړي، څو خپل ګران افغانستان، خپلو خلکو، تاریخي او کلتوري کړیو ته د خدمت جوګه او په دې هکله ملي پور ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ځلې بيا هم ګران حليمي صاحب ته د دې ګټورې تاريخي ټولګې له کبله مبارکي وايم، د دې تاريخي خېړنې د چاپ سپارښتنه کوم او نوموړي ته په خپل وياړمن ژوند کې د لا زياتو برياوو غوښتونکی يم.

مينه او مننه

ګل آغا احمدي وردګ

۲۱ تله ۱۳۸۷ هجری لمريز ۱۲ اکتوبر ۲۰۰۸ زيږديز

کابل، افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او څو خبرې

خوښ یم چې خپل ګران هیواد افغانستان او میړنیو پرګنو ته یوه داسې رساله وړاندې کوم چې کیدای شي د هیواد د میشتو قومونو له ډلې څخه د یو ستر او میړني ټبر یعنې وردګو په هکله په کره دلایلو ولاړ یو لړ تاریخي معلومات وړاندې کړي.

هغه مهال چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې مې دنده تر سره کوله، نو تل به مې د خپلې مطالعې لپاره د اکاډمۍ له کتابتون څخه کتابونه اخیستل او هغه به مې لوستل. په ځانګړې توګه ما غوښتل څو د وردګو په هکله څه ناڅه معلومات راټول او د یوې مقالې په توګه په کومه مجله یا جریده کې خپاره کړم. خو له ډیر لټون څخه وروسته مې لږ څه معلومات وموندل او د لومړی ځل له پاره په دې حقیقت پوه شوم چې د وردګو په هکله د معلوماتو په راټولولو کې د مأخذونو په موندنه کې هغه شان چې زما زړه یې غواړي نه بریالۍ کیږم. له دې ټولو سره سره مې بیا هم د وردګو په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه مې د جرګې مجلې ته د خپرولو په موخه وسپارله. څه موده وروسته یوه ورځ مې پداسې حال کې د هیواد پیاوړی لیکوال او څیړونکی استاد حبیب الله رفیع سره لیدنه وشوه چې معاش مې اخیست او له روغبړ څخه وروسته یې راته وویل چې د جرګې مجلې له پاره ستاسو ترتیب کړې مقاله د نوموړې مجلې د کتنپلاوي له لوري ماته د کتلو لپاره سپارل شوې ده او زه غواړم چې په دې هکله له تا سره و ګورم او زیاته یې کړه څو د نوموړی دفتر ته ورشم.

بله ورځ د استاد حبیب الله رفیع دفتر ته ورغلم په مینه مینه یې د خپلو اسنادو له مینځ څخه هغه مقاله راویستله چې ما لیکلې وه د هغې د بشپړولو له پاره یې راته وویل چې ما د وردګو په هکله یو مهال یوه څیړنه پیل کړې وه، خو بیا د بوختیا له امله راڅخه پاتې شوه، ته دا موضوع په هراړخیزه توګه وڅیړه او ځینې مأخذونه یې هم راته په ګوته کړل. د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅنګ یې راته وویل چې که چیرې د مفرداتو د جوړولو په برخه کې کومې مرستې ته اړ شوې نو زه به درسره مرسته وکړم.
د استاد همدا لارښوونه وه، چې زه یې د وردګو په هکله د یوې څېړنیزه او معلوماتی ټولګې راټولولو ته وهڅولم. په حقیقت کې هغه څه چې ستاسو تر مخ دي، اصلي زړی یې همغه مقاله وه چې د وخت په تیریدو او د معلوماتو په ورزیاتولو مې تر اوسنۍ بڼې پورې راورسوله.
د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې اوږده او لرغونې سابقه لري او له میلاد څخه نږدې دونیم زره کاله تر مخه اټکل کیږي. دغه کلمه کله په قوم او کله هم په سیمه باندې پر یوه او بله بڼه کارول شوې ده. په سیدانو باندې د وردګو د ورګډولو خیالي افسانې او له میر سید احمد څهور یا اوږد کوخي څخه پورته د هغې د سلسلې مبهم توب هغه څه وو چې زه به یې تل ځورولم او آن له یو شمیر مشرانو او مخورو څخه مې هم د دې افسانې په هکله یو لړ خبرې اوریدلې چې په حقیقت بنا نه وې چې ګواکې وردګ د میر سید احمد ګیسودراز یا اوږدکوخي اولاده ده او یا دې ته ورته نور فلکوري روایتونه زما تر غوږو هم رارسیدلي دي.
نوموړې ستونزې ته په پاملرنې سره مې دا عزم وکړ چې د تاریخي شواهدو او کره اسنادو په رڼا کې د لوموړي ځل لپاره خپلو ګرانو هیوادوالو ته داسې معلومات وړاندې کړم چې له یوې خوا د پورته یادې شوې فلکوري افسانې او له واقعیت څخه لرې قصې په څیر دودیزه روایتونو باندې د بطلان کرښه راوکاږي او له بل پلوه په لوستلو یې لوستونکو ته د وردګو د قوم، سیمې او کلتور په هکله یو عمومي انځور تر لاسه شي.
د څیړنې ځینې کارونه مې سرته رسولي وو چې د قدرمن استاد ګل آغا احمدي وردګ صاحب یو لیک مې تر لاسه کړ چې په هغې کې له لیکوالو څخه غوښتل شوي وو څو د جغتو مهالنۍ په جریده کې د خپرولو له پاره خپل مطالب او لیکنې ورولیږم. ما هم وغوښتل چې د وردګو په هکله د لیکنې یوه یوه برخه په نوبت سره د جغتو مهالنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورولېړم چې احمد صاحب هم دا خبره په ډېر ورين تندی ومنله او څو برخې يې د جغتو په مهالنۍ کې په پرله پسې توګه خپرې شوې. خو کله چې د وردګو د کلتوری يون له خوا د ۱۳۷۸ کال د غوره ليکوال او څېړونکي جايزه راکړل شوه نو دې کار ډېر وهڅولم څو تر لاس لاندې څېړنه چې ستاسو د لوستلو وياړ لري بشپړه کړم چې له نيکه مرغه په دې کار بريالی شوم.

د وردګو د تاريخ په هکله که چيرې د دې لړۍ هرې برخې ته تم شو نو کيدای شي په هره برخه يې ګڼ شمير کتابونه وليکل شي خو هغه څه چې ما د وردګو په هکله راټول کړي دي يواځې يو داسې پيل ګڼل دی چې نورو ليکوالو او څېړونکو ته د وردګو په اړه د څېړنې لاره هواروي او زما ټولګه په دې لاره کې د يوې کوچنۍ هڅې مثال لري. زه هيله من يم چې د هيواد نور ليکوال او څېړونکي له دې نيمګړې ليکنې څخه په الهام اخيستنې سره هر اړخيزې او بډايې څېړنې ترسره کړي او د وخت په تيريدو سره زما دغه هڅه په بشپړو او اغيزمنو څېړنو سره و پالي.

په پای کې د هيواد له نامتو ليکوالو، څېړونکو او استادانو او د افغانستان د علومو د اکاډيمۍ له غړو هر يو څېړنپوه استاد ميراحمد ګوربز، څېړنوال الحاج استاد سيد محی الدين هاشمي، څېړنوال استاد نصرالله ناصر او د ويسا د ورځپاڼې له چلوونکي قدرمن استاد زبير شفيقي څخه مننه وکړم چې د دې رسالې په بيا لوستلو سره يې زه ډېر احسان من کړم او هر يوه پر خپل وار خپلې غوره لارښوونې پر ما باندې پيرزو کړې. ټولو قدرمنو استادانو ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د سوکاله ژوند او اوږده عمر غوښتنه کوم.

د يادولو وړ بولم کومې لارښوونې او وړانديزونه چې استادانو په دې هکله ماته کړې دي نو ما هم تر ډېره حده په پام کې نيولې دي.بايد ووايم چې په ځينو مواردو کې مې دا خبره غوره ګڼلې چې که لوی خدای(ج) توفيق راکړ نو هره برخه به يې د ځانګړې رسالې په ترڅ کې په هر اړخيزه توګه وڅېړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه له فرهنګ پالونکي او د هيواد په مينه سمسور شخصيت ښاغلي استاد ګل آغا احمدی وردګ څخه چې تل يې زه هڅولی يم او د دغه نيمګړې رسالې په لوستلو سره يې د هغې زيار پر ځان واخيست او د لا ښه‌والي لپاره يې په لاره کې يې غوره لارښوونې او زياتونې راڅخه ونه سپمولې، ډيره زياته مننه کوم. نوموړی ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د روغ او له برياوو څخه ډک ژوند غوښتنه کوم، په ګوتو او قلم يې دې تل برکت وي او قلم يې دې تل هيواد ته د چوپړ په لاره کې مخ پر وړاندې وچليږي. قدرمن استاد احمدی د وردګو د راتلونکې له پاره هغه ماسترپلان ته ورته ليکنه هم راباندې و لوروله چې د دغه ټولګې په پای کې د ضميمې په توګه چاپ شوې او تاسو يې د دې ټولګې په وروستۍ برخه کې موندلای شی.

همدا راز له خپل قدرمن، محترم او ګران پلار الحاج مولانا (حليمي) څخه هم يوه نړۍ مننه کوم چې د دې ليکنې بشپړولو ته يې تل هڅولی يم او په دې برخه کې يې راسره نه هيردونکي مرستې کړې او په خپله پلارنۍ او هم مورنۍ مينه يې (ځکه مور مې کله چې زه دری کلن وم وفات شوې ده) نازولی يم، خدای پاک دې هغه ته د دارينو کاميابي او فردوس جنت په نصيب کړي.

په پای کې د هيواد له پياوړی علمي شخصيت پروفيسور دوکتور زر جان بها څخه هم زياته مننه کوم چې د دې ټولګې د چاپ لګښت يې پرځان واخيست او په دې برخه کې يې راسره مرسته وکړه. پوهاند صاحب ته د لوی خدای(ج) له دربار څخه د دنيوي او اخروي اجر غوښتونکی يم.

د يوه سوکاله، آباد او پرمختللي افغانستان په هيله

په مينه

محمد حامد حليمي

۱۳۸۷/۷/۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ د انساني ټولنې

په اوږدو کې

مخکې له دې چې د وردګو په اړه خپل بحث پيل کړم، د يادونې وړ بولم چې د پښتو او پښتنو په باب په کافي اندازه څيړنې او ليکنې ترسره شوې دي، نو ځکه د بحث د نه اوږدولو په موخه يواځې په يوه لنډه او ځغلنده کتنه بسنه کوم.

د دې له پاره چې په انساني لرغونو ټولنو کې د وردګو ځاى او موقف څه ناڅه روښانه کړو، د هغوى په منځ کې وردګ د يوه ستر ټبر په توګه ومومو او له وردګو څخه تر مخه په ټولنيزو ډلو کې د وردګو ځاى وپيژنو، نو د خپل بحث لړۍ له آريايانو څخه را پيل کوم.

آريايان د انساني ټولنې يوه ستره برخه ده، چې د پيړيو پيړيو ځلانده او وتلى تمدن په درلودلو سره يې ډېر ملتونه په خپله لمنه کې را نغاړلي او بشرى ټولنې ته يې وړاندې کړې دي.

د آريايانو اصلي ټاټوبى آريانا ويجه چې د پامير لوړې ځمکې او د آمو سر چينې وې چې(د اصيلو يا نجيبو خلکو ځمکه ده)، ښودل شوى دى. د وخت په تيريدو او د دوى د شمير د زياتيدو او نورو بيلابيلو لاملونو له کبله آريايان نورو سيمو ته خواره واره شول او هلته يې خپل ژوند پيل کړ.(١). ځينو يې د هندوکش په شمالي او جنوبي لمنو کې استوګنه غوره کړه، ځينې يې د هريوا (هرات) خواته ولاړل او دريمه ډله يې د باختر او هندوکش له شاوخوا څخه د کابل، خيبر او نورو لارو څخه تير او د اباسيند او ګنګا تر منځ يو ځلانده مدنيت رامنځته کړ. له آريايانو څخه يو مشهور دينى کتاب چې (ويدا) نوميږي او د حضرت عيسي (ع) له ميلاد څخه ١۴٠٠ کاله د مخه ليکل شوى او تر اوسه پورې پاتې دى چې د دې قوم په تاريخ کې د ډېر ارزښت او اهميت وړ شميرل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آريايي قبيلو په ډله کې يوه هم د پکهت (پښتنو) قبيله ده، چې په ريګويدا (د ويدا د کتاب يوه برخه ده) کې يې نوم ياد شوی دی او دا خبره څرګندوی چې دې اولس له ميلاد څخه څوارلس سوه کاله د مخه هم شتون درلود.

په ويدا کې پکتها د پښتنو د پاچا او د پکهت ياني د پښتنو د قوم په نومونو څو ځايه او په پر له پسې توګه راغلي دي.

هغه وخت چې د پکهت قبيله د خپلې لومړنۍ ليږديدنې په وخت کې د هندوکش سهيلي برخوته راکښته شوه، نو ورو ورو د آريانا په جنوب ختيځو سيمو کې ميشت شوه چې د دوی سيمه د پکتيا، پښتيخا، پختيښا، پښتنخا، پښتونخا او پښتونخوا په نومونو يادده شوه، چې د يونان مشهور او نامتو تاريخپوه هيرودت(۴۲۵ – ۴۸۴ م) او د يونان نامتو جغرافيا ليکونکی بطليموس کلوديوس (د دوهمې ميلادي پيړۍ په لومړۍ نيمايی کې يې ژوند کاوه)، هم نوموړي حقيقت ته په خپلو آثارو کې اشاره کړې ده.

د پښتو په کلاسيکو ادبياتو کې هم پورتنۍ کلمې راغلي، چې د بيلګې په توګه د ښکارندوی غوري(۵۶۹-۶۰۲ هجری ق)، د سليمان ماکو په تذکرة الاوليا، د پټې خزانې په سريزه(په چاپي نسخه کې پښتونخوا او په اصلي نسخه کې پښتنخا راغلې ده(۲) چې دغه حقيقت په ځينې نورو آثارو کې هم کله په يوه او کله پر بله بڼه هغه په ګوته کولی شو.

پښتانه چې د تاريخ په اوږدو کې يې د خپل لرغونتوب ډير پړاوونه وهلي او ډول ډول قبيلوي جوړښتونه يې درلودل، په عنعنوي توګه په لاندينيو پنځو سترو ټولنيزو ګروپونو ويشل شوي چې عبارت دي له:

1. غرغښتي پښتانه
2. سړبني پښتانه
3. کرلاڼي پښتانه
4. بيټني پښتانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. متوزي پښتانه چې غلجي او لودي پښتانه ترې مقصد دي،(۳).

پورتني یاد شوي ګروپونه هر یو په خپل وار په لس ګونو نورو ډلو ویشل شوي دي.

لکه څرنګه چې زموږ بحث پر وردګو باندې راڅرخي او د پښتنو دغه قبیله په پښتني قبیلو کې په کرلاڼی کورنۍ پورې اړه لري، نو ځکه خپل بحث ته د کرلاڼی کورنۍ په اړه ادامه ورکوو.

په پښتنو قبیلو او ټبرونو کې یو هم د کرلاڼي ټبر دی، چې په بیلابیلو څانګو او ګروپونو ویشل شوی دی. د کرلاڼیو د پلرونو او نیکونو په اړه ګڼ او مختلف روایات شته دي. د بیلګې په توګه دلازاک چې د کرلاڼي پښتنو یوه عمده څانګه ده ، عقیده څرګندوي چې د کرلاڼ پلار سید قاف نومید، چې په اتم پښت کې حضرت امام حسین (رض) ته ور رسیږي.

د خټکو قبیله د کرلاڼي پلار هونی بولي او شیتک عقیده لري چې کرلاڼی د کوم شهزاده زوی وو. همدا راز د خوګیاڼیو ښاخ عقیده څرګندوي چې دی د عبدالله اورمړ زوی دی.د افضل خان خټک په (تاریخ مرصع) کې د تاریخ خان جهاني په روایت دا پیښه داسې بیانوی چې د ذکریا او عبدالله په نومونو دوه کسان وو، چې یوه یې کړایي او بل یې یو هلک پیدا کړ. څرنګه چې عبدالله نومي کړایی او ذکریا نومي هلک پیدا کړی وو او عبدالله اولاد نه درلود نو هغه ته یې وویل چې دا هلک ماته راکړه او زه به تاته کړایي درکړم او هغه هم ومنله،(۴).

د کرلاڼي د اولادې په اړه ځینې خلک وایي کله چې کرلاڼ نومی ماشوم نرۍ ته سترګې پرانیستې نو په هغه ځای کې لښکر یوه شپه تم شوی او بیا له هغه ځایه تللی و. دغه ماشوم د اوسپنې تر یوې کړایي لاندې و او بیا د عبدالله نومي له خوا و موندل شو چې د اورمړو د قبیلې څخه و، نو د کړایی د نوم له کبله د کرلاڼي نوم پرې کیښودل شو.

خو ارواښاد اکاډیمسین پوهاند رشاد بیا دغه تشبیه د مضحکو تشبیهاتو له ډلې څخه ګڼلې او د «حیات افغاني» پښتو ژباره کې چې د نوموړی حاشیه او تعلیقات ورسره مله دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه بحث د پاڼې په لمن لیک کې د دغې تشبیه په اړه لیکي«دا هم له مضحکو تسمیو څخه ده»،(۵).

محقق عبداللطیف یاد طالبي د «پښتنې قبیلې» په اثر کې خپل نظر داسې څرګندوي: له دې کبله چې د کرلاڼي د قبیلې وګړي تر ډېره بریده له کرکیلي او کرنې سره سروکار لري، نو د کرلاڼي نوم هم له همدې کبله په دغه ټبر باندې ایښودل شوی دی،(۶). ماته هم د کرلاڼي د نامه د څرنګوالی په باب د ښاغلي یادطالبي روایت د نورو په پرتله په دې اړه د منلو وړ او ډېره په ځای او غوره نظریه ښکاري.

همدارنګه په څو ماخذونو کې په متواتر ډول دا خبره راغلې ده چې دغه هلک(کرلاڼ) د ژمی په مېنه (هستوګنځي) په لویدیځ افغانستان کې پیدا شوی و او عبدالله اورمړ له دې کبله هغه په زویتوب ومانه چې نارینه اولاد یې نه درلود، او د نوموړي روزنه او پالنه یې په غاړه واخیسته. کله چې بلوغ ته ورسید، نو خپله لور یې ورته نکاح کړه چې له هغې څخه یې دوه زامن و زیږیدل، چې په یوه باندې د کودي او په بل باندې یې د ککي نوم کیښود. وروسته بیا د دې هر یوه له لمنې څخه ډېر نور ښاخونه او قومونه رامنځ ته شول.

ښاغلي پوهنوال محمد عمر روند میاخیل په خپل اثر «د پښتنو قبیلو شجرې او مېنې» کې د شیرین خان ناصر د «پښتنو قبیلو د مېنې شجرې او نومیالي» له قول څخه لیکلي چې: کرلاړی یو پخوانی آریایي قوم او مضبوط پښتانه دي،(۷).

په ټولیزه توګه هغه پښتانه قومونه او ښاخونه چې د کرلاڼ له لمنې څخه پیدا شوي دي د کرلاڼي یا کرړاني پښتنو په نوم یادیږي.

خو د دغه ټولو روایتونو تر څنګ ارواښاد علامه پوهاند حبیبی د «افغانستان لنډ تاریخ» کې کرلاڼي سوچه پښتانه بللي او وايي چې دغه پښتانه له غرغښت، بیټني او سړبن سره خپلوي لري.

د کرلاڼي په کورنۍ کې دلازاک، منګل، خوګیاڼي، اپریدي، خټک، وزیر، بنوڅي، دوړ، ځدراڼ، اتمان خیل، ځاځي، توري، وزیر، ګوربز، تڼي او نور قومونه شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي شواهد څرګندوي چې کرلاڼيو د پښتنو په تاريخ کې ډيره مهمه برخه اخيستی ده که څه هم چې په هندوستان کې د لوديانو د سلطنت په زمانه کې د کرلاڼيو قبيله دومره مشهوره نه وه، خو د سوري کورنۍ د واکمنۍ پرمهال دغې قبيلې ډير شهرت وموند او له دې قبيلې څخه دوه نوميالی هر يو تاج خان او سليمان خان په دې موده کې د خورا زيات شهرت خاوندان شول چې د جمال خان کرلاڼی زامن وو. په لومړي ځل د پښتنو په تاريخ کې د تاج خان او سليمان خان نومونه د شيرشاه د جرنيلانو په توګه ياد او د قنوج په جګړه کې ښه و ځليدل چې شيرشاه نوموړې جګړه د مغلی پاچا همايون په وړاندې ګټلې وه. (۸).

لکه څرنګه چې مخکې يادونه وشوه چې کرړان يا کرلاڼ دوه زامن درلودل د کرلاڼ د لومړنۍ ميرمني لومړی زوی کودی او دوهم زوی يې ککی نوميده.کودی دوه ميرمنی درلودې له لومړۍ ميرمنې څخه يې دوه زامن وو، چې مشر يې دلازک نوميده او له خپل وررور اورکزي څخه دوه کاله مشر و او د دلازاکو قبيله ورځينې پيدا شوې ده په لومړی سر کې دغه قبيله په ډيرې چټکۍ سره زياته شوه خلک يې ډير زړور وو، ډير ځايونه يې د خپل موجوديت او ځواکمنتيا په لومړيو پړاوونوکې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل خو وورسته يې بيا سختې ماتې سره مخامخ شول چې اوس مهال په پيښور، چهچه، ضلع هزاره، دکن او نورو سيمو کې ميشت دي. بايد يادونه وشي چې ځينې مؤرخين د يادو شوو قومونو جرړې په اوسني افغانستان کې وچې بولي.

د اورکزي د ټبر ځينې څانګې د کوهاټ د ضلعې په غرنيو سيمو کې او ځينې نور يې د سپين غره ختيځ او د تيراه په جنوبي واديو کې ميشت دي چې د دې ټبر دولت زی او متوزي څانګې په شمير کې له نورو څخه زياتې دي.

د کودي د دوهمې ميرمنې زامن په ځينو مأخذونو(تواريخ خورشيد جهان، حيات افغاني او نورو) کې په دې ډول راغلی دي:

√ موسی زي

(c) ketabton.com: The Digital Library

- √ منګل
- √ توري
- √ هني
- √ وردګ(۹)(۱۰).

خو ځینو مأخذونو(پښتانه د تاریخ په رڼا کې او پښتني قبیلې) بیا دا ویش داسې راوړی دی:

- √ موسی زي
- √ منګل
- √ هني
- √ وردګ(۱۱)(۱۲).

په دې ښاخونو کې ځینو تاریخپوهانو هني د کرلاڼي قبایلو یوه مشهوره څانګه بللې ده، خو ځینې نور لکه د خورشید جهان مؤلف په دې باور دي چې د دغه زوی چې نوم یې هني دی، کوم اولاد په نرۍ کې نه دی پاتې شوی.

«پښتني قبیلې» د «بنو تاریخ» له قوله لیکي چې: د هني قبیله په بنو کې له منګلو سره یو ځای اوسیده چې تر اوسه پورې په دغه ملک کې د هني منګلو په نامه شهرت لري. د شیتک اولاده چې بنوڅي دي، نژدې ۶۰۰ کاله وړاندې یې هني او منګل له دغې سیمې څخه وشړل. ځینې یې هندوستان ته لاړل او ځینې یې د منګلو د قبیلې په لویدیځ غره کې میشت شول.

د توري د څانګې په اړه نظریات مختلف دي او توري ته توریزي هم ویل کیږي. د دې قبیلې یادونه بابر د ۱۵۰۵ م کال په واقعاتو کې کړې ده. ځینې دوی ته د نسل له مخې مغل هم وایي خو ځینو بیا هندوان بللي دي چې دا دواړه نظریې سمې نه ښکاري او ډیرو مؤرخینو دا خلک د کرلاڼیو پښتنو په نوم باندې نومولي او له همدې قول سره موافق دي.(۱۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا قبیله د هوت شمال او د سپین غره جنوب ته د کرمې د سیند په دواړو غاړو پرته ده.

د نورو ښاخونو په اړه د نظر ډېر توپیر نه لیدل کیږي، نو ځکه مې یې له راوړلو څخه دلته ډډه وکړه.

لکه مخکې یې چې یادونه وشوه د کودي بن کرلاڼ د دوهمې میرمنې د زامنو له ډلې څخه یو هم وردګ دی چې په تاریخي لحاظ له همدې ځای څخه د دې قوم په اړه زموږ ځیړنه پیل کیږي. په وردګو باندې د د خپلې څیړنې په پیل کې باید دغه حقیقت په ډاګه کړم چې وردګ به لومړی په دریو برخو کې تر بحث لاندې ونیول شي:

- د وردګ د کلمې په اړه او د تاریخ په اوږدو کې په دې قوم، ځای او سیمې باندې د هغه اطلاق.
- وردګ د یو ستر قوم په توګه
- د وردګو سیمه او وردګ د ولایت په توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې

د وردګو په اړه چې د معلوماتو هرې برخې ته تم شو، نو لیدل کیږي چې له بده مرغه د نورو قبیلو په څیر په دې برخه کې زیات معلومات نه تر سترګو کیږي او ډیره پاملرنه نه ده ورته شوې. د وردګو په باب د کره تاریخي اسنادو د پلټلو او څیړلو مسئلې ته د پام وړ توجه نه ده شوې. په ځینو مواردو کې د لیکوالو له خوا څو محدودې کرښې ورته ځانګړې شوې او په ځینو مواردو کې سره له دې چې کره معلومات موندل کیدای شي یا خو تر اوسه د پوهانو او څیړونکو تر ګوتو شوي نه دي او که لاس ته ورغلي هم دي یوائې د سینو یا ټټرونو په محدوده کې پاتې شوي چې په متواتر ډول له یوه پښت څخه بل ته لیږدول کیږي او د یوې ځانګړې مجموعي یا ټولګې په توګه یې د چاپ ویاړ نه دی موندلی.

له دې څخه نو بویه چې وردګ لیکوال او څیړونکي باید په خپله ملا کلکه وتړي او د ژوند په ټولو برخو کې د خپل هویت ربښتنی تاریخ خپل هیواد او ټولنې ته وړاندې کړي.

په ځینو ماخذونو کې د وردګو په اړه یوائې دوه درې کرښې راغلی دي چې یوه بیلګه یې دلته د نمونې په توګه راوړم:

در وجه تسمیه وردګ همین قدر میتوان ګفت که وردګ نام قبیله یی از قبایل پشتون است و نام قبیله بر محل آنان. یعنی بر این ولایت اطلاق شده است به عباره دیگر وردګ به حیث ولایت عبارت است از تسمیه ظرف به اسم مظروب،(۱۴).

د وردګ کلمه د تاریخ په اوږدو کې په بیلابیلو بڼو راغلې او نامتو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او څیړونکو په خپلو آثارو کې د هغې یادونه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړي لیکوال پوهنوال استاد رسول باوري په خپله یوه لیکنه کې چې د سلام فرهنګي ټولنې په ویب پاڼه کې خپره شوې ده، په دې اړه داسې لیکي:

«لرغونپوهانو او مؤرخینو د لرغوني او تاریخي وردګ په اړه هغسې چې وړ ده، زیاتې ځانګړې تاریخي لیکنې او څیړنې نه دي کړي، خو د افغانستان په ټولیز تاریخ کې د وردګو ولایت او په هغه ولایت کې د میشت اولس هغه ونډه بر ملا ده، چې د ټول هیواد په سترو ویاړنو او بریمنو سوبو کې شمیرل کیږي. د وردګو اوسنی ولایت او د هغه اړوندې سیمې زموږ د هیواد په لرغونو دورو او تاریخي پیرونو کې ټاکونکي او نه هیریدونکي څپرکي لري، چې په دې لنډه لیکنه کې د ټولو هغو را یادول شونی کار نه دی، خو له آریایي پیر وروسته په بیلا بیلو دورو کې د وردګو او د هغه ولایت اړونده سیمې په یوه یا بل ډول را یادې شوي او د هیواد په ټولیز تاریخ کې یې ونډه څرګنده شوې ده»،(۱۵).

د وردګ د کلمې د تاریخ په اړه ښاغلي ارواښاد احمد علی کهزاد په «تاریخ افغانستان» کې لیکلي چې:

ویشتاسپ وروسته له دې څخه چې سل آسونه، زر غویان او لس زره میږې یې قرباني کړي، نو یې وغوښتل ترڅو دومره ځواک ورکړل شي چې د نورو کارونو ترڅنګ د (وردهکا) قومونه د حیواناتو له عبادت څخه خلاص کړي،(۱۶).

د وردیکا او برسا یا وردګ بریښي په ویدونو کې هم راغلي دي. د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې څخه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا به غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردګ تر ټولو لرغونی یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د آریانا ویجه د شپاړس سیمو یادونه شوې ده، چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردګ په نامه یادیږي،(۱۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنیو څرګندونو څخه ښکاري چې په اویستا کې د وردهکا کلمه په بشپړه توګه او کټ مټ همغه د (وردک) له کلمې سره سمون خوري او اوسني وردک همغه د وردهکا قومونه دي، چې په اویستا کې یې یادونه راغلې ده.

د یونان نامتو تاریخپوه بطلیموس او نورو تاریخپوهانو د سکندر د استحکاماتو د یادولو په ترځ کې له اورتسپانا یا کابورا چې اوسنی کابل دی، یادونه کړې ده او د هغه اوسیدونکي یې د کابل تی Kabolitea په نامه یاد کړي او د کابل څو نژدې او ترځنګ (مجاورې) سیمې لکه ارغنده یا ارګردا Argurada، لوګر یا لوکرنا Locarana او وردګ یا بګردا Bagarada په نومونو یادې کړې دي.

کلاوس بطلیموس په دوهمه میلادي پیړۍ کې د پارو پامیزاد parapamisade هندوکش په شاوخوا کې د اورتیکانه ortikana په نامه یو ځای راوړی چې د اوسني وردګ له کلمې سره لفظي ډیر نژدیوالی لري او هم زیاتوي چې د کابل او د سرچینې نه څیرمه سیمه کې د بګردا Bagarada ښار دی، چې د وردک war dak له نامه او موقعیت څخه لیرې نه دی. BARDAGA ، BaGRADA امکان لري چې د یونانیانو Bagarda وي چې د زند اوستا له vaekeneta سره یو دي.

په اوومه عیسوی پیړۍ کې چینې زایر هیون څانګ په خپله سفر نامه کې لیکلي دي چې په هغې کې یې داسې راوړی دي:

کله چې نوموړی زایر په ۶۴۴ میلادي کال له هند څخه د چین د سفر په لار کې کابل ته رارسیږي، له کاپیسا څخه ۱۵ ورځې د جنوب خواته سفر کوي او verana یا اوسنی بنو ته رسیږي . بیا شمال لویدیځ خواته ځي او له هغه ځایه ۵۰۰ لی (۱۰۰ میله) د شمال خواته ځي او د ورګي ستانه vargi sthane سیمې ته رسیږي چې کېدای شي دغه نوم په اصل کې verdergi sthane وي. چې محشي یې هم د وردګو سیمه بولي چې د غزني شمال خواته څلویښت میله لیرې واقع ده. د پورتنۍ لیکنې په یوه برخه کې د بطلیموس له قوله د اورتیکانه نوم راغلی او هغه د وردګ سره نژدې ښودل شوی دی. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پیاوړی لیکوال ښاغلی سرڅیړونکی رازقی نړیوال له دغه قول سره موافق نه دی او د خپل اثر(د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې) د دوهم ټوک په ۲۴۰ مخ کې لیکې چې اورتیکانه یا اورتا کانه د اریانه (هرات) د یوې لرغونې استحکامې کلا نوم دی چې اوس د قلعه اختیارالدین په نامه شهرت لري او په تاریخي اسنادو کې یې له دې په بل کوم ځای کې داسې محل نه دی معرفي شوی او په دې باره کې د صبا د مجلې په یوه ګڼه کې مفصل معلومات وړاندې شوې دي،(۱۸).

همدا راز د معتبرو منابعو او اخځلیکونو په حواله د یما پاچا د کهاله د پاچاهانو (د بخدي یا آریانا) د شهنشاهي ایالتونو (۱۹) له ډلې څخه په اویستا کې شپاړس ایالتونه راغلي دي، چې یو یې هم ویکره ته، وای کرته، ویکترا Vaekereta ده، چې غالب ګمان دا دی چې د بطلیموس باګردا به عبارت له ویکرتا څخه وي او اوسنی نوم یې وردګ دی، چې د کابل سیند سره یې د اتصال کړی بشپړه کړې ده،(۲۰).

د هیواد لوی مورخ علی احمد کهزاد په خپل اثر (آریانا) کې د انګریزی پوه کننګهم د اثر (جغرافیایی قدیم هند) د لومړی جلد د ۳۸ مخ پر استناد راوړی چې ډیره شونې ده چې ویکرتا هغه نوم وي چې د کابل حوزې ته د دغه آریایي ټبر نننوتو ته اشاره کوی،(۲۱). یعنی د وردګ ټبر ته.

په ویدي او تر هغه وروسته اوستایي متنونو کې د ویکرتهه او کوبها تر ټولو نامتو سیمو څخه یوه ښېرازه سیمه یورګیتا یا اوسنی وردګ او د هغه اړوندې سیمې ګڼل شوې دي(استاد رسول باوري دا قول د پښتنو د نوی او پخوانی تاریخ چې عبدالرزاق پالوال لیکلی او په کال ۱۹۹۴ کې خپور شوی د ۳۸۸ مخ په حواله راوړی دی)،(۲۲). د هخامنشیانو په وخت کې دا سیمه د ستاکیدیا په نوم یادیده چې د څلورو نورو سیمو سره یې کلني مالیات ۱۷۵ تالانه ته رسیدل(استاد باوري دا قول د افغانستان لنډ تاریخ چې علامه عبدالحی حبیبي لیکلی او په ۱۳۴۶ کال کې په دولتي مطبعه کابل کې خپور شوی، د دوهم ټوک د ۲۸ مخ په حواله راوړي دي)(۲۳). د آلماني څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوخاربریتس په وینا یوناني مورخینو هم د ستاکیدیا په نوم د یونان باختري یو ایالت یاد کړی دی، چې د وردګو سیمه یې تر ټولو نامتو سیمه بلل کېده(دا قول استاد باوري د پوهاند مجاور احمد زیار د پښتانه وروڼه ملیتونه اثر چې په کال ۱۳۶۶ د کابل په دولتي مطبعه کې چاپ او خپور شوی دی د ۵۴ مخ په استناد راوړی دی)،(۲۴).

په کوشاني پیر کې د وردګو اړوندې سیمې د نړیوالو لارو په مسیر کې د سترو کاروانونو د تم ځایونو له پاره د امن او ډاډمن چاپیریال ځای وو چې د اوسیدلو مناسب ځای یې درلود، چې د سترو سوداګریزه کاروانونو تر ټولو نامتو ځای د کوټه اشرو په نوم تم ځای و. چې د افغانستان د تاریخ په اسلامي پیر کې یې پوره نوم درلود او د وریښمو د لارې سهیلي کرښه یې د هند له پوتالی پوترا څخه د بلخ له ستر مرکز سره نښلوله.

په اسلامي پیر کې هم د وردګو د ټبر او سیمې په اړه بیلابیلو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او سیلانیانو له خوا زیاتې یادونې شوې دي. د بیلګې په توګه یو شمیر لیکوالو د جګړه ایزو پیښو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده، لکه په ۴۴۳ هجری کال کې د وردګو په خماري دره کې د سلطان محمود د ځواکونو په لاس د الف ارسلان ماتې خوړل یادولی شو. یو شمیر نورو بیا د دې سیمې د نامتو مبارزینو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده. لکه غازی محمد جان خان وردګ چې د هیواد په تاریخ کې ستر ویاړ ور په برخه دی او داسې نور،(۲۵).

ښاغلی غبار په (جغرافیایي تاریخي افغانستان) نومې کتاب کې وردګ د ګندهارا د لرغونی ولایت یوه برخه بللې او ویلی یې دي چې: ګندهارا په پیښور، اټک، یوسفزی، هشتنګر، سوات، باجوړ، بونیر، دیره ننګنهارا، لمپاکا(لغمانات)، کنړونه، اسمار، کابل، لوګر، وردګ او کاپیسا باندې ویشل شوی دی،(۲۶).

وردګ د هغه ولایت نوم دی چې په ۱۳۴۳ کال کې د خلکو د اداري او ټولنیزو ستونزو هواري له کبله له امله د هیواد په اداری چوکاټ کې د نورو اداری واحدونو سره یو ځای رامینځ ته شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ په لغمان ولايت پورې اړوند د يوه کلي نوم دی، چې د ټيګريو شمال لويديځ لور ته د ۵,۳کېلو مترو په واټن کې د ختيځ طول البلد په ۷۰ درجو ۱۰ دقيقو او ۴۰ ثانيو او د شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو ۴۰ دقيقو او ۱۵ ثانيو کې موقعيت لري،(۲۷).

نو ځکه ويلی شو چې د وردګ کليمه د دې سيمې او قوم لپاره د هغې د اطلاق ډيره اوږده پخوانۍ سابقه لري چې د حضرت مسيح له ميلاد څخه ۲۵۰۰ کاله مخکې اټکل کيږي.

تر دې دمه مو ټول هغه څه تر نظر تير کړل چې په انساني ټولنه کې يې د وردګو ځای را په ګوته کړ او هم مو ولوستل چې وردګ څه نوی نوم او کومه کليمه نه ده بلکې ډيره اوږده پخوانۍ سابقه لري. د خپلې څيړنې په دې برخه کې به تاسو په دې هکله معلومات ولولی چې د تاريخي کره اسنادو په رڼا کې وردګ د يوه ستر، ځواکمن، ميړني او غيرتي ولس په توګه را پيژني.

د وردګو ســــــتر

او ميړنی ټبر

لکه چې مخکې مو يادونه وکړه، وردګ د پښتنو د يوه ستر ټبر نوم دی چې د نسب له پلوه د کرړاني يا کرلاڼي د زوی (کودي) باندی ورګډيږی.(۲۸)

که څه هم چې د څيړنې په لومړی سر کې مو يادونه کړی ده چې پښتانه په پنځو سترو ډلو ويشل کيږي خو بی ځايه به نه وي چې د پښتنو د تاريخ د مؤلف قول هم دلته راوړو.

د (پښتنو تاريخ) ليکوال اروابناد قاضي عطا الله خان د پښتنو قبيلې په دوو غټو برخو ويشلې دي:

لومړی د مغربي افغانستان پښتانه او دوهم د مشرقي افغانستان پښتانه.

وروسته بيا د مغربي افغانستان د پښتنو سترې قبيلې داسې راپيژنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1- ابدالي
2- غلجي
3- ترين
4- برېسې
5- کاکړ
6- ناصر
7- وردګ
8- پاونده،(۲۹).

يعنې دا چې مرحوم قاضی عطاالله خان هم وردګ د پښتنو د يوه ستر وګړنيز ټبر، يوې سترې پښې او يا يوې سترې څانګې په توګه ياد کړي دي.

وردګ د کرلاڼي د زوی کودي د دوهمې ميرمنې له اولادونو څخه يو زوی ګڼل شوی دی او په اصل کې کرلاڼي پښتانه دي.

له دې کبله چې د وردګو د قوم په هکله يو روايت دا دی چې وردګ يې د مير سيد احمد ګيسو دراز يا څښور سيد ته منسوب کړي دي او نوموړی قول په ځو بيلابيلو آثارو کې ذکر شوی دی.

لومړی به د دې روايت په هکله ځو شيبې تم شو او وروسته به د هغې د ناسم والی په هکله وغږيږو:

تواريخ خورشيد جهان داسې راوړي دي: يو سيد چې مير سيد محمد ګيسو دراز نوميده او د سيد الرجال محمد بن اسمعيل اعرج چې د امام صادق خلف و، د سليمان غره ته راغی. له دې کبله چې صاحب د حالات او مقالات و، نو د شيراڼي، کاکړو او کرړاني خلکو ده ته مراجعه وکړه او د ده ولايت ته يې کلکه عقيده لرله. کله چې د مغلو د لښکرو په وړاندې نوموړي ته د دغه دريو قومونو د التجا په سبب، نوموړي دعا وکړه، نو هغه د مغلو د لښکرو بلا دفع او رفع شوه او دغه قومونه له هغې څخه په امان کې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. له دې پېښې څخه وروسته د دغه درې واړو قومونو سرداران نوموړي سيد ته راغلل او خپلې لونې يې ده ته د نکاح له پاره وړاندې کړې او هغه هم وړاندې شوې ميرمنې ځانته په نکاح کړې. د نوموړو ښځو څخه په ترتيب سره د شيرانۍ د سردار له لور څخه ستوريانی، د کاکړو د سردار له لور څخه مشوانی او د کړلانيو د سردار له لور څخه وردګ او هنې دنيا ته راغلل. وروسته بيا نوموړی سيد بيرته د هندوستان په لور وخوځيد او ميرمنې يې د خپلو پلارونو په کورونو کې پاتې شوې چې اولادونه يې همدلته لوی شول او د دوی نسل همدلته وده وموندله او زيات شول،(۳۰).

د هيواد پياوړی ليکوال او څېړونکی ښاغلي استاد حبيب الله رفيع دغه روايت يو فولکلوري روايت بولی او هغه له تاريخي واقعيت څخه لرې ګڼی.

تاريخ مرصع په دې هکله ليکي(زده کړه چې په زمانه د شيراني د حيات يو درويش صاحب د ولايت وه، چه نوم يې سيد محمد وه او سلسله يې د نسب دا رنګ پيوسته ده: سيد محمد د سيد غور، سيد غور د سيد عمر، سيد عمر د سيد قاين، سيد قاين د سيد رجال، سيد رجال د سيد اسماعيل، سيد اسماعيل د سيد امام محمد باقر، سيد امام محمد باقر د سيد امام جعفر صادق، امام جعفر صادق د امام زين العابدين، امام زين العابدين د امام حسين، امام حسين د امير المومنين حضرت علی کرم الله وجهه)،(۳۱).

د مخزن افغاني په هغو دوه قلمي نسخو کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د خطي نسخو په برخه کې په ۳۱۴ او ۱۹۶ شميره باندې خوندي دي، وردګ يې په سيدانو باندې ور ګډ کړي دي،(۳۲) (۳۳).

هغه دلايل چې د پورتني روايت ضعف څرګندوي او په(حيات افغاني، د پښتنو قبيلو شجرې او مېنې او نورو ماخذونو هم راوړې دي په لاندې ډول وړاندې کيږي:

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد د حيات افغاني چې ژباړونکی يې محقق فرهاد ظريفي او محقق عبداللطيف ياد طالبی دي او د نوموړی په سريزه، تحشيه او تعليقاتو د دانش

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرندویه ټولنې له خوا یې دویم چاپ په ۱۳۸۶ کال کې تر سره شوی دی، د ۴۳۷ پاڼې په لمن لیک کې د پورتني روایت د تیروتنې په اړه لیکي:

په تاریخ مرصع (۵۲۲ مخ) کې راغلي دي: هرګاه چې لښکر د امیر تیمور نژدې و کوه سلیمان ته راغی حضرت خواجه یحیی کبیر بختیاري (۸۳۴ هجري قمري مړ) له خپلو توابعو او لواحقو سره په خوا د غره کې و، مریدانو عرض وکړ چې یا شیخ امیر تیمور نژدې راغی مبادا چې کښیوزو، حضرت خواجه څه خاورې واخیستی درې ځله یې قل هوالله ولوسته او په لور یې د لښکر ورڅولې په فرمان د حق تعالی په منځ د لښکر او د دوی حجاب پیدا شو، واړه مغل ګویا ړانده شول آواز یې د سړیو وارویده اما هیڅ یې نه لیدل. لښکر په تعجب شه او دا حقیقت یې په عرض د امیر تیمور ورساوه ویې وې (وویل) شاید په دا غره کښې اولیا الله شته. زر له دې ځایه وجاروزی لړ څه پستنه وجاروتل سترګې د مغلو بینا شوې. امیر تیمور وفرمایل چه له چا تحقیق وکړی چه دا ځای مسکن د کوم بزرګ دی. دغه مطلب افضل خان خټک(۱۰۷۵ هجري قمري زوکړه) له مخزن افغاني څخه ترجمه کړی دی، خو له ډېټي حیات خان څخه د دعا کوونکی نوم بدل شوی دی،(۳۴). یعنې دا چې ډېټي حیات خان د خواجه یحیی کبیر بختیاری په ځای د سید ګیس ګیسو محمد دراز نوم راوړی دی. چې د اروابناد علامه رشاد دا قول د دغې موضوع رد په روښانه توګه راپه ګوته کوي.

همدا راز مرحوم علامه رشاد لیکي: د ډېټي حیات خان دا خبره سمه نه ده. په روزنامچه غزوات هندوستان کې چې تیمور د لښکر کشیو لپاره وقف شوې ده لیکلي دي «روز نوزدهم ماه عساکر تیمور به قلعه نغر رسیدند از آنجا بر کلانیان(کسرړانیان) تاختند برخی از تیغ ګذرانیده شدند فرزندان ایشان را برده و اسیر ګرفت. هشتم ماه بر لب آب سند سایه افګند» نغر د اوسنی خوست په شاوخوا کې واقع و، په دغه روزنامچه کې د آریوب، شلوزان، بنو د نیولو او د هغو ځایونو د خلکو د وژلواو چور چپاو پیښې هم راغلې دي. د رشاد بابا له دې قول څخه له ورایه دا څرګندیږي چې د تیمور د لښکرو له شر څخه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یواځې دا چې کرلانیان خوندی پاتې شوي نه دي، بلکې ډیر شمیر یې ورڅخه وژلي او اسیران کړي دي. نو ځکه د ډېټې حیات خان پورتني قول چې د سید محمد ګیسو دراز د دعا له امله د کرلانیو په ګډون ځینې نور قومونه هم ژغورل شوي دي، ناسم روایت دی.

د ضعف ځینې نور دلایل یې چې د حیات افغاني، د پښتنو مینې او شجرې او ځینې نورو ماخذونو په یو شان راوړي دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

لومړی: په مخزن افغانی کې چې لیکل شوي چې ګواکې د شیراني د ژوند په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د سلیمان غره ته راغلی و، دغه روایت ضعیف ښکاري ځکه چې وروسته په خپله د مخزن افغاني مؤلف لیکلي دي چې شیرانی د سړبن ابن قیس عبدالرشید لمسی و او قیس عبدالرشید یې د جناب خاتم المرسلین محمد (ص) هم عصره ښودلی او سید محمد ګیسو دراز له ۸۰۰ هجري لمریز کال نه وروسته هندوستان ته ولاړ، نو څرنګه دا امکان لري چې د سړبن لمسی شیرانی چې د قیس عبدالرشید له څلورم پښت نه و، تر اتمې هجري پیړۍ پورې دې ژوندی وي.

په تاریخ فرشته کې لولو چې په ۸۱۰ هجري کال د سلطان فیروز شاه بهمني د واکمنۍ په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د ډهلي څخه دکن ته لاړ او په حسن آباد کې یې ګلبرګه ته نږدې خانقاه جوړه او دیره و چې تر اوسه هم هلته د ده مقبره د خاصو او عامو زیارتګاه ده.

احمد شاه بهمني چې په ۸۲۵ هجري کال کې د دکن په تخت کیناست او د سید محمد ګیسو دراز د مرګ کال هم ۸۲۵ هجري قمري دی(رشاد) نو هغه د سید محمد ګیسو دراز خاص مرید او معتقد و، چې ډیر کلي او قصبې یې د هغه د خانقا لپاره وقف کړل او تر اوسه هم د سید محمد ګیسو دراز اولاده په دکن کې شته، خو نه په هغه زیات شمیر چې د افغانستان خلک یې د ده اولاده بولي.

دویم: د سید محمد ګیسو دراز د نسب شجره چې د مخزن افغاني مؤلف راوړې ده او په هغې کې د ده یوولسم پښت د حضرت امام حسین سره ګډوي. د دغه مؤلفینو په نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۸۰۰ کلونو په پرتله يوولس پښتنه لږ دي. ځکه چې د حضرت محمد (ص) نه وروسته د منځني حساب له مخې په يوه پيړۍ کې بايد لږ تر لږه درې پښتنه تير شوي وي.

دريم: د مخزن افغاني نه پرته د دغه روايت له لپاره بل کوم ثبوت تر لاسه نشو او دا هم اټکل کيداى شي که دغه قومونه واقعاً د سيد محمد ګيسو دراز له اولادې څخه واى، نو کله چې په ۹۰۱ هجرى کال کې بابر پاچا افغانستان ته راغى، نو په دغه وخت کې څنګه کيداى شول چې د وردګو او ګنداپوريانو شمير دې دومره حد ته رسيدلى وي. په داسې حال کې چې د سيد محمد ګيسو دراز او بابر پاچا تر منځ يوائې سل کاله وخت تير شوى دى، نو دا څنګه منلى شو چې په يوه سليزه کې دې له يوه تن څخه دومره اولاده منځ ته راشي څومره چې په دغه وخت کې ګنداپوريان، وردګ، مشواڼي او هني وو.

له دې نه پرته د بنو د تاريخ له څيړنو څخه چې د دغه کتاب په دريمه برخه کې راغلي دي څرګنديږى چې د شيخ محمد روحاني د ژوند په وخت کې د بنوڅيو ښاخ نژدې ۷۵۰ هجرى کې د بنو سيمه له منګلو نه ونيوله او دا د هني هغه ښاخ دى، چې خپل ځانونه د سيد محمد ګيسو دراز له اولادې څخه شمېري. په داسې حال کې چې سيد محمد ګيسو دراز په بنو کې د دغې قبيلې له ميشته کيدونه سل کاله وروسته منځ ته راغلي دي، نو دا هيڅ کله امکان نه لري چې اولادونه د خپل نيکه له پيدايښت نه وړاندې په فتوحاتو پيل کړى وي.

يو بل داسې عجيب روايت هم شته چې د هغه له مخې وردګ د خپل نسب په اړه وايي چې زموږ اوسنۍ مقبوضه سيمه د سلطان محمود غزنوي له خوا د آبادۍ لپاره موږ ته راکړل شوې وه. حال دا چې د سلطان محمود غزنوي دوره د سيد محمد ګيسو دراز له پيدايښت نه نژدې څلور سوه کاله قدامت لري. سلطان محمود غزنوي د اوويشت کالو په عمر په ۹۹۸ کال ميلادي کې(۳۵) (چې له ۳۷۷ هجرى لمريز يا ۴۱۹ هجرى سپوږميز کال سره برابر دى) پاچاهۍ ته ورسيد. که د دوى دغه روايت سم وي، نو بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ټکي ته پاملرنه وشي چې څنګه کيداى شي چې د سيد محمد ګيسو دراز له پيدايښت څخه څلور سوه کاله وړاندې د ده اولاده ملک آباد کړي.

ياد شوو دلايلو ته تر پاملرني وروسته د ځينو ثقه پښتنو دغه قول بې ځايه نه ښکاري چې وايي (په افغانستان کې چې کومو خلکو ته د خپل نسب په اړه معلومات نه وي. نو هغوى ځانونه د سيد محمد ګيسو دراز اولاده بولي) او هغه فقره چې په مخزن افغاني کې ليکل شوې ده چې د سلطان بهلول لودي او نورو د واکمنۍ په دوره کې د دې قومونو د نسب ذکر راغلى دى، نو دا خبره هم سمه نه ده، ځکه چې سلطان بهلول لودي او سيد محمد ګيسو دراز هم عصره يا يو بل ته په نږدې وختونو کې تير شوي دي. په ۸۵۵ هجري کال سلطان بهلول لودي د ډيلي په تخت کښيناست او سيد محمد ګيسو دراز تر ۸۲۵ هجري کال پورې په دکن کې ژوند کاوه، نو په دغو ديرشو کلونو کې د سيد محمد ګيسو دراز اولاده دومره ډيريداى نشي څومره چې د دغو څلورو ښاخونو خلک په هغه وخت کې وو او نه په دومره لږه موده کې د دې امکان موجود و، چې د ده اولاده په دې ډول سره يو ځاى شي او دومره زياته شي.

د وردګ د نامه د تسميې د وجې په اړه هم ځينې نومونې او تسميې راغلى دي چې يوه يې هم تواريخ خورشيد جهان راوړى او هغه داسې ده چې کله چې د وردګ بابا په پلار باندې د زوى د پيدا کيدو زيرى وشو، نو د هغه مخې ته بته ګرځيده څرنګه چې بتې ته په درى ژبه کې وردک وايي نو نوم يې ورباندې وردک کيښود،(۳۶).

د دې تر څنګ د وردګ د نامه په هکله ما د سپين ږيرو څخه دا هم اوريدلي چې کله وردګ بابا نږۍ ته سترګې پرانيستې، نو پلار يې په وظيفه(عبادت) يا ويرد باندې ناست وو او ذکر يې کاوه چې ناڅاپه د زوى د پيدا کيدو زيرى ورباندې وشو، نو نوموړى يې هم نوم(ويرد– ډک) يعنې له ويرد يا ذکر څخه ډک ورباندې کيښود.

خو په هر صورت د لغتونو او نومونو د ريښو پيژندنه په اروپايي ژبو کې Etymology بولي، د دغو ريښو پيژندنه کله کله پر علمي اصولو بنا نه وي او د لفظي ورته والي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې له حقیقت څخه لرې توجیه کیږي. دغسې عامیانه توجیهات او بې اساسه ریښې پیدا کول په انګریزی ژبه folk etymology بلله کیږي. په دغه عامیانه تیمیولوژی یا فولک تیمولوژی کې ځینې توجیهات خندوونکي وي چې کولی شو د دغو توجیهاتو له ډلې څخه د کرلانی د نوم ارتباط له کرایی سره او یا هم د وردګ د نوم ارتباط له بتې سره او داسې نور موارد په ګوته کړو.

نو د خپل بحث د پایلې په توګه ویلی شو چې په سیدانو باندې د وردګو ورګډول د تاریخي اسنادو پر بنسټ له حقیقته لرې او له یو فولکلوریک روایت څخه پرته بل څه نه دي. بلکي وردګ د کرلاني پښتنو یوه ستره پښنه ده چې اوس مهال په لس ګونو ښاخونه او پښې لري.

د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه

د وردګو د قبیلې د اوسیدلو اصلي ټاټوبی د سلیمان د غره لړۍ بلل شوې ده، چې له هغې څخه د کرلاني ټوله قبیله خوره وره شوې ده او په اوسنۍ سیمه کې میشت شوي دي.

د وزیرو قوم وایي چې وردګ او وزیر ورونه دي او د وردګ بابا اصلي ټاټوبی وزیرستان دی. د وزیرستان او بغړ د غره تر منځ د وردګ بابا په نامه یو زیارت هم شته.

په کومه پراخه سیمه کې چې دغه قوم استوګنه لري هغه هم د وردګ په نوم یادیږی، چې د ډیرو غرونو له کبله یې د دغه لوی قوم استوګن ځای نسبتاً کوچنی کړی او وګړي یې بې جایداده کړي دي.

د غربي مستشرقینو له ډلې څخه چې د پښتنو د قومونو او سیمو په هکله یې پراخې څیړنې کړي او لومړی غربي مؤلف دی چې د پښتنو د اصل او نسب په هکله یې دودیز روایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلکه رد کړي دي يو هم منستوارت الفنستن دی. د نوموړی مشهور کتاب «د کابل سلطنت بيان» دی چې په ۱۸۱۴ کال کې ليکل شوی دی،(۳۷).

نوموړی د وردګو په هکله په خپل اثر د کابل سلطنت په دويم ټوک کې چې د ښاغلي پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ له خوا ژباړل شوی او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو د بين المللي مرکز له خوا په۱۳۶۱ هجري لمريز کال کې خپور شوی دی، د وردګو د سيمې او د هغوی د خصوصياتو په هکله داسې راوړي دي:

«د وردګو په باب به يوازې څو خبرې بس وي ما ړومبی ليکلي وو چې د وردګو لويديځ ته د پاراپاميزاد غرونه او په دريو نورو خواو کې يې غلزي پراته دي. د دوی سيمه د پاراميزاد او نورو غرونو تر منځ چې هغه غرونه لوګر له خروار نه بيلوی، د يوه اوږده ګوټ په توګه پرته ده. د پارا پاميزاد ځينې ژورې ناوې هم په وردګو پورې اړه لري. هغه سيند چې په غلطه په غزني نومول شوی د دوی د ځمکو په جنوب کې بهيږي او د هغو د ټولې ساحې په منځ کې جاري دی. ټول وردګان کروند ګر دي. دوی آرام او با وقار او پوره ايل خلک دي. حکومت ته ماليات ورکوي او د اردو لپاره يوه غټه ونډه برابروي. له خپلو ګاونډيو سره په جنګ کې نه دي او د دوی دعوی يا د دوی خپل ملايان يا په لوګر کې د حکومت قاضی فيصله کوي»،(۳۸).

وردګ برسيره پر دې چې د وردګو په اوسنۍ سيمه کې ميشت دي، د هيواد نورو ولايتونو ته يې هم د بيلابيلو لاملونو له کبله مهاجرتونه ترسره کړي دي، چې کولی شو دغه کسان په څو ډلو وويشو:

لومړۍ هغه ډله وردګ دي چې په پخوا وختونو کې د ناقلينو په توګه د افغانستان نورو سيمو ته ليږل شوي دي او په ځانګړې توګه د بلخ ، شبرغان، کندز، بغلان، هلمند، سمنګانو، غور، کنړ، هرات، غزني او نورو سيمو کې ميشت شوي دي.

دوهمه ډله هغه وردګ دي چې د بې کورۍ، بې جايدادۍ، ناچارۍ او نورو عواملو له امله د هيواد پلازمينې کابل ته راغلي او يا هم د هيواد په نورو سيمو کې يې استوګنه غوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي ده. دریمه ډله هغه کسان دي، چې د ثور له کودتا څخه وروسته یې د جنګ جګړو او یا هم کورنیو لاملونو له کبله پردیو ملکونو ته کډوال شوي دي. چې د ایران په پلازمینه تهران، د قزوین ښار او د دغه هیواد نور ښارونه د یادولو وړ دي. همدا راز د پاکستان په پېښور، کویټه او نورو ښارونو او د کډوالو په پنډ غالو کې زموږ د هیوادوالو پاتې کورنۍ زموږ د ادعا پخلی کوي.

د هیواد په دننه کې د بلخ ولایت په سالار تپه او تیمورک کې، د کندز ولایت د امام صاحب په ولسوالۍ کې په زرګونو وردګ اوسیږي.

د اله سای اوسیدونکي چې اوسمهال د کاپیسا په ولایت پورې اړه لري، وردګ دي، خو د وخت په تیریدو سره یې ژبه پشه یې شوې ده. د بامیانو د غندک د درې اوسیدونکي هم وردګ دي، چې اوس مهال په فارسي ژبه خبرې کوي. د میمنې ولایت په پښتون کوټ کې هم یو شمیر وردګ کورنۍ میشتې دي. د کونړ ولایت په بریکوټ کې د ارناوې او چترال ترمنځ د وردګو لوی ولس میشت دی. همدا راز د خوست په اسماعیل خیلو کې د حیدر خیلو په نامه د وردګو یو ټبر استوګنه لري،(۳۹).

د لغمان په ولایت کې هم لکه څرنګه چې مخکې مو ګوته و نیوه، یو کلی د وردګو په نامه شته دی.

همدا راز د غور ولایت په مرکز کې هم د وردګو یو ستر کلی شته دی، چې تر اوسه پورې یې خپله ژبه او ګړدود په کلکه ساتلې او خپله مورنۍ ژبه یې له لاسه نه ده ورکړې.

په همدې توګه اوس مهال د غزني په ښار او شاوخوا سیمو کې د وردګو زرګونه کورنۍ ژوند کوي چې زیاتره یې د وردګو له جغتو په ولسوالۍ سره تړاو لري او د غزني ښار په مرکزي، خشکو، د مهاجرینو په ښارګوټي او مختلفو سیمو کې یې کورونه آباد کړي دي. د دې خلکو ځینې په حکومتي، کورنیو او نړیوالو موسسو کې کار کوي خو په غزني کې د هستوګنو وردګو زیاتره برخه په سوداګریزو، تخنیکي او کورجوړولو په چارو بوخته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل ښار د احمد شاه بابا په مینه کې اوسمهال کې د وردګو نژدې ۷۰ کورونه هستوګنه لري، چې ډېر ښه خپلمنځي یوالی لري او همغه د وردګو د کلي کور دودونه او عنعنات یې په کلکه ساتلي دي. په اوسمهال کې ستر قومی مشر الحاج ملا مامورجان حلیمي دی، چې د وردګو ولایت د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلي اوسیدونکی دی.

همدارنګه د کابل ښار د سلام په غونډۍ، کارته سخی، خوشحال خان مینه، قرغه، دارالامان، میرویس میدان یا کوټه سنګی، کمپنی، نیازبیګ او نورو سیمو کې هم ګڼ شمیر وردګ اوسیږي. همدارنګه هغه وردګ چې اوس مهال یې کورونه په کابل کې دي او په پلازمینه کې اوسیږي شمیر یې تر ۱۵۰۰۰ کورنیو اوښتی او د افرادو شمیر یې له څلویښت څخه تر پنځوس زرو پورې اټکل کیدای شي، چې د زیاترو کورنیو مشران په دولتي دوایرو، کورنیو او نړیوالو موسسو کې دندې تر سره کوي او اولادونه یې د کابل په تعلیمي موسسو کې په زده کړو بوخت دي، چې د کابل د ښار په یاد شوو سیمو کې استوګنه لري.

په همدې توګه د اوسني پنجشیر د رخې په ولسوالۍ کې د جمال وردګ په نامه یوه دره موقعیت لري چې په غالب ګمان یې اوسیدونکی وردګ دي او په دې اړه نورو معلوماتو او څیړنو ته اړتیا لیدل کیږي.

د پاکستان په لاهور کې د وردګ سټیشن پمپ په نامه باندې یو لوی د تیلو پمپ شته دی او داسې انګیرل کیږي چې هلته هم د وردګو یو شمیر خلک استوګن وي، خو هغوی خپله ژبه هیره کړې او اوسمهال په سیمه ییزو ژبو خبرې کوي. همدارنګه دغه خلک په پیښور کې د لاهور هارډویر په نامه یوه نمایندګي لري. په همدې توګه په باجوړ کې هم وردګ استوګنه لري. هلته د مایار وردګ په نامه د موټرونو د یوې داسې اتحادیې لوحه هم شته ده چې د موټرو شمیره یې ۴۰۰ او د کسبګرو شمیره یې زرګونو ته رسیږي،(۴۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شمیر وردګ د کونړ، هرات، هلمند(د سنګین ولسوالۍ)، زابل، او بغلان په ولایتونو کې هم استوګنه لري. هغه وردګ چې په کونړ کې اوسیږي، د استوګنې ځایونه یې لوی ګرویګال، ګانشال او جندول دي. د ګانشالیانو مشران وایي چې د دوی اصلي ټاټوبی د وردګو سیمه ده او په ختڼه مایار دي. نژدې ۱۷۰ کاله تر مخه یو شمیر وردګ د دیر سیمې ته راغلل چې ځینې یې د دیر په سیمه کې پاتې شول او یو شمیر یې د جندول ګانشال ته راغلل. د ګانشال څخه د وردګو ځینې کورونه ۱۴۰ کاله پخوا د اسمار د خاني په دوره کې دانګام ته راغلل. له راتګ نه وروسته دوی د خان او سالارزو د ولسي ځمکو بزګران شول او بزګري یې کوله. د وخت په تیریدو سره دوی په ګوریګا کې شاړې ځمکې آبادې کړې او ځینې ځمکې یې په نغدو پیسو واخیستې چې اوس هلته یو شمیر یې وردګ د خپلو ځمکو او ځینې یې هم د سالارزو د ځمکو بزګري کوي. یو شمیر وردګ ادعا کوي چې د دوی پلرونه د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په لومړي کال د وردګو له سیمې څخه دلته راغلل او د دوی پلرونه په ختڼه مایار دي. د راتګ نه وروسته د اسمار خان دوی ته په ګوریګا کې ځمکې ورکړې او دوی د ګانشالیانو سره یو ځای استوګن شول. دوی د خپلو ځمکو د بزګرۍ چارې پخپله ترسره کوي. په دوی کې مالداري بیخي لږ ده او د سالارزو او ماموندو سره بیخي خلط شوي دي.

ښاغلی ډاکتر یاد طالبي د پښتنو ټولنیز- اقتصادي جوړښت د ۲۲۷- ۲۲۸ مخونو په قول لیکي چې د دوی ژبې د لهجې په ګڼون د ژوند ټول اړخونه د سالارزو او ماموندو تر اغیزې لاندې راغلي دي،(۴۱).

همدا راز د وردګو قبیلې هغه شمیر چې په هرات کې استوګنه لری، ځانته یوه محله لری چې د وردګانو محله یې بولي او د انجیل د ولسوالۍ په اداري واحد پورې اړه لری. یو شمیر وردګ د هلمند ولایت د نادعلی، مرجه او ناوه بارکزایی په ولسوالیو کې هم میشت دي. د وردګو ځینې کورنۍ د تخار ولایت د خواجه غار په ولسوالۍ کې هم اوسیږي،(۴۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د قبیلې یو زیات شمیر کورنۍ د راولپنډۍ د ضلعی په چچ او نتو کې هم اوسیږي.

په عمومي ډول په وردګو کې د معیار یا مایار، نوري او میرخیل قومونه تر نورو څخه مشهور دي.

وردګ د هیواد په دننه کې برسیره د پښتونستان په دیر او د پاکستان په پنجاب او بلوچستان ایالتونو کې هم په لوی شمیر هستوګن دي. دوی خپل هویت پیژني او دا هم ورته معلومه ده چې د وردګو په کومه پښنه پورې تړاو لري. په دیر او بلوچستان کې خو استوګن وردګ د هماغو ځایونو د لهجو سره سمه پښتو وایي، خو په پنجاب کې یې بیا د سیمه ییزو اغیزو له کبله پښتو ژبه هیره کړې ده او په سیمه ییزه ژبه خبرې کوي. وردګ د پاکستان په سیاسي او ټولینز ډګر کې لوی لوی شخصیتونه وړاندې کړي دي چې د بیلګې په توګه جنرال وحید وردګ یادولی شو چې د پاکستان په اردو کې پرمختللی جنرال دی او د جهاد پر مهال یې له افغان مهاجرینو سره ځانګړې مینه درلوده او خپلې مرستې یې له افغانانو نه دي سپمولې. همدارنګه د جنرال رحمت خان وردګ نوم هم د یادولو وړ دی چې د پاکستان د تحریک استقلال د ګوند مرستیال و او وروسته یې بیا خپل ګوند بیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو سيمه او ولايت

د وردګو ولايت د کابل لويديځ لور ته د ديرشو کيلو مترو په واټن کې موقعيت لري. د شمال لور ته يې د پروان او باميان ولايتونه، ختيځ لور ته يې کابل او لوګر ولايتونه، جنوب لور ته يې د غزني ولايت او لويديځ لور ته يې د باميانو ولايت پروت دی،(۴۳).

د وردګو ولايت مرکز له سمندر څخه ۲۲۲۵ متره لوړوالی لري او مساحت يې د افغانستان د ولايتونو جغرافيه(۴۴) ۹۰۲۵ مربع کيلومتره او اتلس قريه های افغانستان(۴۵) کې بيا ۹۶۹۹ مربع کيلومتره ښودل شوی دی. د دغه ولايت د وګړو شمير هم د بيلابيلو ماخذو له خوا په توپير ښودل شوی دی. خو د ۱۳۸۴ کال احصاييوي کالنامې د دغه ولايت نفوس ۴۹۶۷۰۰ کسان ښودلی دی، چې ۲۵۳۵۰۰ تنه يې نارينه او ۲۴۳۲۰۰ تنه يې ښځينه ښودل شوی دی چې دهرې ولسوالۍ د استوګنو کسانو شمير يې په تر تيب سره په لاندې ډول دی:

ميدان ښار د ولايت مرکز ۳۴۲۰۰ تنه

د جلريز ولسوالی ۴۵۱۰۰ تنه

د بهسودو د ولسوالۍ لومړۍ برخه ۳۱۵۰۰ تنه

د بهسودو مرکز ۱۰۱۵۰۰ تنه

د دايميرداد ولسوالۍ ۲۶۴۰۰ تنه

د جغتو ولسوالۍ ۳۸۹۰۰ تنه

د چک وردګ ولسوالۍ ۷۱۸۰۰ تنه

د سيداباد ولسوالۍ ۹۸۸۰۰ تنه

د نرخ ولسوالۍ ۴۸۵۰۰ تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت د هغو ولایتونو له ډلې څخه دی، چې په یوه مربع کیلومتر کې یې له ۵۰ څخه تر ۱۵۰ تنو پورې ژوند کوي. په منځنۍ توګه د وردګو ولایت په هر مربع کیلومتر کې د اوسیدونکو ګڼوالی ۵,۴۷ تنو ته رسیږي.

د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه لنډه کتنه

زموږ د ګران هیواد افغانستان اداري جوړښت د تاریخ په بیلابیلو پیرونو کې د مختلفو لاملونو له امله بدلون موندلی او د هیواد اداري جوړښت خپلې بڼې بدلې کړې دي.

د افغانستان د معاصر تاریخ څخه یې که پیل کړو نو وینو چې زموږ هیواد اته ولایتونه او پنځه لس اعلی حکومتونه درلودل. د امیر شیرعلی خان د واکمنۍ پرمهال د هیواد اداری تشکیلات رالنډ او د پنځو ولایتونو هر یو: د کابل ولایت، قندهار ولایت، د افغاني ترکستان ولایت، د هرات ولایت او د فراه ولایت وو.

د امیر عبدالرحمن د واکمنۍ پرمهال هیواد په شپږو ولایتونو وویشل شو او د پورته یادو شوو ولایتونو تر څنګ د بدخشان ولایت ور زیات شو.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د هیواد د اداری تشکیلاتو په لمن کې پنځه ولایتونه او څلور اعلی حکومتونو ځای خپل کړ. چې عبارت دي له: کابل، قندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان.

اعلی حکومتونه یې عبارت و له: د مشرقي اعلی حکومت، د جنوبي سمت اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت.

چې دا واحدونه په خپل وار په نورو وړو واحدونو ویشل شوي وو.

له ۱۳۰۰ تر ۱۳۴۳ هجری لمریز کال پورې د هیواد په اداري ویش کې دومره بدلون رامنځته نشو. خو د لومړي ځل له پاره د اساسي قانون او دیموکراسۍ د پلي کولو له پاره د هیواد په تشکیلاتو کې بنستیز بدلونونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت چې اوسنی میدان یې یوه برخه وه د امیر شیر علی خان د واکمنۍ څخه راپه دی خوا د کابل په ولایت پورې تړاو درلود خو په ۱۳۴۳ کال کې د خلکود ستونزو له کبله چې له محاکمو سره یې لرلې او د ورځني ارتباط او اجراییوي کارونو له پاره په خپل وخت ولایت او حکومت ته رسیدلي نه شول، نو وردګ د افغانستان په اداري چوکاټ کې د یوه ځانګړي ولایت په توګه داخل کړل شول،(۴۷). په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې لومړی هیواد په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو باندې وویشل شو او وروسته بیا دغه ولایتونه په لویو ولسوالیو، ولسوالیو(لومړۍ درجه، دوهمه درجه، دریمه درجه او څلورمه درجه) او علاقه داریو باندې وویشل شول. په ۱۳۴۴ هجری لمریز کال کې د کټواز ولایت په غزنی او د ارګون ولایت په پکتیا پورې وتړل شول او په دې توګه افغانستان په اوه ویشتو ولایتونو باندې وویشل شو او نور واحدونه یې په خپل حال پاتې شول.

په ۱۳۵۳ کال هجری لمریز کال کې د کاپیسا او کنړونو ولایت په لویو ولسوالیو باندې تعدیل او د پروان او ننګرهار په ولایتونو پورې وتړل شول. خو په ۱۳۵۶ هجری لمریز کال کې یو ځل بیا د کنړونو لویه ولسوالي د ننګرهار له ولایت څخه بیله او د ځانګړي ولایت په توګه وپیژندل شو.

د هیواد په ملکي ویش کې د وزیرانو شورا له خوا په ۱۴/۱۰/۱۳۵۹ نیټه کې درې نور ولایتونه هر یو لوګر، کاپیسا او وردک د ولایت په سطحه منظور کړل،(۴۸).

د وردګو ولایت مرکز په لومړی سر کې کوټه عشرو و، خو د سردار محمد داود خان په وخت کې یې مرکز له کوټه عشرو څخه میدان ښارته ولیږدول شو، چې تر اوسه پورې د دغه ولایت د مرکز په توګه پاتې شوی دی. د دغه ولایت نوم یوائې وردګ و، خو د ډاکتر نجیب الله د واکمنۍ له نسکوریدو څخه وروسته د دغه ولایت نوم په میدان وردګ باندې اړول شوی دی چې په دري ژبه د نومړي ولایت نوم دی. خو په پښتو کې ورته د وردګو او میدان ولایت ویل کیږي. باید وویل شي چې دغه نوم د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو له خوا ورکړل شوی دی او په دې اړه هیڅ راز دولتي پریکړه وجود نه لري او زیات خلک یې د وردګ د ولایت په نوم پېژني او په تاریخي آثارو کې هم تر دې مهاله یوازې د وردګ په نوم یادیږي چې میدان یې مرکز دی. همدارنګه د وردګو لوی اکثریت اوسیدونکي هم دغه نوم ته په پخوانۍ بڼه ګوري او د وردګ ولایت یې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي

د سیدآباد ولسوالۍ

د سید آباد ولسوالي چې د کابل – قندهار په لویه لاره پرته ده، د ښکلو او شنو سیمو درلودونکی ده، چې مشهورې درې یې د تنګی دره، د شنیز دره او د اونخي د درې په نامه یادیږي.

د دغه ولسوالۍ مشهور غرونونه دا دي: د ګوربت غر، د آبدرې غر، د زمبورک غر، د ورسک غر، د بندکول غر، د چوجان غر، د سیاه چوب غر، د زربوم غر، د چنار غر، د لوړو بابا غر او نور.

د دغې ولسوالۍ مشهور کلي دا دي:

امیر کلا، سپین ورسک، حسن خیل، جوی زرین، دو آب، ګلي خیل، ډاک بغرۍ، هاشم خیل، توپ، زرین خیل، خرپان، چوجان، سیاه چوب، شاطر، لوړ، سره کلا، پاینده خیل، امان خیل، تاجک بیک، حیدر خیل، لرم، ملی خیل، ښادی خیل، طره خیل، یوسف خیل، سالار، سلطان خیل، دوندوکی، باغک، پټان خیل، او طړی، چهار آسیاب، آب دره، لوړه، جنګ جای، مهرو، شش قلعه، سنډور، شیخی، حمزه خیل، حکیم خیل، حسن بیک، پیرونګ، موسی خیل، بادام، ګدایي، هوسی خیل، محبت خیل، یامی خیل، چارمغز، یارک خیل، الم خیل، رحیم خیل، جوګی خیل، یاویز او نور.

د چک ولسوالۍ

د چک ولسوالۍ هم د وردګو ولایت ډیره مشهوره ولسوالی ده، چې د سیدآباد، نرخ، دایمیرداد او جغتو ولسوالیو سره ګډې پولې لري او د چک د بریښنا بند او د بریښنا فابریکه هم په همدې ولسوالۍ کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالي هم په سمسورتیا کې ډېر نوم لری او ځینې سیمې یې ډېرې مشهورې او میوې یې د ډېر صفت وړ دي. د چک ولسوالۍ مشهورې درې عبارت دي له:

د خوات دره، د مسجد دره، د عربان دره، د سیاو دره، د نیک پای قول دره، د بغلان دره او د بیک سمند دره.

د چک ولسوالۍ د ځینې غرونو نومونه دا دي: د بیک سمند غر، د الاسنګ غر، د مودو غر، د ګاوکش غر، د بوت غر، د بوم غر، د کنج غتو غر، د آوکزار غر، د خواجه انګور غر، سپین غر، د اوشلان غر او نور.

د چک ولسوالۍ ځینې مشهور کلي دا دي:

امبوخاک، شاهی قلندر، ګوډان (ګلدان)، بومبی، لوړ، زمان خیل، بیک سمند، بندچک، رشیدان، سناخیل، د بابا قلعه، نورخیل، لاله خیل، مودو، نورخیل، دوران خیل، آدم خیل، مندوخیل، قولک، آخندبابا، سپیدار، سیوکه، کوتره، بیانان، مومند، پیشکار، څلګری، برغوڅو، بوم، ګنیګر، شبش خان، بهادر خان، بیداری، شریف خیل، بولاغ، خواجه انګور، مانجرخیل، شالۍ، چینه، طرمحمد، الیشنګ، قاضیان، حکیم خیل، زویه، نهه برجه، نیک پای قول، چوړۍ، سرپوښ، غلام قلعه، محمود قلعه، دیوالک، ګل سینکه، سنګ بابا، شینیه، اله سنګ، چهار مرده،مجت، کوډۍ، برغوسون، مامد، قادرخیل، میتر، عربان، شبش خان، آوکزار.

د دایمیرداد ولسوالۍ:

د دایمیرداد ولسوالي په وروستیو کلونو کې د ولسوالۍ کچې ته پورته کړل شوه. دا ولسوالي هم د وردګو د مشهورو ولسوالیو په ډله کې راځي او یو شمیر مشهورې درې یې دا دي:

تنګه دره، انکو دره، د چینو دره، د نازک خیلو دره، د چنګه دره، د پاره دره،

د دایمیرداد ولسوالۍ د مشهوره غرونو نومونه دا دي: د کلاغ غر، د سپین کلا غر، د بخشک غر، د چهاردیوال غر، د رازق خیلو غر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دایمیرداد د ولسوالۍ د ځینې کلیو نوموونه عبارت دي له:
خواجګان، سدو خیل، نازک خیل، ګلی، رشیدان، کلاخ، دوراني، میران، چنګه، انکو، شیرتوغی، بخشک، چهاردیوار، دبنتکه، موکه، کنج، پولادۍ، خشکول، پاک بلاغ، سوخته، لیجان خیل، تخت، پای کوتل او چتو دي.

د جغتو ولسوالۍ

جغتو د وردګو د ولایت یوه ولسوالي ده او داسې یوه سیمه ده، چې د وردګو د ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد سیمه، جنوب ته یې د غزني خواجه عمري ولسوالۍ، ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز سیمه چې د ګوربت تاریخي غرونه یې سره بیلوي، جنوب ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د اونخي دره چې د ګوربت د غرونو په امتداد کې یې لاره ور ایستلې ده او لویدیځ ته یې د غزني د ناور او رشیدانو سیمې موقعیت لري. دا سیمه له ځینو درو څخه جوړه شوې چې عبارت دي له ګلدرې یا ګوربت درې چې د ګنده کول په نوم هم یادیږي (د لیګي خیل، سرطیب خیل، ظریف خیل، چینه، همزول خیل، صالح خیل او عبدالرحیم خیل کلي د خپل شمولیت په دایره کې راولي) ، د تورو غرونو یا ساوسنګ دره ، د ایریابونو دره ، د بیدمبنک، پیتاوکې او کله منار دره، د کونج جغتو دره ، د دورانیو او باریکاو دره، د خواجګانو، آوتلې، آدینې، سلیمان بناره او رشیدانو دره او د خوجاوو، مردلې او چنیو دره. لدې سره سره جغتو یو لړ نورې لویې او وړې درې او غرونه هم لري چې د ګوربت، ګوړکو، هلاکو، برغولي او غار مرغ غرونه یې خورا مهم دي. په همدې توګه د جغتو د ولسوالۍ او د غزني د ناور د سیمې تر منځ لوی لوی غرونه موقعیت لري چې نوموړې ولسوالۍ ته له ځانه سره ګنې ښکلاوې لري او د کلکو دیوالونو په څیر په ځمکه باندې میخ دي چې سلسله له غابنې یا ګردن مسجد څخه پیل او د رشیدانو دره یې له ګوړکو سره پرې کوي. د جغتو په مرکزي یا منځنۍ برخه کې هم یو لړ لوی او واړه کلي موقعیت لري چې لوی کلي (کلاندې)، اخترخیل، سعادت خیل، کمال خیل، خواجګان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصري خيل، محمدکلي، دوراني، خدراڼ، شابيتکه، چينو، دولنه، بيدموښک، کله منار، پيتاوکه، کاريز، سيدې، سنځله، فولاديبک، ديوالک، کوډۍ، اله نه، نوی ښار، بلندخيل، چوپان، ببړخيل، جيشي، تکی، فولاديبک، لالکی، سرخ کول، کوچنی زرين، لوی زرين، بونګی، لوی ايرياو، کمکی ايرياو، دهنه، نوی ښار، کوډۍ، آدينه، غوزبه، سياکول، سليمان ښار، وزير ښار، غاښی، موله، نک، ګلدره، د رشيدانو يوه برخه او داسې نور د ساري په توګه يادولی شو.

په جغتو کې د اوبو هغه لوی بند هم موقعيت لري چې د مصري خيلو او کمال خيلو په کښتنۍ او تنګه برخه کې جوړ شوی دی ختيځ لور ته يې د جغتو د خوجاوو دښتې او لويديځ لور ته يې د برغولي د تاريخي غرونو سلسله پرته ده. د نوموړي بند کاسې ته هغه اوبه راځي چې د رشيدانو او سرياب له درو څخه سرچينه اخلي، په سليمان ښار، وزير ښار، آدينه او آوتله باندې رالويږي او د خواجګانو څخه لږ راښکته د بند په کاسه ورګډيږي. د دې بند بله سرچينه له باريکا، غار مرغ او دورانيو څخه را تيريږي او د څو کليو او يوې دښتې په طی کولو سره د بند په کاسه ورګډيږي. په همدې توګه نوموړي بند ته د ګوربت د تاريخي غره هغه اوبه هم راځي چې لومړۍ به ګلدره راتوييږي او بيا د ببړخيلو، لالکي، کلاندې، سيدې، اخترخيلو، او کمال خيلو کلي شاته پريږدي او د بند کاسې ته ځان رسوي کله کله چې کال ډير آباد وي نو د ګوربت اوبو ته د کونجغتو، ساوسنګ، ايريابونو او دهنې اوبه هم ورګډيږي د جغتو په ولسوالۍ اخترخيلو او کمال خيلو کې د ګلدرې له اوبو سره تر يو ځای کيدو وروسته د سلطان د بند کاسې ته ورځي. دغه بند د سلطان محمود غزنوي په نوم يادېږي او تاريخي لرليد يې تر همده پورې رسيږي چې وروسته په افغانستان باندې دغازي امان الله خان او اعليحضرت محمدظاهرشاه د واکمنيو پر مهال ترميم شوی دی. د نوموړي بند له اوبو څخه د غزني د ښار او زياتو ولسواليو ځمکې خړوبيږي خو د وردګو اړوند يوازې د کله منار، پيتاوکې، او بيدمښک د خلکو ځمکو ته دغه بند اوبه ورکوي او د جغتو نورې ځمکې لا تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاله نه شي خړوبولای او نه هم کومه داسې لویه ویاله ځینې هسکه شوې او یا په پلان کې ده چې د جغتو پراخې دښتې پرې خړوبې شي.

د نرخ ولسوالي:

د نرخ ولسوالۍ هم د وردګو ولایت له ولسوالیوڅخه یوه ولسوالي ده، چې د میدان ښار جنوب ختیځ لور ته پرته ده. اوسیدونکي یې په لویه کې ټول پښتانه دي او په بزګرۍ او ښوالي بوخت دي. د هېواد سترخدمتګار د کرهنې پخوانی وزیر ډاکټر عبدالوکیل پلرنۍ ټاټوبی همدغه ولسوالي او د عمرخېلونومې سیمه ده، چې اوس یې زیارت هم د خواجه بلند ولي په لویه هدیره کې دی.

دغه ولسوالي د ځینو مهمو درې عبارت دي له: ده حیات چې د (مړو) په نامه هم یادېږي، کریمداد، دادل، صدمرده، چین زایي، توکرک، اخچی لویه دره، د اخچې وړه دره او نورې شاملې دي. همدا شان د شاغاسي مشهوره کلا هم د نرخ ولسوالۍ په پیل کې پرته ده.

د نرخ ولسوالۍ د ځینو مهمو کلیو نومونه دا دي: برګه کلا، سهراب باباکلي، ده بوچی، حاجي مصلي بابا، د خورقه، موسي خېل، مارک، خیالي، آب خانه، شمشېر، ملک خېل، لویه کلا، د حاجي احمدخان ځای، حیات خان کلی، پاینده کلا، عبدالرحمن خېل، بای خان خېل، چین زایي کلی، پاچاخېل، دلیل خېل، سرفرازخېل، پیرداد، جوي اسیا، خوجه بلند، اول خېل، شادي کلا، د اندړوکلا، خلیل یان، محمد رضا، سپینه کلا، ساک، نوآباد، جوکول، شاه قدم، شاه مزار، جلال خېل، امردین خپل، سید نورخېل، محمدشاه خېل، تاتر، صدبرګ، بوچه کلا، د غونډۍ کلا او نور...

د دغه ولسوالۍ مهم غرونه عبارت دي: د خواجه بلند ولي غر، سره غونډۍ، د الغتاغر چې د کامران په قول کې پروت دی، توره غونډۍ، د اخچې غر، تور غر، د توکرک غر، د دادل د پرتو غرونو لړۍ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت والیان:

د وردګو ولایت د اداری تشکیلاتو او اداری کارونو د پر مخ بیولو له پاره د بیلابیلو واکمنیو پرمهال مختلف کسان په دندو ګمارل شوي دي. چې ځینې یې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې لاندې والیانو د وردګو په ولایت کې دنده تر سره کړې ده:

عبدالباقي یوسفزی

محمد ابراهیم عباسي

عبدالمالک

لعل پورول

عبدالصمد بخشي

د سردار محمد داود خان په جمهوریت کې لاندې کسانو دنده تر سره کړې ده:

عبدالقادر قاضی

امیر محمد امیري

د نور محمد تره کي او حفیظ الله امین په دوره کې د وردګو د ولایت والیان:

غلام حسن خان ۱۳۵۷

عزیزالله وګړی ۱۳۵۸-۱۳۵۷

محمود غفوري ۱۳۵۸

د ببرک کارمل په دوره کې:

احمد جان رزم آور ۱۳۵۹- ۱۳۶۰

غلام رسول یوسفزی ۱۳۶۴-۱۳۶۰

بسم الله عمر ۱۳۶۵-۱۳۶۴

د ډاکتر نجیب الله په دوره کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد شریف نوری ۱۳۶۵

شیرمحمد ولسیار ۱۳۷۵

حیات الله رازقي

جنرال محمد ظریف امر خیل

فضل الدین مهري

د مجاهدینو او طالبانو په دوره کې:

ډاکتر عزت الله نوري

ملا عبدالرشید

ملا عبدالصمد خنجري

ملا عبدالحکیم حقاني

ملا شمس الدین

د لنډ مهالی اداري له جوړیدو څخه وروسته:

ارواښاد حاجي سیف الله احمدزی

الحاج حمیدالله توخی

راز محمد دلیلي

الحاج عبدالجبار نعیمي(۴۹).

اوس مهال ښاغلی محمد حلیم فدایي د وردګو د ولایت د والي په توګه دنده ترسره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ځينو سيمو د نوم ايښودلو فلسفه

شش ګاو:

د شش ګاو سيمه د کابل – غزني په اوږدو کې ځای لري. د شش ګاو د نوم ايښودلو په اړه دوه نظريې موجودې دي:

لومړی دا چې يوه عاميانه وجه تسميه شته او هغه دا ده چې وايي: يو وخت څو تنه په يوه سيمه کې له يوې خوا او څو تنه له بلې خوا راغلل چې ټول شپږ تنه کېدل او پرته له دې چې يو بل ته سلام يا کلام وکړي له يو بل څخه تير شول او د خلکو په ګمان د غويو په شان د يو بل له څنګ څخه تير شول.

بله وينا دا ده چې دغه کلمه له دوو عنصرو يعنی شپږو(۵+۱) او بله کلمه يعنې ګاو څخه جوړه شوی ده. د ګاو کلمه اوس مهال هم په هغه شمير هندو اروپايی ژبو کې چې له دري ژبې سره مشترکه ريښه لري د کلي په معنی استعماليږي. د بيلګې په توګه د ګاو کلمه په آلماني ژبه کې د ګاو ليتر په بڼه د قريه دار په معنی استعماليږي. په اردو ژبه کې دغه کلمه د (ګاون) په بڼه استعماليږی او همدا معنی لري. نو له دې کبله ويلی شو چې د شش ګاو معنی د شپږو کليو په معنی ده. له همدې کبله په اوس مهال کې دغه سيمه د شش قلعه په نامه هم يادېږي،(۵۰).

جلريز:

د جلريز سيمه د وردګ ولايت شمال ختيځ لور او د ميدان شمال لورې ته موقعيت لري. له ختيځ څخه لويديځ ته يې اوږدوالی ۹ کيلومتره او له شمال څخه جنوب ته يې سور ۳ کيلومتره اټکل شوی دی. د جلريز سيمه غرنۍ سيمه ده او د تسميې د وجه په برخه کې يې داسې ويل کيږي، چې دا ويی له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. يعنی جل او ريز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جل د جيم په کسره باندې د تنګ او باريک په معنا راغلې ده يعنې جلريز د باريکی او تنګي، تنګې يا درې په معنا راځي،(۵۱).

چک:

د چک ولسوالي د وردګو ولايت د شيخ آباد شمال لويديځ لور ته موقعيت لري. د چک د کليمې د معنی په هکله هم مختلف روايات راغلي دي چې يوه يې هم د ځک، ځک يا ځاځکو د ځځيدلو په معنی ده يعنې چک د اوبو د ځځيدلو ځای.

دايميرداد:

دايميرداد د وردګو ولايت يوه مشهوره ولسوالۍ ده، چې د چک ولسوالۍ شمال لويديځ لور ته پرته ده. د دايميرداد د تسميې د وجې په هکله راغلي دي چې د دايميرداد کلمه له دوو کلمو يعنې دای او ميرداد(اميرداد) څخه جوړه شوی ده.

د دای کلمه د دهی، دايهو، دهيو په بڼه د آمو له هغه پلو څخه د ميلاد په لومړيو پيړيو کې زموږ هيواد ته راغلې چې بيا د وخت په تيريدو سره په دای يا دي باندې اوښتې ده چې مفهوم يې د سرزمين، اقليم، طايفې او ټبر په معنی دی. په اويستا کې هم دا کلمه د دهيو dahyu يعنې اقليم په معنی راغلی ده،(۵۲).

جغتو:

د جغتو د تسميې د وجې په هکله بيلابيل روايت شته دي چې په لاندې ډول وړاندې کيږي:

يو دا چې د جغتو کلمه د jaguda له کلمې سره چې د سانسکريت د ژبې کلمه ده ارتباط ورکوي چې يو مهال د زغفرانو د پيداور سيمه وه، ګڼل کيده او ويل کيږی چې جغتو د دغې کلمې متحوله بڼه ده.

د يفتليانو د حکومت تر زمانې وروسته په دې سيمه کې يوې ښځې حکومت کاوه، چې په دوبي کې به د جغتو د برغولي په دښته کې او په ژمي کې به د غزني ولايت د ګلبريو په ولسوالۍ کې د دې پايتخت و .همدارنګه د برغولي د غره لويديځ لورې ته د نوموړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې يوه مجسمه هم اوس مهال شته، چې په مختلفو نومونو لکه دختر سنګه، کرړه بي بي او داسې نورو يادېږي.

همدارنګه ويل کيږي، چې د دې ښځې پر سر يو خول وو، چې جغه يې درلوده، په فارسي ژبه کې هم د ((تو)) کلمه يوه نسبتي کلمه ده، لکه: کلاه تو، نان تو، ريش تو، شمشير تو او داسې نور، او د لرونکي يا دارنده په معنی ده. يعنی جغتو د جغه درلودونکی. نوځکه يې جغه تو بلله.

د برغولي سيمه داسې تيرې او کمرونه لري چې سرې يې په ليدلو سره حيرانيږي او نړدې کليو د فولکلوريکو رواياتو له مخې دوی په دې آند دي چې دا د پيريانو مينې او کوړونه دي. خو که رښتيا هم سړی فکر ورته وکړي نو د کمرونو او تيرو اينښودل او وودل يې په دې ډول دي لکه د مصر اهرامونه او ته به وايې چې چا په لاس او د يوې نقشې له مخې اينښي دي.

په دې سيمه کې ډير تاريخی آثار شته دي چې د ګلدرې يا پخواني ګنډه کول د مدرسې سيمه يې د يادولو وړ ده چې ګوربت غرونو ته څيرمه د همدې درې د کليو د پاسه موقعيت لري او د څلورو برجونو درلودونکې يوې کلا مثال لري .

په همدې توګه د غزني ولايت کې هم يوه لويه سيمه د جغتو په نامه يادېږي چې پخوا د يوې لويې سيمې په سترګه ورته کتل کيدل، خو د نوو معلوماتو له مخې داسې ښکاري چې نوموړې سيمه هم د غزني د ولايت د حکومتي تشکيلاتو په لړ کې د ولسوالۍ درجې ته پورته شوې ده.

د غزني جغتو چې جم جغتو هم ورته وايي، يوه داسې سيمه ده، چې د غزنی ولايت لويديځ لور ته پرته ده چې شمال ته يې د دايميرداد سيمه، جنوب ته يې د غزني قره باغ او لويديځ ته يې بهسود او مالستان سيمه پرته ده. دا سيمه له اوو درو څخه جوړه شوی چې عبارت دي له د قياق دره، د جرمه تو دره، د سراب دره، د ناور دره، د علوداني دره، د يوسف دره او د ګل بوري دره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بید مشک:

په انترنیت کې مې د بید مښک یا بید مشک په اړه یو لړ معلومات په لاس راغلل (خو له بده مرغه چې پته یې راڅخه بیدرکه شوی ده)، چې دلته یې کټ مټ راوړم. وایي چې د هغو خلکو د اوسېدلو کلاګانې بیلې بیلې یا ګوښې ګوښې وې چې دلته اوسیدل، دوی په خپلو منځونو کې سخت رقابت درلود، چې وروسته په یوه جګړه واوښتل. د یوه لوري څخه یې یو تن مړ کړ، چې په دې سلسله کې قاتل لوری د بدۍ له امله کډې ته اړ شو. د شنیز په سلطانخېلو، شش قلعه(شش ګاو) او هم د خواجه عمریو د ولسوالۍ په ده درات) کلیو کې مېشت شول. وایي چې کله به چا له دوی څخه پوښتنه وکړه، چې خپل ټاټوبي او جایدادونه مو څه کړل؟ دوی به په ځواب کې ویل: (در بوګ موش رفت یعنې د موږک په پور کې لاړل. بوګ په فارسي کې پور ته وایي او د موږک څخه یې مطلب هغه مقتول کس وو. نو وروسته له هغه د دغه کلي نوم بوګ موش شو. دا تر هغه وخته په همدې نامه یادېده کله، چې امیر حبیب الله خان د افغانستان په دوره ووت او ټول ولایتونه، ولسوالۍ او کلي یې ولیدل، د همدې سفر په ترځ کې د کلي نوم بید مشک شو، دا ځکه چې دې کلي د غازي محمد جانخان د زوکړې په کلي شهرت درلود، نو امیر حبیب الله خان وغوښتل، چې په همدې کلي کې په مرحوم بابا محمد اسلم خان شپه وکړي او له ده څخه څرګندونې ترلاسه کړي. لومړی یې د دې کلي د تسمیې وجه ځنې وپوښتېدله، نوموړي پورتنی جریان په تفصیل سره ورته بیان کړ. په دې ترځ کې امیرحبیب الله خان دا نوم د دې کلي د موقعیت، تاریخ او سمسورتیا سره مناسب ونه باله، هغه زیاته کړه: (بر لب جوی ها درختهای بیدمشک بشانید و این قریه را من بعد به قریهٔ بید مشک مسمی کنید) نو همدا وجه وه، چې د کلي نوم له (بوګ موش څخه په بید مشک) واوښت،(۵۳).

همدارنګه د یادولو وړ ده چې بید مشک د بید له نسل څخه د یو ډول بوټي نوم دی چې په لاتین کې ورته (salix aegyptiaca) وایي. دا بوټی له بید څخه کوچنی دی، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ډول عطر لری چې له لاسته راوړلو څخه وروسته د (عرق بيد مشک) په نامه ياديږي او په ځينې درملنو کې ورځينې کار اخيستل کيږي.

د وردګو ولايت ځينې تاريخي سيمې

د وردګو ولايت د هيواد د نورو ولايتونو په څير ډيرې تاريخي سيمې او لرغوني آثار لري، خو له بده مرغه دغه سيمې يا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پيژندل شوي او يا که پيژندل شوی هم دي د يوشمير وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کيندنې په کې تر سره شوې او يا يې هم ارزښتناکه تاريخي شتمني چور او تالان شوې ده.
دا دي د دغه ستر ولايت ځينې هغه تاريخي سيمې چې تر دې دمه يې د کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو له خوا لټون شوی او لږ او ډيرې موندنې يې په هغې کې تر لاسه کړی دي در پيژنو. خو د يادولو وړ ده چې دا يوازې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندی قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخيزه څيړنه ترسره شي څو د دغې لرغونې سيمې تاريخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.
له دې کبله چې د خوات کتيبه د خروشتې دورې تر ټولو مهمه کتيبه شميرل کيږي او د وردګو ولايت د خوات له سيمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړی دا کتيبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خوات کتيبه:

د خروشتي ليکنو له مهمو کتيبو څخه يوه هم د خوات مشهوره کتيبه ده، چې په يوه لوی ډبرين لوښې باندې چې د ۱۸۳۸ ميلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسيون ch.Masson (۵۴) له خوا د وردګو د خوات له سيمې څخه د برتانيې د لندن

(c) ketabton.com: The Digital Library

موزیم ته لیږدول شوې ده. دغه کتیبه تر لوښې تاو راتاو درې کرښې لري او یوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه یې سره بیل او روښانه دي، چې د کنیشکا د زوی (۱۸۲-۱۶۹ میلادي) مهاراجه هویشکه په نامه لیکل شوې ده،(۵۵).

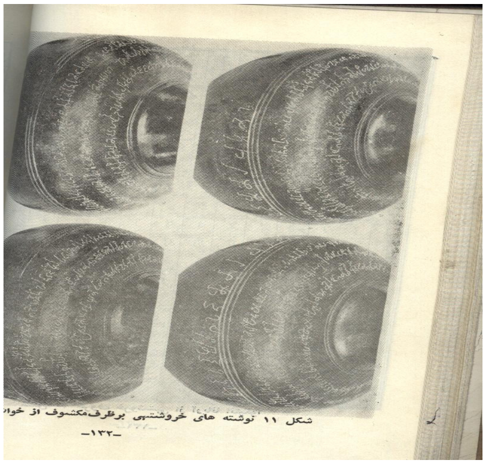

د خوات د کتیبې انځور

د جلریز ولسوالۍ ته اړوند د زیمنې کلی:

د زیمنې zemaniy کلی د میدان ښار لویدیځ لورې ته د 30 میلو په واټن کې موقعیت لري او ډیره ښیرازه او حاصل خیزه سیمه بلل کیږي. د جلریز د ولسوالۍ د سرک په اوږدو کې د کرنیزو ځمکو، باغونو او د استوګنې د کورونو تر شا د کافرقلعه او تخت شاه په نومونو دوه غونډۍ پرتې دي.

د تخت شاه په غونډۍ کې د پخوانیو ساختمانونو پاتې شوني چې له خامو خښتو څخه جوړ شوي او کچه یې 12×37×37 سانتي متره ده تر سترګو کیږي. کیدای شي چې په کوشاني یا یفتلي عصر پورې اړه ولري. په دغې سیمه کې د لوټمارو له خوا په غیرقانوني توګه یو شمیر کیندنې ترسره شوې دي له دې سره سره په سیمه کې یو شمیر سمڅې او غارونه هم تر سترګوکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ولسوالۍ د دادل د کلي لرغونې سیمه:

په دغې سیمه کې د بوادیي پیر یو لوی معبد شته دی چې د نوموړې سیمې په لوړو برخو کې هم د یو شمیر لوښمارو له خوا په خپل سر تر سره شوې دي او اوږدې سمڅې او غارونه په کې ویستل شوي دي. د مجسمو یو شمیر خاورینې ټوټې چې له بیلابیلو برخو څخه اره کړل شوې او له هیواد څخه بهر ته وړلو ته چمتو شوې وې له نیکه مرغه د کابل ملی موزیم ته راولیږدول شوې دي.

د جلریز ولسوالی د سرچشمه سیمه:

په دغې سیمه کې یو لړ خپلسرې کیندنې تر سره شوې دي یوه ډیره ښکلی ستوپه کشف شوې او د الغچک په مجله کې د هغې په اړه ځینې معلومات هم خپاره شوي دي. د سیمې د چارواکو په وینا د دې لپاره چې دغه تاریخي آبداتو ته نور زیات زیان ونه رسیږي له هغې څخه ګرد چاپیر ماینونه ښخ کړل شوي دي.

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سیمه:

له دغه سیمې څخه هم یوشمیر له ګچ څخه جوړ شوي آثار چې کیدای شي په څلورمې او پنځمې میلادی پیړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بیا له همدې سیمې څخه د کابل موزیم ته لیږدول شوي دي. د سیمې د اوسیدونکو په وینا د دې سیمې ډیر شمیر مجسمې په بهرنیو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.(۵۶).

د قدرمن استاد زبیر شفیقی پر وینا د چک ولسوالۍ د علیشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې درې متره پلن دیوالونه لري تر درې سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاریخي سیمو په کتار کې شمیرل کیدای شي. د دې یادونه اړینه بولم چې د وردګو په ډیر شمیر سیمو کې داسې لرغوني آثار او سیمې شته دي چې په اړه یې ماته تر دې دمه معلومات په لاس راغلي نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت مشهور زیارتونه

د وردګو په ولایت کې یو زیات شیمر زیارتونه هم شته دي چې ځینې یې ډېر مشهور دی او خلک ورته کلکه عقیده لري، خلک یې زیارت ته ورځی او دعا ګانې کوی او له بل پلوه دغه زیارتونه د تاریخې پلوه هم پوره د ارزښت وړ دي. د دغه زیارتونو له ډلې څخه ځینې یې په لاندې ډول درپیژنو:

د شاطر بابا زیارت

د میر سید احمد ولی زیارت

د شیخ بابا زیارت

د پل سرخ بابا زیارت

د ملا صالت بابا زیارت،(۵۷)

د شاه قلندر بابا زیارت چې د چک ولسوالی د کاکاخیلو په کلی کې دی.

د آخوند بابا زیارت د چک ولسوالۍ په سپین ښاره کې

خواجه محیات بابا د چک ولسوالی د نیم پایکول په دره کې

خواجه غربان بابا د چک ولسوالی د خلیلی په کلی کې

صوفی بابا د چک ولسوالی په سیبکه کې

ملا بنارس په ملا کاکا شهرت لري د وردګو ولایت په مرکز کې

د بوم زیارت د نرخ په ولسوالی کې

خرقه شریفه د وردګو ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شهیدانو زیارت د ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شاه قباد ولی زیارت د نرخ په ولسوالۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوجه صاحب زيارت د جلريز ولسوالۍ په زايولات کې
د لوی ملا صاحب زيارت د نرخ ولسوالۍ د شهاب الدين په دره کې
د سوبۍ زيارت د سيد آباد ولسوالي د تنگی دره په امير ښاره کې،(۵۸)
د حميد الله بابا زيارت د چک ولسوالۍ د نيک پای قول په معروف خيلو کې
د حسام الدين بابا زيارت د چک ولسوالۍ د چهارمرده په کلی کې
د خواجه زور بابا زيارت د چک ولسوالی د چهارمرده په کلی کې
د خواجه افضل بابا زيارت د چک ولسوالۍ د تخت کلی
د صوفی بابا زيارت د چک ولسوالۍ د چهار شينيی په کلی کې
د هوۍ انا زيارت د چک ولسوالۍ په پای کوتل کې
د حيات بابا زيارت د سيد اباد ولسوالۍ د اونخی درې د حسن بيک په کلی کې
د خواجه اسماعيل بابا زيارت د سيد اباد ولسوالۍ د تنگی د سيمې په امير ښاره کی
د شاه قلندر بابا زيارت په امير ښاره کې
د خواجه محمد صديق زيارت د جغتو د باريکاو په سيمه کې
د ليګي بابا زيارت د جغتو د ګلدرې يا پخواني ګنده کول د صالح خيلو په سيمه کې موقعيت لري خو لګۍ بابا د ليګي باباخيلو د کلي بابا ګټل ګيرې چې نومورې کلي هم د ده له نوم څخه سرچينه اخيستې ده او صالح باباخيلو څخه لږ پورته ګلدرې په وروستۍ برخه او ګوربت د تاريخي غره په لمن کې موقعيت لري. د نومورې زيارت د کراماتو په هکله د خلکو تر منځ ډير فولکلوريک ورايتونه موجود دي چې ځانګړې ليکنې ته اړتيا لري.
چلګزيان د ګوربت د غره په مختلفو ځايونو کې
د قبې زيارت د ګوربت د غره د قبې په سر باندې
مزار بابا د جغتو د ګلدرې په سيمه کې چې ګوربت ته څيرمه موقعيت لري
غوزبه بابا د جغتو د غوزبې په کلي کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه رسول زيارت د جغتو د زيارت په کلي کې
شلم بابا د جغتو په خواجګانو يا اغا خيلو کې موقعيت لري
د تيکي چلګزيان د جغتو په تيکي کلې کې
د بونګي زيارت د جغتو په بونګي کې
د مردلې زيارت د جغتو د مردلې په کلي کې

په وردګو کې

کرنه او مالداري

د وردګو په ولايت کې ډېر شمير اوسيدونکي د کرکيلې او مالدارۍ په دنده بوخت دي دغه ولايت په لږه اندازه ځنګلونه يعنې د 200 جربيه په شاوخوا کې ځنګلونه لري د ځمکه والو شمير يې 2952 کسانو او د کرنې ساحه يې 128000جريبو ته رسيږي،(۵۹).

د وردګو ولايت د کرنيزو پيداوارو له ډلې څخه کولی شو له آبي او للمي غنمو، کچالو، اوربشو، وريجو، رشقه، کلول، باقلي، مشنګ، لوبيا او نورو څخه يادونه وکړو. د ميوو له ډلې څخه يې منې، زردالو، توت، شفتالو، ګيلاس، سنځلې او نور د يادولو وړ دي.

د وردګو ولايت بې ميوې ونې عبارت دي له چنار، سپيدار، خروله، غيش وله، عرعر نيله، غرنی بادام، پنجه چنار، عکاسي او نورو څخه.

په دغه ولايت کې د اهلي ځارويو لکه پسونو، غويانو، وزو او نورو ترڅنګ ځينې وحشي ځاروي لکه ليوه، ګيدړه، سوی او په ځينو لوړو غرونو کې پړانګ هم پيداکيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو اقلیم او سیندونه

د وردګو ولایت اقلیم سوړ او د کلني ورښت کچه يې ۴۰ – ۳۰۰ ملی مترو ته رسیږي. کوم سیند چې د وردګو ولایت د دایمراد، چک او سیدآباد د ولسوالۍ شیخ آباد او تنګي له درې څخه تیریږي د لوګر په ساحه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي. دغه سیند د اونۍ د غره له جنوب ختیځ او سنګلاخ څخه سرچېنه اخلی، ورپسی هغه سیند چې د نرخ له ولسوالی څخه راوځی او د ابراهیم خیلو د کلی په لومړۍ برخه کې ورسره ګډیږی، د للندر په سیمه کې د دغه ولایت ځمکې پریږدي او د کابل ښار د الوخیلو په سیمه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي.

له دغه سیند او په درو کې له کاریزونو، ژورو څاګانو او واټر پمپونو څخه د خړوبولو په موخه کار اخیستل کیږي. په دغه ولایت کې ۱۲۸۰۰۰ هکتاره آبي او ۹۰۰۰ هکتاره للمي ځمکه موجوده ده.

د چک د بریښنا بند چې د چک په ولسوالۍ کې د وردګو د سیند د پاسه د آلمانیانو له خوا د ۱۹۳۶ او ۱۹۶۱کلونو تر منځ ګټې اخیستنې ته چمتو شوی دی، دری توربینه لري او د بریښنا د تولید ظرفیت يې په منځنۍ کچه ۳۳۶۰ کیلوواټو ته رسیږي. د دغه بند له بریښنا څخه د سیمې خلک ګټه اخلي او همدا راز ډیره برخه بریښنا يې د کابل ښار ته لیږدول کیدله خو د هیواد د تیرو دیرش کلنو پیښو، جنګ او جګړو له کبله ددې فابریکې بریښنا کابل ته نه راځي او فابریکې ته څیرمه یوازې څو کلیو ته بریښنا ورکولی شي. همدارنګه په بند کې د رسوباتو له کبله اوس مهال د بریښنا د تولید ظرفیت په نوموړې فابریکه کې ډیر راټیټ شوی دی. که څه هم چې د نوموړې فابریکې د بند کاسه او کانال څه نا څه پاک شوی دی، خو د توربینونو د استهلاک له امله یې د بریښنا د تولید کچه ډیره ټیټه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولايت

لارې

د وردګو ولايت څخه د کابل کندهار لويه لاره تيريږي او کله چې د ميدان سيمې ته ننوځي نو يو ښاخ ترې بيليږي او د شمال لويديځ په لور د اونۍ له غاښى څخه په اوښتلو سره د هزاره جاتو سيمې ته ننوځي. په ټوليز ډول هغه ولسوالۍ او سيمې چې له عمومي واټ څخه لرې پرتې دي ډيرې زياتې ترانسپورتی ستونزې لري او د دغه ولايت د ننه نژدې ټول سرکونه خام دي. خو اوس مهال هڅه کيږي چې د حکومت د ملي پيوستون د پروګرام په وسيله او د سيمې د خلکو په همکارۍ د دغه ولايت سړکونه و رغول شي چې په اساسي ډول د چک او اونخي د سړکونو کار روان دی. همدارنګه د وردګو د ولايت له مرکز ميدان ښار څخه د اونۍ تر غاښي پورې د سړک د جوړولو چارې هم روانې دي.

د وردګو ولايت د ښوونې او روزنې حالت

د هيواد د نورو سيمو په څير په وردګو کې هم هغه مهال د رسمي ښوونې او روزنې ځرک و لګيده چې د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په لومړيو کې د ټول هيواد په کچه نوموړی بهير پيل شو. خو مخکې له دې څخه يوازې د هيواد په پلازمينه کابل او لويو ښارونو کې د مسلکي ښوونې او روزنې محدودې موسسې فعالې وې، خو د وردګو او ټول هيواد په کچه ښوونه او روزنه په دوديز ډول په جوماتونو کې د روحانيو، ملا امامانو او ميرزايانو په وسيله ترسره کيده. له ۱۳۳۵ څخه را وروسته په ټول هيواد کې د ښوونيز نظام د سيستماتيک کيدو سره سم په وردګو کې هم ځينې ليسې، منځني

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړني ښوونځي جوړ شوي دي چې د سیدآباد لیسه او د چک د بومبیو لیسه، په جغتو کې د غازي محمدجانخان لیسه (په ۱۳۵۷ کې د لیسې درجې ته لوړه شوه) او په جغتو کې د ګوربت منځنی ښوونځی (اوس مهال لیسه ده) یې غوره بیلګې دي. سربیره پر دې ارواښاد محمد ارسلان سلیمي چې هغه مهال یې د قبایلو په مستقل ریاست، د اطلاعاتو او کلتور په ریاست (وروسته بیا وزارت شو) او عدلیې په وزارت کې دنده ترسره کوله هڅه وکړه چې په ۱۳۴۲ کال کې د ګوربت د منځنی ښوونځی د تشکیل څخه وروسته د چک، دایمیرداد او سیدآباد په ولسوالیو کې هم ورته ګامونه پورته او په لرې او نږدې سیمو کې ښوونځی رامنځته کړي چې په دې لړ کې یې د چک د ولسوالی د ګردن مسجد د پیشکارو ښوونځی، د آبکزار ښوونځی او د سیدآباد د شش قلعې ښوونځی په خپل نه ستړي کیدونکي زیار سره جوړې کړې او د معاصرې پوهنې د ترویج په لاره کې یې اغیزمن ګامونه پورته کړل. تر څو د نورو هیوادوالو په څیر د وردګو خلک هم د سواد له نعمت څخه برخمن شي.

لکه چې ګرانو لوستونکو ته معلومه ده چې په هیواد کې د ۱۳۵۷ د غویي له کودتا ، د پخواني شوروي یرغل او د جهاد پیل کیدو له مهاله د دې هیواد د نورو زیربناوو سره یو ځای زموږ تعلیمي نظام هم په کلیو، بانډو او ولسوالیو کې له ړنګیدو سره مخامخ کړ چې نه جبران کیدونکي زیانونه ورته و رسیدل او فعالیت یې په ټپه و دریده. دغه حالت د هیواد د نورو سیمو په څیر په وردګو کې هم ټولې روزنیزې او تعلیمي موسسې له ویجاړتیا سره مخ کړې او د دې ولایت په ډیرو ولسوالیو، کلیو او بانډو کې د لیسو، ښوونځیو او تعلیمي مرکزونو دروازې د زده کوونکو، د زده کړې د مینه والو او ښوونکو پر مخ و تړل شوې.

کله چې د جهاد دوره مخ په اوږدیدو شوه نو د وردګو له خلکو سره د خپلو اولادونو د روزنې فکر، اندیښنه او تشویش هم مخ په زیاتیدو شو. د وردګو علم پروره خلک په دې آند شول چې باید په انفرادي او خصوصي ډول دغې ستونزې ته د حل لاره و مومي. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کبله د وردګو په ځینې جوماتونو کې د دیني درسونو د حلقاتو تر څنګ د عصري تعلیم زده کړې ته هم پاملرنه وشوه او د مدرسو په نامه ځینو ښوونځیو په جوماتونو کې په کار پیل وکړ. سره له دې چې دغه بهیر خطرات او تلفات هم درلودل او ځینې جوماتونه د شوروي د یرغلګرو الوتکو په وسیله تر بمبارد لاندې نیول کیدل چې زموږ یو شمیر زده کوونکو او ښوونکو د شهادت سبب هم شول(د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلی د جومات بمباری چې شپیته تنه ماشومانو او د جومات ملا امام د هغې په ترڅ کې په شهادت ورسیدل او یا هم د ۱۳۶۶ کال د لړم په ۷ نیټه د جغتو د ګلدرې د لیګې باباخیلو په کلي، ښوونځی او جومات کې رامنځته شوه چې د ورځې په یوولسو بجو د نوموړی کلی او مسجد د شوروی د یرغلګر پوځ تر درندې بمبارۍ لاندې راغی او د دریو بې ګناه زده کوونکو په شمول یې د کلي ۱۵ نارینه، ښځینه او ماشومان په یوه ورځ کې په شهادت و رسول د هغې ښې بیلګې دي). د نوموړي کلي مدرسه نورالمدارس نومیده، چې د شهید ګل باران، معلم سیدرسول، ګل آغا احمدي وردګ، مولوي علم ګل او کلیوالو په هڅه په ۱۳۶۳ کې فعاله شوې وه چې وروسته بیا د ګوربت له لیسې سره یو ځای شوه. د دغه راز ناوړه پیښو د پیښیدو سره سره د وردګو خلکو د خپلو اولادونو د روزنې بهیر و نه دراوه او په خپل ټول قوت سره یې هغه ته دوام ورکړ.

د ۱۳۶۵ کال او له هغې څخه وروسته د ښوونې او روزنې او همدارنګه د روغتیا په برخه کې د سویدن د کمیټې مرستې د ډیرې یادونې وړ دي چې د وردګو په ولایت کې یې له ډیر شمیر ښوونځیو، مدرسو او روغتیایي مرکزونو سره مرستې کړې دي او فعالیت یې اوس هم په دغه ولایت کې مخ پر وړاندې روان دی.

په ۱۳۶۸ کال هغه مهال د وردګو ښوونیز نظام لا مسلکي شو چې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حمیدي په هڅو وردګو ته راوستل شوې کویټي موسسې لجنه الدعوه الاسلامیه په وردګو کې د زده کړې له بهیر او تعلیمي مؤسساتو سره د مرستې کولو هوډ څرګند کړ او د لومړي ځل لپاره یې د ۱۳۶۸ د جوزا په میاشت کې په جغتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لیسې په بڼه د ګوربت منځنی ښوونځی بیرته فعال کړه او په نوموړې لیسه باندې د ګوربت د امام ابي حنیفه (رح) د لیسې نوم کېښنود. باید وویل شي چې نوموړې موسسه په ۱۳۶۷ کال وردګو ته راوستل شوه چې د تعلیمي هڅو سره سره یې روغتیایي خدمتونه هم وړاندې کول او د دایمرداد ولسوالۍ په تنګي سیدان کې یې د وخت له غوښتنو سره سم یو مجهز روغتون هم جوړ کړ.

لجنه الدعوه الاسلامیه بیا وروسته خپل تعلیمي او روغتیایي خدمتونه په وردګو کې نور هم زیات کړل او په جغتو سربیره یې په چک، سیدآباد، دایمیرداد او میدان ښار کې هم خپلو تعلیمي او روغتیایي فعالیتونو ته دوام ورکړ چې ګڼې لیسې، ښوونځي او روغتیایي مرکزونه یې تر خپل کاري پوښښ لاندې راوستل او هغه مهال یې له دې ولس سره نه هیریدونکې مرستې وکړې چې سخته اړتیا یې ورته درلوده.

د کورنۍ جګړې پر مهال د وردګو د تعلیمي بهیر په رغولو کې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حمیدي تر څنګ دغو ښاغلیو هم خپله ونډه اخیستې، فعالیت یې کړی او د د دې ولس د بچیانو په روزلو کې یې تر خپله وسه ملي او دیني وجیبه سر ته رسولې ده.

مولوي احمدجان، استاد چارګل نثار، انجنیر محمد طاوس ساجد، اروابناد مدیر محمد حسن، اروابناد استاد آقامیر خان، اروابناد ضابط حنیف، مدیر متین وردګ، قاضی محمد امین وردګ، دوکتور بهاوالدین بها، مولوي شیرین، مولوي جمال، الحاج مدیر شریف، سیدیعقوب، څارنوال نقیب الله (جغتو)، ډاکتر ښادي خان، ډاکتر فاروق وردګ، حاجي سربلند، میرام جان، ګل حمید، حاجي سربلند، دوکتور عبدالولي وردګ، جمال رحمن، دوکتور زرجان بها، اروابناد استاد اسد بها، بصیر احمد شیرزی، محمد عظیم ستومان، رحیم الله صراح، مدیر سلیمان شاه، استاد داود جان غیرت، انجنیر محمدآصف، عبدالباقي کبیري، سرمعلم سیدخان، استاد فاروق، احسان الله، عبدالرحمن (شیخ آباد)، ګل جان صابر، ویس وردګ، معراج، عارف وردګ، یحیی وردګ او نورو هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیتونو نومونه چې تر دې دمه زما تر ګوتو شوي نه دي او په دې برخه کې د پام وړ خدمتونه ترسره کړي دي، د یادولو وړ دي.

د وردګو ولایت کیدای شي د ګوتو په شمار ولایتونو له ډلې څخه وي، چې آن د جنګ جګړو پرمهال هم لیک لوست او زده کړه تر ډیره بریده په منظمه توګه روانه وه. که څه هم په ډیرو ځایونو کې ښوونځي له زده کوونکو څخه لرې دي خو بیا هم د دغه ولایت خواریکښو زدکوونکو په ساعتونو لاره وهي ترڅو ځان ښوونځۍ او یا لیسې ته و رسوي. لیسې په ټول ولایت کې د ګوتو په شمار وي خو د جهاد په وروستیو کلونو او د لجنه الدعوه الاسلامیه کویتي موسسې د ښوونیزو مرستو له برکته په دې ولایت کې د لیسو شمیره زیاته شوه چې په هیواد کې د مؤقتي اداري له رامنځ ته کیدو سره سم نومورې لیسې په حکومت کې رسمي بڼه خپله کړه او شمیر یې زیات شو. اوس مهال د دغه ولایت په معارف کې بنستیز بدلونونه رامینځ ته شوي او د ملي پیوستون د پروګرام له لارې هم د دغه ولایت په ډیر شمیر سیمو کې لومړني، منځني ښوونځي او لیسې د دولت او خلکو په مرسته جوړې شوې دي.

په دغه ولایت کې د ښوونځیو او زده کوونکو کچه د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

د وردګو او میدان ولایت د ولایت په کچه ۲۶۷ د زده کړې موسسې په لاندې ډول موجودې دي:

- لیسې ۵۲ ، له دې ډلې څخه ۲ یې ښځینه لیسې دي.
- منځني ښوونځي ۶۹ ، له دې ډلې څخه یې۶ ښځینه دي.
- لومړني ښوونځي ۱۴۰ ، له دې ډلې څخه ۳۳ یې ښځینه دي.

د نومورو ښوونځیو د زده کوونکو شمېر۱۲۷۰۰۰ یو سل او ووه ویشت زره تنه دي، چې له دې ډلې څخه یې ۲۳۰۰۰ ښځینه زده کوونکې په زده کړو بوختې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز په نوموړي ولايت کې د ښوونکو شمير ۳۰۸۳ تنو ته رسيږي، چې ۱۳۷ تنه يې ښځينه ښوونکې دي،(۶۰).

د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هيواد په ټولو ولايتونو کې د دغه وزارت فعاليتونو، رپوټونو او ګزارشونو ته ځانګړې شوې ده د وردګو ولايت شميرې په لږ څه توپير په لاندې ډول ښودل شوې دي:

د وردګو ولايت په اړوندو سيمو او ولسواليو کې په ټوليزه توګه ۱۱۵۷۹۹ تنه زده کوونکي په ښوونځيو کې په زده کړو بوخت دي، چې ۸۹۶۹۰ هلکان او ۶۱۰۹ تنه يې نجونې دي. له دغه شمير څخه ۱۱۳۴۱۴ په عمومي تعليماتو، ۱۶۳ تنه د ښوونکو په روزنيز مرکز او ۲۲۲۲ تنه يې په ديني مدرسو کې زده کړې کوي چې د لوست چارې يې د ۳۰۲۴ نارينه او ۲۲۲ تنو ښځينه ښوونکو له خوا په ۲۷۷ ښوونځيو کې پرمخ وړل کيږي. دغه راز د دې ښوونځيو په شمير کې ۹ ديني مدرسې، يو د ښوونکو روزنيز مرکز، ۱۴۸ لومړنۍ ښوونځۍ، ۷۰ منځنۍ ښوونځۍ او ۴۹ ليسې شاملې دي (۶۱).

ځوانان يې ډير با استعداده، ذکي او له زدکړې سره ډيره زياته مينه لري. د کانکور د هر کال په آزموينه کې يې ډير ځوانان په ډيرو ښو او لوړو نومرو سره د هيواد پوهنتونونو ته بريالي کيږي.

په وردګو کې د لوړو زده کړو مؤسسات او پوهنتون تر دې مهاله نه دی جوړ شوی چې د دې ولايت د فرد فرد غوښتنه ده. همدارنګه په سيدآباد کې چې د ژورناليزم کوم انستيتيوت جوړ شوی وو هم د نامعلومو وجوهاتو له کبله له فعاليت څخه لويدلی دی.

د دې ولايت محصلين د هيواد په پلازمينه کابل او د ځينو نورو ولايتونو په پوهنتونونو کې په زده کړو بوخت دي. په کابل پوهنتون، لوړو او مسلکي زده کړو په نورو مؤسساتو کې د وردګو د محصلينو شمير ۴۰۰۰ محصلين اټکل شوی دی. د کندهار پوهنتون په سلو کې نږدې ٪۸۰ وردګ محصلين جوړوي (نوموړی شمير د کندهار د پوهنتون د رئيس د خبرو په حواله ورکړل شوی دی«استاد احمدی»). د هرات په پوهنتون کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر له مخې دویمه لویه شمیره د وردګو د محصلینو ده. همدارنګه بل لوی شمیر وردګ محصلین د ننګرهار په پوهنتون کې په لوړو زده کړو بوخت دي. د بلخ او بامیان په پوهنتون کې هم د پام وړ وردګ محصلین خپلې زده کړې کوي چې زموږ د ټولنې ویاړ دي.

روغتیایي آسانتیاوې

د ولایت په کچه څلور روغتونونه، یو د معتادینو روغتون، ۹ د سي ایچ سي کلینیکونــــه، ۲۵ د بي ایچ سي کلینیکونه او ۱۰ روغتیایي سب سنترونه شته دي.

د روغتیایي خدمتونو چارې په ټول ولایت کې په نورمال ډول روانې دي.

د روغتیایي خدماتو په برخه کې د دغه ولایت وګړي تر ډېره بریده له روغتیایي ستونزو سره لاس او ګریوان دي او د ډاکترانو او روغتیایي کارکوونکو کموالی احساس کیږي. سپین کلینیک یې مشهور روغتون دی، خو ډیر شمیر وګړي یې د درملنې له پاره کابل او یا غزني ولایتونو ته ځي. د عامې روغتیا وزارت د روغتیایي قوانیونو او بررسی د ریاست د ۱۳۸۱ کال د عقرب د میاشتې د راپور له مخې د وردګو په ولایت کې ۷۹ شخصي درملتونونه شته دي. (۶۲). د ۱۳۸۵ کال د مرکزی احصایي د کالنامې له مخې په ۱۳۸۴ کال کې په ټولیزه توګه د دغه ولایت د شخصی درملتونونو شمیر ۸۷ ښودل شوی دی.

د روغتیایي مرکزونو او پرسونل کچه یې د دغه ولایت د ۱۳۸۴ کال د کاري راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

۶۵ تنه ډاکتران

۶ تنه معالجې ښځینه ډاکترې

۷۸ تنه نارینه نرسان

۲۷ تنه قابلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ تنه فارمسستان

۶ تنه د اکسری تکنیشنان

۱۹ تنه د لابراتوار تکنیشن

۶۶ تنه نارینه واکسیناتوران،(۶۳).

باید وویل شي چې د وردګو او میدان د تیر کال ګزارش څرګنده کړې ده چې د همدې ولایت د جغتو ولسوالي د روغتیایي خدماتو درجه صفر ده یانې دا چې دا څو کاله هلته د دولت یا موسساتو د روغتیایي خدماتو د وړاندې کولو لړۍ ډیره سسته ده پداسې حال کې چې د همدې ولایت د بهسودو او نورو ولسوالیو کې دغه شمیره ښه غوښنه ده. (د وردګو او میدان د ولایت پنځه کلن پلان وګورئ).

د جهاد او کورنیو جګړو پر مهال یو شمیر وردګ شخصیتونو نوموړي ولایت ته د روغتیایي خدماتو په لړ کې نه هیریدونکي خدمتونه سر ته رسولي دي چې د ځینو نومونه یې په لاندې ډول دي:

ډاکټر محمد سرور (جغتو)، ډاکټره روښانکه، ډاکټر فاروق وردګ، ډاکټر محمد سرور (سیدآباد) ډاکټر شاولي، قاضي امین وردګ، ډاکټر سعادت، ډاکټر ښادي خان، کارله (د جرمني تبعه)، د لجنه الدعوه عربي خیریه موسسې روغتیایي ډله، د فرانسې روغتیایي ډلې او داسې نور د یادولو وړ دي.

فرهنګي حالت

د وردګو میړني خلک د لوړ او اصیل افغاني فرهنګ درلودونکي دي. دلته د فرهنګي حالت تر سرلیک لاندې په دغه ولایت کې د رسنیو، خپرونو، ټولنو او مهمو دودونو بیانولو ته څو شیبې تم کیږو.

د وردګو ولایت خپروني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شپیتمه لسیزه کې د چک په ولسوالی کې د مجاهدینو له خوا یوه خپرونه د ګیستیتنر د ماشین په وسیله د پیام مجاهد په نامه او بیا د اوویایمی لسیزی په پیل کې دحضرت عمر فاروق لیسې له خوا د عروة الوثقی په نامه میاشتینۍ خپرونه د ګستیتنر په ماشین خپریده او په شپیتمه لسیزه کې یوه خپرونه د قاضی محمد امین وردګ له خوا هم خپریده .(۶۴).

د وردګو په ولایت کې اوس مهال لاندې آزادې نشریې خپریږي چې عبارت دي له:

جغتو: جغتو یوه مهالنۍ خپرونه ده چې د جغتو د مدني او کلتوري بهیر او د وردګو د کلتوری یون پر مټ خپریږي. په ۱۳۸۴ کال کې یې په خپرونو پیل کړی دی او هره ګڼه یې دولس مخونه لري. په لومړیو کې یې تیراژ ۱۰۰۰ ګڼې وو، خو اوس مهال یې تیراژ لوړ شوی دی او تر دې دمه پورې یې لس ګڼې خپرې شوې دي.

ګودر: په چک ولسوالۍ کې د پښتني خویندو د ټولنې له خوا خپریږي. د آغلې برښنا وردګ له خوا په ۱۳۸۲ کال په غبرګولي کې یې بنسټ ایښودل شوی دی. د هرې ګڼې د پاڼو شمیر یې ۹۲-۶۴ دی.

دریځ: دا جریده د وردګو او میدان په ولایت کې د دریځ ټولنې له خوا په میاشت کې یوځل خپریږي، چې هره ګڼه یې ۱۲ مخونه لري او تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې دی.

شپیلۍ: په وردګو کې د میدیوتیک د فرهنګي او علمي مرکز له خوا خپریږی، تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې او په ۱۲ مخونو کې خپریږي. لومړۍ ګڼه یې د ۲۰۰۴ کال په مارچ کې له چاپه راووته باید وویل شي چې میدیوتیک اوس مهال خپل مرکز په وردګو کې تړلی دی.

وردګ: دا جریده د یو شمیر فرهنګیانو او وردګ ځوانانو پر مټ خپریده چې شپږ ګڼې یې خپرې شوې دي خو دم ګړۍ نه چاپیږي.

ملی هدف اونیزه: د دې اونیزې د امتیازښتن د وردګو ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست دی. اوونیزه خپرونه ده، لومړۍ ګڼه یې د ۱۳۸۳ کال په چنګاښ کې خپره شوې ده. هره ګڼه یې ۴ مخونه لري چې هر ځل تیراژ یې ۲۰۰۰ ګڼې ښودل شوی دی. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي هدف اونیزې دوه فوق العاده ګڼې هم د مجلې په بڼه خپرې شوې دي چې هره ګڼه يې 94 مخونه لري او درې ځله يې فوق العاده ګڼې د اخبار په بڼه هم خپرې شوې دي.

ځلانده راتلونکې: دغه خپرونه درې ځله په کتابي بڼه چاپ شوې ده چې د وردګ ولایت په اړه د شویو کارونو، لاسته راوړنو او ستونزو رپوټونه يې خپاره کړي دي. نوموړې خپرونه ۱۰۳مخونه لري د هر ځل خپرویدو کتاب شمیر يې ۳۰۰۰ ښودل شوی دی.

روغتیا: دا مجله د دې ولایت د روغتیا د ریاست له لوري خپرېږي، چې د نوموړې ریاست اړوند رپوټونه او لاسته راوړنوته انعکاس ورکوي او په مهالني ډول خپریږي.

آذان جریده: دغه جریده د یوې آزادې جریدې تر نامه لاندې خپرونې کوي چې په دې ولایت کې د مهالنۍ بڼه خپرېږي خو د تمویل او لارښوونې سرچینه يې د ټولنیز اصلاح د جمعیت دی.

د میدان ځوانان: دا مجله چې د میدان ځوانانو د ټولنېزې، ادبي اوکلتوري ټولنې له خوا خپرېږي، په میاشت کې یوځل خپریدله. ډیر شمیر موضوعات يې په ځوانانو پورې اړه لري او همداشان د ورځې موضوعاتوته هم انعکاس ورکوي چې سیمه ایزې ستونزې يې ګڼلې شو، خو دم ګړۍ يې خپرونې بندې شوې دي یوازې د ګوتو په شمیر ګڼې يې خپرې شوې دي.

عهد مجله: دا مجله په دې ولایت کې د عهد کلتوري ټولنې له خوا خپرېږي چې د ورځې مسائل خپروی خو ډیرې سیمه ییزې ستونزې بیانوي، د خپرونو لړۍ يې دوام لري.

وړانګه مجله: دا مجله په دې ولایت کې د لمر ټولنې له خواخپرېږي او تر دې مهاله يې یوازې یوه یا دوې ګڼې خپرې شوې دي دا چې دوی به په راتلونکي کې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي که نه معلومه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ: د ولایت د مقام د دفتر څخه خپریدل پیل کړل او د دې کال په سر کې د اونیزې په شکل څو ګڼې چاپ شوی چې دم ګړۍ یې خپرونې بندې شوې دي.
همداشان ځینې نورې خپرونې لکه منه مجله، خورشیدجریده، سنګلاخ جریده، مهرجریده او سپورت جریدې هم شته چې خپرونې یې دم ګړۍ بندې شوې دي.(۶۵).
یو محدود شمیر کتابونه لکه منې ګل، رنګینه تابلو، آتمه منې ګل د ولایت د مقام پیغامونه، ملي هدف ځانګړې ګڼه دوه ځلې، ځلانده راتلونکې ځانګړې ګڼه دوه ځلې.
د وردګو او میدان د ولایت ملي رادیو تلویزیون هم تازه په خپلو خپرونو پیل کړی دی.

د وردګو او میدان ښار

کلتوري ټولنې

په هیواد کې د مؤقتی ادارې له رامنځ ته کیدو سره جوخت د وردګو او میدان په ولایت کې ګڼو فرهنګي، مدني او کلتوري ټولنو سرونه را پورته کړل او تر خپله وسه یې په دې لاره کې هلې ځلې وکړې چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

۱. غازي محمد جان خان ټولنه
۲. د جغتو مدني او کلتوري بهیر
۳. د میدان د ځوانانو ټولنه
۴. د خواخوږی ادبي او کلتوري ټولنه
۵. د ګوربت ادبي ټولنه
۶. د وردګو د ځوانانو ټولنه
۷. د وردګو او میدان د محصلینو شبکه (اوس مهال یې نوم د وردګو د محصلینو ټولنه دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د وردګو او ميدان مدني ټولنه
۹. عهد کلتوري ټولنه
۱۰. ځلاند کلتوري مرکز
۱۱. چک ادبي بهير
۱۲. يووالي غږ ټولنه
۱۳. ميدان ملي خپرندويه ټولنه
۱۴. شاه قباد ولي فرهنګي ټولنه
۱۵. دريځ ادبي او کلتوري ټولنه
۱۶. استقلال فرهنګي مرکز
۱۷. د نرخ د ځوانان ټولنه
۱۸. آيينه فرهنګي ټولنه
۱۹. سلمان فارس ادبي ټولنه
۲۰. لمر کلتوري او فرهنګي ټولنه
۲۱. د پښتني خويندو د ودې ټولنه(۶۶).
۲۲. د وردګو کلتوري يون

د منې ګل مشاعره:

د منې ګل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره يې په ۱۳۷۸ هجري لمريز کې د وردګو او ميدان د ولايت د چک په ولسوالۍ کې د مصطفی حماس او د يو شمير نورو هيوادپالو ځوانانو په نوښت د بنسټ ډبره ايښودل شوې ده. هر کال د دې ولايت په مختلفو سيمو کې جوړيږي. د منې ګل مشاعره چې نوم يې د منو د بڼونو او د سيمې د ښکلا سره نه بيليدونکی تړاو لري، د دې ولايت د سمسورې سيمې او ښکلاوو ځرګندوي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران، ادیبان، لیکوالان او پوهان بیا د قلم په ژبه د دې ښایستونو بڼ ته نوی رنګ ورکوي. د منې ګل مشاعره د وخت په تیریدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له سطحې څخه د ولایت او د ولایت له سطحې څخه د هیواد او سیمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ. چې د هیواد له ګوټ ګوټ څخه هر کال مشاعرې ته د زرګونو لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصیلینو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزګرانو او عامو وګړو ګډون د دې ادعا د ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د منې ګل مشاعرې اوس مهال یوه روښانه بین الافغاني بڼه خپله کړې ده چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د منې ګل ټولو لارویانو، د وردګو او میدان د ولایت اوسیدونکو ته د ویاړ ځای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ځینې مشهور دودونه

د اختر لپاره تیاری:

جوته خبره ده چې له کوچنی اختر څخه د مخه د روژې مبارکه میاشت وي، نو ځکه روژه کوچنی اختر ته ځانګړې ښه وربښي او خلک د یوې پوره میاشتی مبارکی روژې له نیولو څخه وروسته د مسلمانانو د دغه ستر جشن د لمانځلو په لور ورځي.

د روژې د مبارکې میاشتې په اوږدو کې هره کورنۍ خپلو اولادونو او ځان ته د خپل توان تر بریده نوې جامې برابروی او کوښښ کوي څو په لومړی سر کې خپلو ماشومانو ته جامې برابری کړي. کله چې اختر ته یوه یا دوه اوونۍ پاتې شي نو میندې خپل کورونه سمبالوی او کوښښ کوي خپل کورونه د دې ویاړلي جشن د نمانځلو لپاره پاک کړي.

په ډیرو ځایونو کې میندې د خپلو کورونو د پاکولو په موخه د کور خونې د دوی په اصطلاح په سپینه خاوره او د رخت په یوه ټوټه چې څړی ورته وایي موښي یانې یو ډیر نری او باریک ګل ورکوي. البته په دې ډول چې له سپینې خاورې څخه د اوبو ګیلاو جوړ کړي او بیا له رخت څخه د یاد شوي څړي یا ټوټې په مرسته د خونو دیوالونه په هغې باندې ګلوي.

د اختر په شپه د کورنیو ښځینه او ماشومان خپل لاسونه په نکریزو سره کوي او کله چې سهار شي، نو ماشومان خپل لاسونه یو بل ته وربښيي چې ګواکې د چا ښه سره شوي دي.

ځینې کورنۍ په خپلو کورونو کې اوږه لمدوي او کورنۍ کلچې یا بوسراغې پخوي، غنم نینې کوي چې نینې ورته وایي او بیا له هغې سره د زردالو یا بادام مندتې او خستې هم ګډوي او د اختر په ورځ هغه ماشومانو ته چې کور په کور د اختر مبارکی له پاره ګرځي ور ویشي. د دې تر څنګ هګۍ ایشوی، په وردګو کې د اختر په ورځ د چارمغزو ویشل او ګټل هم رواج دي چې په همدې ورځ یې له نینو ځینې کورنۍ ماشومانو ته ور ویشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې نورې کورنۍ بیا له ښار څخه د معمول په څیر د اختر سودا اخلي او بیا د اختر په ورځ ورځینې ګټه اخلي.

هغه کورنۍ چې کوژدنې یې کړې وي، د خپلې راتلونکې ناوې له پاره د پوښ تر نامه لاندې دوه یا درې جوړه جامې، بوټونه، نکریزې، شامپو، صابون، ګیراګان او داسې نور څیزونه برابروي او د روژې په اوه وویشتم او یا له هغه څخه د مخه یې د خپلې کوژدنې کره وروړي. دا څیزونه د اختر د پوښ په نامه یادیږي.خو دغه پوښ ته د پیغلتوب پوښ هم وايي، کله چې پوښ راوړل شي د کلی ښځې او خپلوان یې ور باندې راټول شي، ویې ګوري چې څه شی یې راوړي دي، کله کله خو سندرې ورته وايي او دریاوې هم وهي. همدارنګه هغه چاته د ډیر قدر او عزت په موخه یوه جوړه جامه یا یو پټو یا یوه چپنه ورکوي چې دغه راز پوښ یې د کوژدنې کور ته راوړی وي. له پوښ سره پر نارینه وو سربیره یوه یا دوې ښځې هم ځي او د نجلۍ د کورنۍ له خوا نه دوی ته جامې، پړوني، او د سیمې د رواج له مخې داسې نور شیان ورکول کیږي. دغه راز ښځو ته ټنګور ویل کیږي او که چیرې د ناوې په کور شپه تیروي، نو هغوی یې د ډیر زیات عزت له مخې لاسونه هم په نکریزو ورسره کوي خو دغه رواج له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې په لږ توپیر سره لیدل کیږي او په ټولو ځایونو کې په یو ډول نه دی.

د هغو کورنیو غړې چې په مسافرۍ کې ژوند تیروي او په پردیو ملکونو کې په کار او غریبۍ بوخت وي، کوښښ کوي څو د اختر پر مهال خپلو کورونو ته راستانه شي او اختر له خپلو کورنیو سره یو ځای تیر کړي. که چیرې مسافر کسان په دې بریالی نه شي چې اختر ته ځانونه را و رسوي، نو د خپل توان تر بریده خپلو کورنیو ته د اختر له پاره سوغاتونه رالیږي او په دې توګه د ژوند په هره برخه کې د اختر د راتلو له پاره تیارۍ په درز او شور روانې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د کورونو سمبالښت، ډیزاین او ښکلا:

په وردګو کې د کورونو د تزیین موضوع د دې ولس د هرې کورنۍ د سمبالښت او د استوګنې د چاپیریال په برابرولو پورې اړه لري چې بیلابیل اقتصادي، ټولنیز، کلتوري او داسې نور مسایل پکې شامل دي چې هر یو په دې برخه کې خپلې ځانګړې اغیزې لري. ځکه د کور تزیین او جوړول هم په یاد شوو مسایلو پورې نیغه اړیکه لري. له همدې کبله ویلی شو کومې سیمې چې ښار ته په نږدې واټن کې قرار لري د کلیوالو سیمو په پرتله یې ډیزایین او سمبال څه نا څه زیات وي او له کلیوالو سیمو سره ژور توپیر لري. د کلیوالو سیمو په ډیرو کورنیو کې دا دود دی چې د خونو د ننه او د باندې په یو ډول خاوره باندې موښي یا اخیړ کوي ځینې بیا له رنګ او یا هم ګچ څخه د کورونو د سپینولو په موخه کار اخلي. ځینې سیمې بیا داسې دي چې په خونو په چت یا دورونو کې د هوا د بدلون او کوټې ته د رڼا د رالویدو په موخه وړې کړکۍ پریږدي چې دوربچې، دریڅې، آیینې او ښیښې هم ورته وایي که څه هم په دې وروستیو کلونو کې د نورو سیمو په څیر د معمولي کړکیو او ورونو ایښودل دود شوی دی خو له دې سره سره پخوانی دود هم په ټولیزه توګه خپل موجودیت لا تراوسه له لاسه نه دی ورکړی. د کورونو په دروازو کې د همغه ځای د تکړه ترکاڼانو له خوا د ښکلو ګلانو او ژویو انځورونه کښل کیږي چې کورته ښکلی بڼه وربښي. یو شمیر دغه ډول دروازې چپراس نه لري، بلکې د لخکي ورونو یا دروازو په نامه یادیږي او تر ډیره بریده له همدې ډول دروازو څخه کار اخیستل کیږي.

د وردګو په کلیوالي سیمو کې د زیاتره کورونو پر دیوالونو باندې هغه پردې ځوړندیږي چې د ښځو له خوا د ګوتو په وسیله په زری کښې، خامک او تارشمار کوک باندې جوړې شوې وي چې په یوه ګوټه کې له دغه ډول پردو څخه یوه، دوه او یا هم د همغه کورنۍ تر ذوق او یا هم د کوټې تر دیوالونو پورې پردې ځوړندیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په ډېرو سیمو کې د بالښتونو د پوښونو له پاره د یو ډول ځانګړو ټوټو د پاسه په ګوتو باندې ښکلې ګنډنې کیږي او دغه ډول بالښتونه بیا د ځانګړو میلمنو یا د میلمه خونې لپاره استعمالیږي. د دې ډول بالښت پوښونه له سپین رنګه ټوټو څخه جوړیږي چې ځینې خلک د پوښ د پاسه جالۍ هم ګنډي خو دا کار د هرې کورنۍ تر اقتصادي توان پورې اړه لري .

ځینې سیمې خو داسې هم شته دي چې د کوټې په دیوالونو باندې جای نمازونه را ځوړوندوي، چې دا جای نمازونه هم په ګوتو باندې جوړ شوې وي او د همغې سیمې د لاسي صنایعو له شهکارو څخه شمیرل کیږي. ځینې خلک کله چې په کوټ بند باندې کوم څیز ځوړندوي نو د هغوی د لا ښکلیتوب له پاره په لاس باندې جوړې شوی پردې درباندې ځوړندوي.

که چیرې په خونه کې بکسونه ایښودل شوې وي، نو د هغې له پاره هم په ګوتو باندې جوړ شوي پوښونه جوړیږي، چې د سربکسۍ په نامه یادیږي او د بکسونو په سر باندې اچول کیږي چې په خامک او یا هم ګراف کوک باندې جوړ شوی وي.

په ډېرو ځایونو کې اوس هم په دیوالونو کې وړې تاخچې چې د کوچنیو الماریو حیثیت لري پریښودل کیږي او له هغې څخه د ځینې اشیاوو د ایښودلو په موخه کار اخیستل کیږي. په ځینې ځایونو کې د کوټې په پاسنۍ برخه کې د رېک په نامه یوه اوږده تخته ایښودل شوې وي او د هغې پر سرباندې خپل لوښي او نور سامانونه ږدي. همدارنګه د قرآن عظیم الشان لپاره بیا ځانګړې رېکونه تر ټولو په ښه اطاق کې نصب کیږي.

د کوټې په مینځ کې د اچولو له پاره اوس هم ګیلمونه کارول کیږي او ځینې خلک د نرمو لمڅیو څخه هم د فرش په توګه کار اخلي چې دا لمڅۍ د پسه له وړیو څخه په بیلابیلو رنګونو او بڼو کې جوړیږی او زړه راښکونکی انځورونه په کې انځور شوي وي. ځینې خلک د خپلې خونې دیوالونه او چت د ښکلو ګلانو په انځورونو سره ښکلي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغو سيمو کې چې ښارونو ته نږدې پرتې وي د ژوند سطح د هغو سيمو په پرتله څه ناڅه لوړه بريښي او خلک د خپلو کورنو د تزيين له پاره تر ډېره بريده له هغه څه څخه کار اخلي چې په ښارونو کې کارول کيږي. دغه طبقه وګړي ښارى ژوندانه ته ورته او يا هم کټ مټ د هغه په څير خپل کورنه سمبالوي او په ښکلو ډيزاينونو سره خپلو کورنو او استوګنځايونو ته ښکلا وربښي. خو په ټوليزه توګه د کور د سينګار او سمبالولو په برخه کې خلک د خپلو شته امکاناتو څخه کار اخلى او د هغې په مرسته خپلو کورنو ته ښکلا ور بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ريباري، کوژده او د ستنې راوړلو مراسم:

په وردګو کې د ريبارۍ يا ځوان هلک ته د ځوانې نجلۍ د نکاح کولو دود په دې ډول دی کله چې کوم کس وغواړي له بل چاسره دوستي وکړي، خپل ورور، زوی خپلوان يا دوست ته کومه نجلۍ په نکاح کړي، نو د خپلې خوښې کورنۍ له موندلو څخه وروسته يو ځل يا دوه ځله هغې کورنۍ ته ښځې ورليږي او نجلۍ له نږدې څخه ګوري د دې خبرې مانا دا ده چې په دې هکله لومړۍ اړيکې د ښځو له خوا ټينګيږي. بيا نارينه يو ځل، دوه ځله او يا څو ځلې هغه کورنۍ ته ورځي څو د نجلۍ مور او پلار راضي کاندي. کله چې د نجلۍ کورنۍ راضي شي نو بيا د دعا، مالګې، نخښې يا ګل د را وړلو په موخه ورځ سره ټاکل کيږي.

کله چې په دې هکله د دعا کولو لپاره ورځ تعين شوه بيا نو يو، دوه يا ډير کسان د هلک په استازيتوب د هغه له کورنۍ څخه د نجلۍ کره ورځي او د نجلۍ کورنۍ هغه اندازه پيسې او خرڅ چې غواړي ورته معلوموي. کله چې په ټولو مسايلو سره سلا شي، نو دعا ورسره کوي او د نجلۍ کورنۍ يو يو دستمال او څه خواږه د نښې په دود ورکوي. بيا د غټې نښې يا ستنې او يا دستمال چې شريني خوري هم ورته ويل کيږي ورځ ورسره معلومه او په همغه ورځ د هلک د کورنۍ له خوا ټول خپلوان، دوستان او ګڼ شمير کسان د نجلۍ کورنۍ ته ورځي. د ټاکل شوو پيسو څخه يوه اندازه پيسې هم د نجلۍ کورنۍ ته ورکول کيږي. د دې مراسمو په ترڅ کې د هلک کورنۍ ته د نجلۍ د کورنۍ له خوا ستن ورکول کيږي چې د هلک د ورور او يا بل داسې نوي ځوان په سر کې يې ټينګوي چې ګلالۍ او دنګه قواره ولري. ستن يو داسې درې کنجه جوړښت دی چې په ګڼو مريو، بوربور، غجريو او ځونډيو پوښل شوې وي او په يوه لوی وريښمين يا سونډي دستمال باندې د کلپې ستنې په زريعه ټنګه کړې وي. همدارنګه په دې درې کونجه جوړښت کې ګڼې هندارې يا آينې هم په داسې ډول ځای په ځای شوې وي چې شاوخوا ته يې د مريو او هونو ګڼ ګلان شوي وي. د هلک کورنۍ ته د ستنې له راوړلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د هلک کورنۍ د نجلۍ کورنۍ ته میلمستیا کوي چې پښنه خلاصی ورته وایي په پښنه خلاصي کې ټولو هغو نارینه او ښځینه ګډونوالو ته مروجې جامې کوي چې په دې ډول میلمستیا کې یې ګډون کړی وي. بیا د نجلۍ کورنۍ د هلک کورنۍ ته میلمسیتا کوي او خپلې راتلونکې ناوی ته پوښ اخلي چې معمولا په هغې کې د ناوې له پاره درې جوړه کالي موجود وي او کله چې ستنې ته د هلک له خوا خلک ورځي نو پوښ هم ورسره وړي یا دا چې لومړی پوښ د ستنې څخه دوې یا درې ورځې د مخه د نجلۍ کور ته وړل کیږي. باید وویل شي چې په پوښ کې د نجلۍ د کورنۍ تقریبا ټولو غړو ته هم کالی او ډالۍ ایښودل کیږي. دواړه د هلک او نجلۍ کورنۍ خپلو راغلو میلمنو ته ډالۍ ورکوی چې معمولاً کمیسونه، پټوګان، لنګۍ او نور څه پکې شامل وي. د دې خبرې یادونه هم ضروري ده چې یاد شوي ټول مراسم په وردګو کې د دریا وهلو، ډول، اتڼ او خوړو سندرو سره ملګري وي چې هره سندره بیا خپل خپل مقام لري چې باید په مناسب ځای کې ولوستل شي. د جهاد له دور څخه د مخه په وردګو کې د واده د دعا، ستنې راوړلو او واده کې په ټوپکو باندې د نخښې ویشتل هم رواج وو چې د جهاد په دور کې یې په نخښې سربیره بیله بڼه غوره کړه هغه دا چې د اتومات وسلو او کلاشینکوفونو یا درنو وسلو ضربې به هم د ودونو پر مهال کیدلې. خو اوس مهال خلک وضعې ته ګوري که چیرې نورماله وي او امنیتي ستونزې و نه لري نو کیدای شي په ورته حالاتو کې هم د خوښۍ ډزې وکړي او ځوانان نخښه وولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکريزو شپه او واده:

له واده څخه تر مخه لومړی ټول هغه څیزونه چې د نجلۍ کورنۍ مخکې له مخکې له خپلو خينبانو سره معلوم کړي وي د هلک د کورنۍ له خوا برابريږي او وروسته بيا د هلک د کورنۍ له طرفه يو دوه تنه مشران د جوړښت په موخه د نجلۍ کورته ورځی او جوړښت ورسره کوي. جوړښت په دې ډول وي چې دوه درې تنه مشران د نجلۍ له کورنۍ څخه غواړي څو په ټولو هغه څیزونو کې چې مخکې د کوژدنی څخه يې معلوم کړي دي يو څه ناڅه ورته کم کړي او د پاتې څیزونو په هکله دواړه لوري يو جوړ جاړی ته سره ورسيږی، د نجلۍ کورنۍ د خپل وس په اندازه له ټاکل شوو څیزونو څخه څه ناڅه کموي او يا يې هم نه کموي. د جوړجاړي او د واده د لګښتونو په سر يوې موافقې ته رسيدل هم داسې دي، چې ځينې کورنۍ نغدې پيسې اخلي او ځينې بيا هغه ټول ټاکل شوي څیزونه په خپل طبيعي شکل غواړي چې مخکې له مخکې د دواړو لوريو تر منځ پرې موافقه شوې وي. د نجلۍ کورنۍ د خپل وس تر اندازې پورې خپلې لورته د کور وسايل اخلي چې کور يې بولي او د هلک کورنۍ هم خپل ضروري ګامونه اخلي او وړ تدابير نيسي. په داسې توګه چې خپلې کورنۍ غړو ته (البته اوس مهال) نوې جامې اخلی او په کور کې د واده تود هرکلۍ روان وي. له واده څخه يوه يا دوه ورځې تر مخه د واده پوښ يعنې هغه کالي، ګاڼې او نور څه چې د ناوی له پاره په پام کې نيول شوي وي او د وروستي ځل لپاره يې د هغې نجلۍ کره ور وړي چې کوژدنه يې شوې خو لا هم واده شوې نه ده. البته د دې پوښ اندازه د مخکنيو پوښونو په انډول لږ څه زياته وي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ راوړونکو نارينه وو ته لنګۍ، چپنې يا پټوګان او ښځو ته چې ټنګورې يې بولي پړوني، کالی او يا داسې نور مروج څیزونه ورکوي. په ځینو ځايونو کې له پوښ سره ستره ورا هم ځي البته که د ناوې کور لرې وي او ټوله ورا بيا د ناوې په کلې کې شپه کوي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ له پاره د کلي ښځې راټولوي او د واده پوښ ورته ښکاره کوي او راغلو ښځو ته ميوه هم ورکول کيږي. د نجلۍ د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژدې خپلوان خپلې تحفې چې اچونه ورته ویل کیږي او معمولا ظرفونه یا دسمالونه وي راوړې ډالۍ او د ناوې په پوښ کې ږدي. د معمول په توګه د واده شپه یعنې هغه شپه چې سبا ته یې واده وي د نکریزو د شپې په نامه یادیږی د نکریزو دود یا لاس سره کول د خورا ډیرې پخوانۍ زماني راهسې په وردګو او نورو پښتني ټولنو کې دود دي. رواج داسې دی چې د کلي مخورې او مشرانې ښځې چې یو ټولګی پیغلې یې هم بدرګه کوي ډیرې نکریزې په یوه لوی لو ښي کې خیشتوی او له څنګه یې د خوږو سندرو زمزمې کوي بیا په نیمه شپه کې په همدې نیکریزو لومړی د هلک یا زوم یوه ګوته سره کوي هلک یوه قیمتي ډالۍ چې غالبا د طلا ګوتې وي د ناوې په موټې کې ږدي او بیا لږ نیکریزې اخلي او د ناوې په موټې کې یې ږدي چې دغه ډول مراسمو ته د موټې خلاصولولو مراسم ویل کیږي. داسې هم پیښیږي چې ناوې ځواکمنه وي او هلک یې د موټې په خلاصولو بریالی نه شي، خو بیا د هلک د خپلوانو او سپین سرو ښځو له خوا ناوې ته زارۍ کیږي چې خیر دی نور یې مه ځوروه او موټی خلاص کړه چې بیا نوموړي مراسم سرته رسیږي.

د نکریزو په شپه نژدې دوستان د نکریزو د ایښودلو له پاره له زوم سره یوځای راځي په لومړي سر کې د ټنګورو له خوا او دریاوې چمبې وهل کیږي سندرې ویل کیږي او څه ساعت وروسته د نجلۍ په لاسونو د شاګوم نکریزې ږدي. سهار ورا راځي چې زیات کسان له اړوندو کلیو څخه پکې ګډون کړی وي او د نجلۍ له لوري هم رابلل شوي میلمانه ټول د نجلۍ کور ته راځي. ناوې د ښځینه دود له مخې را ولاړوي او د خسر کور په لوري یې د موټر په وسیله وړي البته پخوا به د آسونو او کجاوو په وسیله ناوی د خپل خاوند کره د پلار له کوره وړل کیده. د نجلۍ دوه درې خپلوانې ښځې او نارینه هم ځي چې ښځو ته خیښنانې او ټنګورې ویل کیږي او نارینه د خیښنانو په نوم باندې یادیږي. کله چې د هلک کور ته ورسیدل هلته یو چرګ حلالیږي یا یې تاج غوڅیږي او په هغې باندې د موټر ټایر او د ناوې بوټ د نیکمرغۍ په موخه او عقیده باندې سور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. کله چې ناوی کورته ننوځی، نو د وره په لخک یا چوکاټ باندې یوه کوکه یا وړوکی مخ د هغې له خوا ټک وهل کیږي، بیا تناره ته بیول کیږي او د هغه ځنډې ښکلوي او مخکې لدې چې کورته یې د ننه کړي هغه نارینه خپلوان چې له ناوې سره راغلی د ناوې لپاره کور غواړي چې د خپلو خینښانو له مثبت ځواب سره مخامخ کیږي او بیا یې کورته بیایی. کله یې چې د ناوې بوټ پرې وباسي نو هغه له وریجو، غنمو او یا نورو غلو دانو څخه ډکوي چې پورتنی هر یو رواج خپله خپله فلسفه لري.

البته پخوا داسې رواج وو چې اوس مهال نشته چې د خسر کره یې په دوهمه یا دریمه شپه د کلي ملا او څو کسه نور راغوښتل کیدل او د شپې له ډوډۍ څخه وروسته شاهدان نجلۍ ته ورتلل او د معمول په شان د نکاح دود ترسره کیده خو اوس مهال د نکاح مراسم غالبا د نجلۍ په کور کې ترسره کیږی او هلک اجازه لري چې له همدې لومړۍ شپې څخه خپله میرمنه ووینی، خو په پخوانیو رواجونو کې به چې کله ناوې د هلک کورته راغله نو هلک به دوې یا درې شپې نور هم صبر کاوه څو رواج بشپړ او په دریمه شپه د نکاح مراسم ترسره شي.

په ځینو کلیو او کورنیو کې خو داسې رواج هم شته دی چې د شیریني خورۍ پر مهال د هلک کورنۍ د نجلۍ له کورنۍ څخه د مخکیني توافق په بنسټ ګل راوړي او هغه ته ناسته ویل کیږي چې د ګل راوړلو په ورځ هلک هم د نجلۍ کورته د شیریني خورۍ له میلمنو سره ځي او د ګل راوړلو د مراسمو په ترځ کې د قبول ایجاب په نامه باندې نجلۍ هلک ته نکاح کیږي او کله چې ملیمانه ولاړ شي نو بیا هلک اجازه لري چې د خسر کره پاتې شي او نجلۍ ووینی چې دغه مرحلې ته چغل بازۍ وایي.

د ناستې او ستنې توپیر په دې کې دی چې د ناستې د مراسمو ټول لګښتونه به د واده په څیر د هلک کورنۍ کوي او زیات میلمانه پکې راغوښتل کیږي چې تقریبا د یوه واده د مصارفو په څیر وي او نامزاد شوي هلک ته اجازه وي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي او د خپلې میرمنې سره د پلار په کور شپې تیرې کړي. خو د ستنې د مراسمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګښتونه بیا د نجلۍ پلار کوي او یوه عادي میلمیستیا ګڼل کیږي چې نامزاد شوي هلک د دې مراسمو په ترځ کې د واده تر مهاله د نجلۍ کورته اجازه نه وي.

باید وویل شي چې د وردګو په زیاتو کورنیو کې له واده څخه د مخه هلک ته اجازه نه ورکول کیږي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي البته عوامل یې زیات دي چې ځینو ته یې په لنډه توګه اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د واده د دریمې ورځې دود:

وروسته له دې څخه چې په وردګو کې د واده مراسم په بشپړه توګه پای ته ورسیږي، نو تر دریمې ورځې پورې ناوې ته د یوه ډېر نازولي میلمه په توګه قدر ورکول کیږي او د کور د مشرانو او یا خاوند له خوا د کور او کاله په هکله د هیڅ ډول خبرې یادونه ورته نه کیږي.

په دریمه ورځ هغه مراسم تر سره کیږي چې په ځینو ځایونو کې د تخت جمعی یا په نورو نومونو باندې یادیږي. خو په وردګو کې دغه ورځ د دریمې په نامه یادیږي. په دې ورځ زوم د خپل خسر کورته ځي البته څه میوه او له معمول سره سم یو څه ناڅه چې د کورنۍ له خوا ورته برابر شوي وي، د خسر کورنۍ ته یې وروړي او د خپلې خسرګنۍ او نور نژدې دوستان د دریمې ورځې میلمستیا ته رابولي.

د ناوې کورنۍ او نژدې دوستان هغه کالي، جامې او نورڅه چې له ناوې څخه د پلار په کور کې پاتې شوي وي او یا هم دوستانو دغه ناوې ته څه ډالۍ او تحفې اخیستې وي له خپل ځانه سره یې د ناوې نوي کورته راوړي. د دریمې ورځې محفل ته د هلک د کورنۍ نږدې دوستان او خپلوان هم راغوښتل کیږي او د کلي پیغلې او ښځـــې هم په دې محفل کې ګډون کوي.

لومړی په ځانګړو مراسمو د هلک مور یعنې د ناوې خواښې یا کومه بله مشره ښځه ناوې پخلنځي ته بیایی او د نوموړې لاس په زیړو غوړیو کې وهل کیږي وروسته نو ناوې په خپل لاس څه نا څه خواړه برابروي چې د دې ډول محفل له جوړیدو څخه موخه دا ده ترڅو ناوې د کور په سمبالولو او د کور د چارو په پرمخ بیولو باندې په رسمي توګه پیل وکړي.

پیغلې دریا وهي، ځانګړې سندرې وایي او سیل کوي څو د ډوډۍ وخت شي د ډوډۍ خوړولو پرمهال پیغلې او ښځې له ناوې سره یوځای ډوډۍ خوري او د ډوډۍ له خوړلو څخه وروسته د نجلۍ د کورنۍ مشر په دسترخوان کې یوه اندازه پیسې اچوي. کله چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ د کورنۍ غړي او دوستان بیرته خپلو کورونو ته ستنیږي، نو د هلک د کورنۍ له خوا دوی ټولو ته د دوی له شان سره مناسبې ډالۍ ورکول کیږي او په ډیره درنه توګه رخصتیږي.

خو په عمومي توګه باید وویل شي چې په وردګو کې هغه دود د تخت جمعی یا دریمې په نامه یادیږي په هره سیمه کې خپل ځانګړي مراسم لري چې دځینو یې مخکې په لنډه توګه یادونه و شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د جامو او کالیو څرنګوالی:

د وردګو ولایت هم د نورو پښتنو قومونو او ټبرونو په څیر یو شمیر ځانګړې جامې او کالي لري چې په دودیزه توګه له هغه څخه کار اخلي.

د وردګو د نارینه وو لویان په عمومي ډول لونګۍ او پټکي په سر کوي چې لونګۍ او پټکی یو له بله سره ځینې توپیرونه لری او ښه لونګۍ د وریښمیني یا هم مشهدۍ په نومونو یادیږی او له نورو ډولونو څخه یې ځوانه طبقه خلک ډیرې خوښوي. په پټکیو کې هم د پاج پټکی د نورو په پرتله زیات د خلکو د خوښې وړ دی. ځوانان او هلکان بیا خولۍ په سرکوي او په لوڅ سرګرځیدل په کلیوالو سیمو کې د چا نه خوښیږي، بلکې هغه څوک چې لوڅ سر ګرځي زیاتره اطرافي وګړي او دیني کړۍ ورته د کرکې په نظر ګوري، له همدې کبله څوک د دې جوګه نه وي چې د ښارونو په څیر دې د وردګو په کلیوالي ساحو کې لوڅ سر و ګرځي. ځینو هلکانو او ځوانانو ته یې میندې په کورونو کې د مریو او سونډو په وسیله په لاس باندې بیلابیل ډول خولۍ جوړوی او بیا یې هغوی په سر کوي. ځینې ځوانان بیا د خپلې خوښې خولۍ په بازارونو کې پیدا کوي او په خپلو سرونو یې ږدي چې اوس مهال له افغانستان څخه نیولې آن د هند، بنګلدیش او پاکستان خولۍ هم په ځوانه طبقه کې رواج موندلی دی. البته باید وویل شي چې د جامو په اړه هر وخت نوي نوي بدلونونه رامنځته کیږي او هیڅ وخت یو ځانګړي ډول جامو په دې ټولنه کې تر ډیره وخته دوام نه دی کړی، خو د وردګو په زیاتره کلیوالي سیمو کې څوک لا اوس هم په لوڅ سر باندې د ګرځیدو اجازه ځان ته نه ورکوي.

پخوا به د نورو پښتني ټولنو په څیر نارینه وو هم ګرد کالي او په چرمو باندې جوړ شوي واسکټونه اغوستل چې د کالیو لمنې به یې ګردې وې او ملاوې یې په یو ډول دستمالونو تړلې چې د نهه ګله دستمالونو په نامه یادیدل خو اوس مهال هغه دود خپل ځای د نوې زمانې سره سم نووو رواجونو ته پریښی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو نارینه وګړي په خپلو سیمو کې په عمومي توګه پټو او یا څادر هم استعمالوي چې د دوه نیمو مترو په اندازه له پنځه متره رخت څخه جوړیږي او یا هم تیار جوړ شوي پټوګان د دې موخې لپاره له بازارونو څخه رانیسي.

کله کله میندې د خپلو کورنیو غړو ته داسې کالي هم جوړوي چې ګریوانونه، غاړې او یخنونه یې په خامک کوک باندې جوړ شوي او پیغلې یې په خپلو ګوتو ګنډي چې د یوه ګریوان د جوړولو لپاره میاشتې میاشتې خواري و باسي. په میندو کې په عمومي ډول همدغه افغاني جامې دود دي او په چرمو او یا زر تارو باندې جوړ شوي کالي د خلکو ډیر د خوښې وړ دي او په تن کوي یې. پخوا به یو ډول خولۍ چې ریخچینې یا عرقچین یې بللي، ښځو جوړولې او په سرونو باندې به یې له پوړنې څخه د لاندې ایښودې، خو اوس مهال دغه رواج په لرې پرتو کلیو کې ډیر کم کم پاتې دی.

همدا رنګه به ښځو یو ډول لستوڼخولې جوړولې یعنې د کالیو او جامو د لوستوڼو خولې به یې په مریو، زر تارو او داسې نورو زینتي ځیزونو جوړولې چې یو ځانګړی ځرنګوالی به یې درلود او اوس هم په هغو کالیو کې استعمالیږي چې افغاني یې بولي او ښځې ورسره ځانګړې مینه لري.

د جامو بله ځانګړنه داده چې ښځینه یې یو ډول ډیر لوی پرتوګونه چې له پنځه یا شپږو مترو ټوکر څخه جوړیږی او د ګونځه وال یا ګونځې دار په نامه به یادیدل او پخوا زیات دود وو چې اوسمهال یې خپل پخوانی ماهیت له لاسه ورکړی او په ټیټه کچه اوس هم استعمالیږي. د دغه ډول پرتوګونو رنګ به هغو ښځو لپاره سپین وو چې واده شوې به وې او د واده کړیو ښځو د پرتړونو رنګ به سور یا شین او له کتان څخه به جوړیدل.

له دې سره سره په وردګو کې ښځې داسې ټکري یا پوړني په سر کوي چې سر تر پایه پکې پټه وي او کله چې پردي سړي مخ ته ورشي، نو خپل مخ هم په د هغه ټکري په وسیله پټوي چې په سر یې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه اړینه خبره دا ده چې که څه هم د انساني ژوند پرمختګ او د انساني ټولنې فرهنګ دواړه یو له بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري نو له همدې کبله کلتور او فرهنګ د ټولنې له وګړو څخه رامنځ ته کیږي، نو دودونه او عنعنات چې د فرهنګ یوه برخه ده د ټولنې په پرمختګ کې جوت رول لري. له همدې کبله شاید چې په ځینو ځایونو کې به د جامو څرنګوالی څه ناڅه خپله څیره بدله کړې وي او ښارې لورته به راکاږل شوې وي خو په عمومي توګه د وردګو د خلکو جامه او لباس په بشپړه توګه یوه ملي او افغاني بڼه لري چې د زیاتې پاملرنې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د ميلمه پالنې دود:

نه يواځې د وردګو د ولايت بلکې زموږ د ګران هيواد افغانستان اوسيدونکي او بيا په ځانګړي ډول پښتانه د ميلمه پالنې د دود په هکله د تل لپاره په ملي او نړيواله کچه خپل وياړلي ملي افتخارات لري. ميلمه پالنه زموږ د ګران هيواد په هره برخه کې دود ده او څرګنده ده چې زموږ خلک په ميلمه پالنه کې د ښه نوم او شهرت خاوندان دي.

د وردګو ولايت خلک په حقيقي توګه د نورو پښتنو ټبرونو په څير په ميلمه پالنه کې ډير غښتلي او مخکښ رول لري او تل يې په خپله سيمه او کور باندې د خپلو ميلمنو عزت کړی دی. او دا خبره خو معموله ده هغه څوک چې ډير ميلمه پال وي او د نورو په پرتله د خپل ميلمه ډير قدر کوي، په کلي او کور کې له نورو څخه ډير مشهور وي.

ميلمانه په عمومي ډول په دوه ډوله دي يو هغه ميلمانه دي چې څوک يې يې په خپله راغواړي او د نوموړي ميلمه يا له هغه سره د نورو راغلو ملګرو ميلمه پالنه کوي. بل هغه ميلمانه دي چې د مساپر تر نامه لاندې په يوه کلي يا بانډه راپيښيږي، په سيمه کې څوک نه پيژني او نابلده وي.

که چيرې په وردګو کې نابلده مساپر کوم کلي ته راشي نو له معمول سره سم د کلي جومات ته رهنمايي کيږي. په همدې وخت کې د کلی سپين ږيري او يا هغه کسان چې جومات کې موجود وي نابلده مساپر او يا مساپرو ته سمدلاسه چاى او که د ډوډۍ وخت وي نو ډوډۍ ورته راوړي حتى که چيرې يې په نوموړي کلي کې شپه راځي د شپې بستره هم ورته برابروي. چې دغه ډول يو معمول له نابلد مساپر سره د ميلمه پالنې يو لوی مثال دی چې د دې سيمې وګړي يې د عمل په ډګر کې وړاندې کوي او په پرمختللې نړۍ کې د دې ډول يوې ميلمه پالنې بيلګه نه تر سترګو کيږي.

لکه چې مخکې وويل شول کله چې شپه شي نو ميلمه ته په پوره ميلمه پالنه همدلته جومات ته د ويده کيدو لپاره بستره راوړي او سبا سهار بيا همدغه بهير تکراريږي. کله کله داسې هم پيښيږي چې يو ميلمه ته د کلي د ځو تنو اوسيدونکو له خوا هرکلی ويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي او ځو کسان له خپلو کورونو څخه میلمه ته ډوډوی او چای راوړي او کوربانه له میلمه سره یوځای په جومات کې ډوډۍ او چای خوري ځو میلمه د یواځېتوب او خفګان احساس ونه کړي.

بل ډول میلمه پالنه داسې ده چې راغلي مساپر او میمله د کلي یو یا ځو تنه خپلو کورونو ته د بیولو ست کوي نو هر ځوک چې په خپل ټینګار کې بریالی شو نو مساپر خپل کورته بیایي او د خپل توان په اندازه نوموړي ته چای او ډوډۍ په برابرولو سره تود هرکلی وايي.

د میلمه په هکله رواج داسې دی چې که هغه د خپل راتګ موخه و نه وايي چې ولې راغلی دی نو په عمومي ډول له میلمه څخه پوښتنه نه کیږي چې ګواکي د څه له پاره راغلی دی ځکه دا یو ډول عیب ګڼل کیږي بلکي تود هرکلی او خدمت یې کوي ځو زړه ته یې څه ور و نه ګرځي.

په ځینو سیمو کې داسې دود هم دی چې که په کلی کې د جومات ملا د هر چا په وار وي نو مسافر کس هم د همغه کس میلمه کیږي.

لکه څنګه چې وايي (څه چې تیار دي هغه د یار دي) هر کس د خپل توان تربریده خپل میلمه ته خواړه برابروي او د میلمه هرکلی کوي. د میلمه پالنې څخه مقصد دا نه دی چې میلمه ته دې هرو مرو ډیر خوند ور خواړه تیار شي، بلکې له میلمه پالنې څخه موخه دا وي ترڅو خپله مینه او محبت له میلمه کس سره شریک کړي او هغه په کوربه کلي کې د بیګانه توب احساس ونه کړي. همدارنګه یو بل مشهور متل هم په پښتو کې شته دی چې وايي:(چې زړه تنګ نه وي کور نه تنګیږي) نو له میلمه سره تر بل هر څه د زړه اخلاص ډیر مهم وي چې د وردګو دمیلمه پالنې پر مهال یې بهترین مثالونه وړاندې کیږي.

د وردګو په سیمه کې داسې رواج هم شته دی که چیرې کوم ځوک له لارې څخه تیریږي او په تصادفي توګه د چا دروازه وټکوي یا غږ وکړي چې ګواکي تیریدونکی کس میلمه یا مساپر دی نو په دې صورت کې نوموړی د کور د نارینه وو له خوا میلمستون ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیول کیږي د میلمه پالنې په دود سره ورته چای او ډوډۍ تیاروي. داسې هم پیښ شوي دي چې که کور کې نارینه په کور نه وي نو د کور ماشومان او یا زړې میرمنې نوموړي کس ته چای او ډوډۍ راوړي، د میلمه هرکلی کوي، خپل افغانی دود پالي او پیاوړی کوي یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د مړي دود:

په دې خبره خو ټول باور لرو چې انسان د پناه لپاره پیدا دی او یوه ورځ به د مرګ پرښته د هغه د کور په دروازه کې ګام ږدي او روح به یې ترې قبض کوي. همدارنګه د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که د ژوند په چارو خبرې کوو نو ضروري ده چې د مړینې د چارو یادونه هم وشي. کله چې په وردګو کې کوم کس ته مړی پیښیږي خپل دوستان راغواړي او مړی له معمول سره سم ښخوي او په مړي باندې د سکوات یا سخات ویشل هم دود دي. کله چې په کوم کور کې داسې پیښه وشي، نو د خپلو دوستانو او خپلوانو له خوا د مړي کورنۍ نه پریږدي چې خواړه پاخه کړي بلکي خپلوان او دوستان تر دریو شپو او ورځو پورې ډوډۍ ورته تیاروي چې دغه ډول ډوډۍ یا خواړه ویروسی بولي. د ډوډوی راوړل داسې دي چې د هر چا د لوښې شریک معلوم دی یانې دا چې په کلي کې هغه کورونه معلوم وي چې غمجنې کورنۍ ته ډوډۍ ور وړي او د مړي کورنۍ ته د ډوډۍ وروړل پیل کیږي. له دریو ورځو څخه وروسته د مړي خاوند خپل دوستان راغواړي او په متوفا پسې ختم او لوی خیرات کوي خو د قرآن کریم له ختم سره یو ځای په وړه پیمانه باندې خیراتونه څو نورې جمعې هم ادامه پیدا کوي چې د مړي د کورنۍ له خوا د هغه روح ته د تسکین او ثواب په خاطر کیږي. داسې هم شته دي چې د مړي په څلویښتمه ورځ وروستی ختم او خیرات او د دعا مراسم تر سره شي خو بیا هم دغه یاد شوي رواجونه د وردګو په ټولو سیمو کې په یو ډول نه دي بلکي په کم توپیر سره له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې پورې تدویر مومي.

د فاتحې اخیستل د دعا اخیستلو په نامه هم یادیږي او د مړي د کورنۍ مشر یا مشران په جومات کې ناست وي، د چای ترموزونه او د خوړو ډک پشقابونه یې ایښي وي هغه څوک چې دعا ته راځي نو جومات تشریف وړي متوفا ته دعا کوي، چای څښي او که د ډوډۍ وخت وي نو د کلیوالو له خوا په اتفاق سره ډوډۍ هم ورته راوړله کیږي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسان چې د متوفا نږدې خپلوان وي نو يو ځل په جومات سربيره د هغه کورته هم ورځي او د تسليت مراتب د متوفا کورنۍ او دوستانو ته وړاندې کوي.

له بده مرغه د وردګو په منځ کې ځينې ناوړه دودونه هم شته دي چې د لورانو پر سر د ډير ولولور په نامه د پيسو اخيستل، د بی ځايه خيراتونو او په بدو کې د نجونو ورکول او دې ته ورته ځينې نور خراب دودونه هم شته دي چې احمدی صاحب په خپله ليکنه کې هغې ته اشاره کړی ده نو ځکه يې له بيا راوړلو او تکرار څخه دلته ډډه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی ضميمه:

په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې

ګل آغا احمدي وردګ

د انسانانو په ټولنو کې پرمختګ داسې يو بنسټ دی، چې د هر انسان خوښيږي او غواړي چې د دې بنسټ په سمسمورو ځانګو کې د خپلو هيلو ګلونه ووينې. پرمختګ داسې يو بهير دی چې د بختورو ټولنو به په برخه کيږي او خپل ژوند د هغه په روښانه تګلاره برابروي.

پرمختګ د انساني ټولنې هغه ښکلی بنسټ دی، چې د هغه په وسيله انسان د خپل ژوند د سطحې د لوړو پوړيو او د خپلو هيلو هسکو منارونو ته رسيدای شي. پرمختګ په ټولنه کې د هر راز شاته تګ مقابله کوي او غواړي چې د خپل روښانه څرک پلوشې د انساني نړۍ د آرمانونو تر غرونو او رغونو را تاو کاندي. پرمختګ په هره ټولنه کې خپلې خپلې ځانګړتياوې او مشخصې لارې چارې لري چې د ټولنې له ملي او ټولنيزو آرونو سره سم وګړي د رڼاوو د وړانګو له کاروان سره يو ځای کوي.

په دې مقاله کې د پرمختګ ځينو هغو لارو چارو ته ګوته نيول کيږي چې د وردګو په سيمه کې يې شونتيا ليدل کيږي او د هيواد نورې سيمې هم د خپلو هر اړخيزو چارو د پراختيا لپاره ترې الهام اخيستلای شي.

لومړی: د ښوونې او روزنې د چارو عموميت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې شک نشته چې ښوونه او روزنه د انساني ژوند د پرمختګونو لومړی پړاو او د دې ښکلي بنسټ لومړۍ خښته ګڼل کیږي. ښوونه او روزنه د انساني نړۍ د بڼ ښکلا، د وړانګو د بهیر پلوشې، د روښانه سباوون د افق کرښه او د ښایستونو د ناوې په زلفو باندې هغه غوړیدلی زرغون شال ګڼل کیږي، چې هر ډول نیکمرغۍ یې د پیڅکو په شملو کې را ځوړندې وي.

د لوی خدای ج په ستر او عظیم فضل، د وردګو د عامو وګړو په بشپړه همکارۍ، علاقې، ځانګړې مینې او د ځینو خواخوږو اړخونو او شخصیتونو د هلو ځلو په پایله کې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر د زمانې په دې حساس پړاو کې د هیواد د ډیر شمیر سیمو په پرتله غښتلی او ځواکمن دی، خو د لا ښه کیدو لپاره یې زیاتو هڅو ته اړتیا لیدل کیږي. د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که څه هم ویل کیږي چې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر په نسبي ډول ښه دی، باید ووایو چې کافي نه دی، بلکي د وردګو خلک له خپلو خواخوږو مشرانو، اړوندو دولتي ارګانونو، مرستندویو ټولنو او زړه سواندو نړیوالو اړخونو څخه هیله لري، چې د وردګو زدکړې له چارو سره د خپلې ځانګړې مینې، علاقې او په دې هکله د هر اړخیزو همکاریو په بنسټ زموږ له خلکو، ښوونیزو بنسټونو د بشپړې رغونې په موخه سیمې ته لا زیاته پاملرنه وکړي. تر څو د خلکو په منځ کې ښوونه او روزنه عمومي شکل غوره او د هیواد د قانوني ادارې لپاره یو ریښتینی ځواک و روزل شي.

د وردګو د سیمې د ښوونې او روزنې د ښوونځیو، لیسو او لوړو زده کړو د موسساتو په هکله باید وویل شي چې زیاتره یې په اوسني وخت کې د لویو لویو ستونزو سره ډغرې وهي چې ډیرې مهمې یې د امنیت ګواښ، د مسلکي استادانو لږوالی، د درسي موادو او قرطاسیې ستونزه او د زیاتره تعلیمي مؤسساتو لپاره د لازمو تعمیراتو او ودانیو نشتوالی ګڼل کیږي. پر دې سربیره په وردګو کې د ښځو ښوونې او روزنې ته لکه څومره چې مناسبه ده، پاملرنه نه کیږي. بلکي د وردګو په ځینو سیمو کې که د ښځو ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځۍ تر شپږم پورې رسیږي، نورې ټولې له دویم او دریم ټولګي څخه لوړ صنفونه نه لري چې دا ستونزه هم یو لوی ګواښ دی. باید وویل شي چې ښوونه او روزنه په هر نارینه او ښځینه مسلمان فرض ده، خو په سیمه کې روانې ستونزې او د ښځو د تعلیم په وړاندې ځینې منفي حساسیتونه زموږ په ټولنه کې د ښځو د تعلیم موضوع له یوه ژړوونکي رکود سره مخ کړې ده. همدارنګه اوس مهال خو د ورګو په هغو ساحو کې هم د نجونو ښوونځي تر ګواښ لاندې دي چې دوه درې کلونه مخکې هلته تعلیم په ښیرازه توګه پر مخ روان وو.

دویم: په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول

د وردګو په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول ځکه اړین دي چې د اټکل له مخې د هیواد د وګړو د نفوس په انډول په وردګو کې د باسواده نارینه وګړو او محصیلینو شمیر د ټول هیواد په سطح په لومړي کتار کې ځای نیولی دی. باید وویل شي چې په هیواد کې د سترې غمیزې په ترځ کې له ډیرو سختو شرایطو، ستونزو، بمباریو، جګړه ایز حالت، ورانیو او ډول ډول ناخوالو سره سره د وردګو خلکو په خپلو سیمو کې د ښوونې او روزنې بنسټ ته ځانګړې پاملرنه کړې او د زده کړې د ځانګړې طبیعي مینې او علاقې په بنسټ یې د ښوونې او روزنې په چارو کې د ځینو اړوندو خیریه موسساتو پاملرنه خپلې خوا ته را جلب کړې وه. په دې لړ کې ګڼ شمیر لومړنۍ او منځنۍ ښوونځۍ او لیسې تشکیل شوې، په زرګونو زده کوونکیو له لیسو څخه د فراغت وروسته کډ چې د هیواد زیاتره پوهنتونونه، دولتي او د مرستندویه ادارو دفترونه پرې ښکلي دي او نوموړې لړۍ د لوی خدای (ج) په مرسته پر مخ روانه ده.

نو له همدې کبله ضروري خبره ده چې د وردګو سیمه د خپل جغرافیایي او علمي اهمیت له مخې د یوه ښکلي پوهنتون درلودونکې وي. په دې اړوند لومړۍ د هیواد په دننه او بهر کې له هغو ټولو وردګو استادانو، پوهانو، روڼ آندو، روحانیونو، ملي سوداګرو، او ټولنیزو شخصیتونو څخه هیله کیږي چې د دې روښانه سیالۍ ډګر ته له بل هر چا څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه را وړاندې او د خپلو هر اړخيزو مرستو، اغيزو او نفوس له مخې د خپلو بچيانو او راتلونکو نسلونو د خدمت لپاره په سيمه کې د دې ښکلي او روښانه نوښت بنسټ کيږدي. د دې کار شونتيا له بل هر وخت څخه اوس په سيمه کې زياته شوې او په لومړي سر کې داسې هم کيدای شي چې د اړوندو دولتي او نړيوالو مرستندويو اړخونو سره د تفاهم له مخې د سيدآباد د ژوناليزم انستيتوت ته د لومړي ګام په توګه پراختيا ورکړل شي (داسې ويل کيږي چې له بده مرغه دغه انستيتيوت اوس مهال له فعاليت څخه لويدلی دی) که چيرې نوموړی انستيتيوت فعاليت نه کوي)، نو کيدای شي د هغه معادل يوه بله تعليمي موسسه جوړه شي. په دې توګه چې تر څنګ يې يوه يا دوې نورې پوهنځۍ تشکيل او کرار کرار په يوه ستر پوهنتون بدل شي. البته بايد و ويل شي چې د پوهنتون لپاره د داسې يوې مرکزي سيمې غوره کول ضروري دي چې پراخه، ارته او هواره ځمکه و لري او په شاوخوا کې يې د داسې يوه پرمختللي او پراخ ښار شونتيا وي چې د زمانې د نويو نقشو، سړکونو او هر اړخيزو اړتياوو بنسټونه په نظر کې نيولي وي.

د دې خبرې يادونه هم اړينه ده، چې که د وردګو د سيمې مشران، پوهان، عالمان، حکومتي چارواکي، ملي سوداګر، د مرستندويه مؤسسو مخور مشران او ټولنيز وګړي د دې سپيڅلي ګام او سيالۍ په پورته کولو کې ځنډ کوي، نو دا کار به نور خلک کوي البته په داسې توګه چې د ډير وخت لپاره به د وردګو د سيمې خلکو ته د دې روښانه هيلو د خپلولو چانس په لاس نه ورځي. د دې خبرې څرګندونه اړينه ده چې د لوی خدای ج په توفيق، د خپلو مشرانو، پوهانو، مخلصو اړخونو او خلکو د هر اړخيزې همکارۍ په ترڅ کې د دې شونتيا شته ده. لکه څنګه چې د وردګو سيمه د زده کوونکيو او محصيلينو له اړخه بډايه ده په همدې توګه هلته د يوه ستر او علمي پوهنتون د جوړيدو امکانات هم له بلې هرې سيمې څخه زيات دي. له بلې خوا د وردګو سيمه هغه سيمه بلل کيږي چې له خپلې غريبي غيږې څخه يې لسګونه داسې استادان ټولنې ته وړاندې کړي دي چې د نړيوالو پوهنتونونو په کچه يې دوکتوراوې او ماسترۍ ترلاسه کړې او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويديځو پرمختللو هيوادونو کې د تدريس چارې پر مخ وړي او د لويو لويو وياړونو د لاسته راوړلو جوګه دي چې په دې برخه کې د دوکتور زرجان بها، دوکتور بهاوالدين بها، دوکتور عبدالعلي وردګ، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور سورګل وردګ او داسې نورو وياړمنو نومونه د يادولو وړ دي. نو په دې وسيله د دې کار امکان شته دی چې د دې استادانو په هراړخيزه همکارۍ د وردګو د پوهنتون کار نور هم چټک شي او زما په آند هغوی حاضر دي چې په وقفه يي ډول د خپلو بچيانو د روزنې لپاره راشي او دغه مبارک کار ته پراختيا ورکړي.

دريم: په وردګو کې د يوه مرکزي ښار رامنځته کول

دا خبره جوته ده چې ښارونه د انسانانو د پرمختګ په لاره کې اغيزمن رول تر سره کولی شي او ښارونه له هغو محلاتو څخه عبارت دي چې د انسانانو سياسي، کلتوري، پوهنيزې او هر اړخيزې ودې ته لاره پرانيزي او زيات وګړي په ښارونو کې په ډول ډول کارونو ګمارل کيږي. په همدې توګه د يوې ښکلې نقشې په پلي کولو سره ښارونه انسانانو ته د خپل جوړښت داسې منظم شکل په لاس ورکوي چې د ژوند د هستوګنځای زياتې آسانتياوې په پام کې نيولې وي. ښارونه په ټولنه کې د ښايستونو زانګو او د هراړخيزو پرمختګونو مېندې ګڼل کيدای شي.

د وردګو سيمه د يوه اساسي او نوي ښار د رامنځته کيدو لپاره يوه غوره او مناسبه سيمه ده، چې د خپلې طبيعي ښکلا، جغرافيايي موقعيت، زړه وړونکې هوا، سمسورو باغونو، زيارکښو خلکو او د اوبو د سيندونو او زيرمو له کبله په ډيره آسانۍ سره د يوه ښيرازه ښار موجوديت ته ښکلا ور ببښلی شي. بايد وويل شي چې د سيمې وګړي به تر هغه مهال پورې د يوه پرمختللي ژوند څخه برخمن نه شي ترڅو په سيمه کې د يوه پرمختللي ښار شونتيا او جوړښت نه وي رامنځته کړی. په دې هکله د وردګو خلک له بل هر چا څخه زيات مستحق او د دې وړتيا لري چې د خپل هر اړخيز يووالي په پايله کې په سيمه کې داسې يو ښار رامنځته کړي چې ګوته ورته په غاښ و نيول شي. البته بايد وويل شي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو کې د ښار رامنځته کېدل په دې ډول ممکن دي چې د هيواد په دننه او بهر کې د وردګو پانګوال او شته من وګړي د لومړي ګام په توګه او د مخکيني توافق او نقشې له مخې په ټاکلې شوې سيمه کې يوازې د خپل ځان لپاره يو يو کور په پاخه او اساسي ډول جوړ کړي او د امکان په صورت کې د ښار په صنعتي برخه يوه يوه داسې فابريکه جوړه کړي چې زياتره خام مواد يې په سيمه او نږدې بازارونو کې موجود وي او نوموړی کار د خپل ملي احساس او زړه سوي له مخې تر سره کړي. د دې کار په نتيجه کې به له يوې خوا د هيواد په دننه او بهر کې شتمن وردګ اوسيدونکي په خپله سيمه کې د کورونو او صنعتي فابريکو خاوندان شي، له بلې خوا به يې په خپله سيمه کې اقتصادي ګټو ته لاره هواره کړې وي او د هغه متل مصداق به ريښتينی شي چې (د کور ګټه د لاهور ګټه). همدارنګه لدې سره سره به يې د سيمې نادارو او غريبو خلکو ته د کار د زمينې په برابرولو سره د خپلو خلکو په وړاندې خپل اسلامي او ملي رسالت ادا کړی وي. بايد وويل شي چې که نوموړی ښار د هغه پوهنتون په شاو خوا کې را تاو شي چې مخکې يې يادونه و شوه، نو سيمه به نوره هم د ښکلاوو غيږې ته ور منډې کړي.

د وردګو د جغتو په ولسوالۍ کې له بونګي څخه رانيولې تر خوجاوو پورې د سړک ختيځې خواته ارته او لويه دښته، د سيدآباد په ولسوالۍ کې د ټوپ، منګليو او شش کلا دښتې، د چک او جلګې په ولسواليو کې هم ډيرې داسې هوارې ځمکې او دښتې شته دي چې د ښار بريالی نقشه پکې پلي شي.

د ګوربت غر په توريستي سيمه بدلول او د اوبو بندونه

د ګوربت غر د وردګو د سيمې په زړه کې موقعيت لري ختيځ لور ته يې د سيدآباد د ولسوالۍ د شنيز او ونخي درې موقعيت لري لوديځ لور ته يې د جغتو د ولسوالۍ اړوند د ګلدرې سيمه، د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد دره پرته ده، چې لمنه يې د خوات تر درې پورې غزيدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګوربت د غره شمالي خوا د امبوخاک په سيمه کې د چک او خوات د درې سيند پرې کوي او جنوبي خوا ته يې د غره په يوه څنګ کې د مهرو او په بل څنګ کې د لوی او واړه ايرباب کلي موقعيت لري. نومورې سلسله د وړو وړو غونډيو په شکل کې د وردګو له عزيز کلا څخه تيريږي او د غزني د ولايت سرحد له وردګو سره بيلوي. د نومورې غره منځنۍ برخه بيا هم هغه ساحه ده چې ختيځ لور ته يې د شنيز د درې د باغک او ځنيې نور لوی او واړه کلي او لويديز لور ته يې د ګلدرې ښکلې او ښيرازه سيمه پرته ده. په دې منځنۍ برخه کې د اوبو لويې لويې زيرمې او ستر ستر چمنونه موقعيت لري چې د ځينو ګلورينو غونډيو سربيره پراخه او ارته ځمکه لري چې د لوی خدای ج په ستر حکمت د خپلې ځانګړې ښکلا او سمسورتيا څخه برخمنه ده چې د سيمې د خلکو ملکيت ګڼل کيږي. بايد وويل شي چې نومورې غرنۍ سيمې دګلدرې، باغک، مهرو، ستر ايرياب، ګردن مسجد، غاښې، اونخي او داسې نورو کليو او درو تر منځ ويشل شوې او د هرې سيمې د خلکو ونډه معلومه ده، چې خلک يې يوازې د بوټو، چمنونو، وښو، بيدې او داسې نورو طبيعي سرچينو څخه ګټه اخلي او خپل څاروي د دوبي په موسم کې د څړ لپاره ورليږي. همدارنګه اوبه يې هم د يادو شوو سيمو د خلکو ځمکې خړوبوي چې په پسرلي کې ډيرې مستې وي، خو په دوبي اومنې کې د هغه بهير ډير سست وي.

د ګوربت د غره مرکزي سيمه د کابل ــ کندهار د لويې لارې لوديځ پلو ته په ډير نږدې واټن کې موقعيت لري او د سړک د درلودلو په صورت کې شايد موټر د يو ساعت مزل په وهلو سره له عمومي پاخه سړک څخه د غره سر ته ورسيږي. نو په توريستي سيمه باندې د ګوربت د غره بدلول يو غوره کار او نيک کار ګڼل کيږي چې د خپلو خلکو، حکومتي ادارو او اړوندو اړخونو پاملرنه ورته را اړوم.

په دې اړه بايد وويل شي چې په لومړي سر کې د سيمې خلکو ته وړانديز کيږي، چې د ګوربت له اوسنيو طبيعي او کرنيزو محدودو ګټو پر ځای ښايي لويو او هميشنيو ګټو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس و غزول شي په لومړي سر کې د ګوربت په هواره ځمکه او غونډیو کې په زیات شمیر میوه دارې او بې میوې ونې و کري، د سیمې پانګوال پکې ښکلي ښکلي هوټلونه جوړ او د سترو غرونو په منځ کې د بریښنایي موټرونو یا کیبل کار سستم منځته راوړي، پارکونه پکې جوړ کړي، د لوبو ډګرونه را منځته او کرار کرار د یوې توریستې سیمې ټول اړوند بنسټونه پکې پلي کړي.

البته د دې خبرې یادونه اړینه ده، چې نوموړی کار په یوه لنډ وخت کې شونی نه دی، خو د خلکو د اقتصادي وضعیت په ښه کیدو، د وخت په تیریدو، د سیمه ایزو خلکو، مشرانو او دولتي چارواکو په ګډې همکارۍ سره د یوه بریالي پلان له مخې نوموړی کار شونی دی.

په همدې توګه د ګوربت د منځنۍ برخې دواړو خواوو یعنې د ګلدرې او شنیز د درې خواوو ته د اوبو د بندونو د جوړولو ډیر امکانات شته چې د لازمې پانګې، پخې ارادې او کلکو منډو ترړو په وسیله د ګوربت اوبو ته بندونه جوړیدای شي او د سیمې په ښکلا، د کرنیزو ځمکو په خړوبولو او د سیمې په آبادۍ کې زرغون انقلاب رامنځته کولی شي. د ګوربت د ګلدرې خوا ته د اوبو زیاتې سرچینې موجودې دي چې د کال په اوږدو کې تقریبا شپږ میاشتې اوبه بیکاره ځي او ضایع کیږي. د ګلدرې(پخواني کندکول) خوا ته دګوربت دوه ستر ناوونه غزیدلي چې یوه ته یې میانه کوه او بل ته ستر تنګی ویل کیږي نوموړي دواړه ناوونه د ښایسته او سترو کاسو په درلودلو سره د دې وړتیا لري چې هلته په آسانه شرایطو سره د اوبو بندونه رامنځته شي خو په میانکو کې نوموړې شونتیا نظر ستر تنګي ته ډیره زیاته لیدل کیږي. په دې لړ کې د ملي پیوستون د پروګرام له پانګې څخه هم ګټه اخیستل کیدای شي.

په همدې توګه د وردګو د جغتو د ولسوالۍ د باریکاو او د هنې سیمو ته څیرمه غرونو کې هم د اوبو د بندونو جووړولو ښه شونتیا لیدل کیږي، چې د نومیالي انجنیر صاحب محمد عارف رسولي د ډاکار د موسسې په مرسته دغه کار په دهنه کې کړی دی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ځمکو ته يې يو بند جوړ کړی چې د وردګو خلک له ښاغلي انجنير صاحب رسولي څخه د زړه له کومي مننه کوي. په يادوو شوو سيمو کې تر ژورې څېړنې او مطالعې وروسته هلته هم د کرنې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو بندونه رامنځته شي. همدارنګه د سيد آباد د ولسوالۍ د آبدرې، تنګي او دايمرداد ولسوالۍ د تنګي سيدان په سيمو کې هم د بندونو د جوړولو پروسه پلې کېدای شي. د دې بندونو په رامنځته کېدو سره د سيمې د کرنې زياتو ځمکو ته اوبه پيدا کيږي، د کاريزونو په اوبو مثبت اثر غورزوي او د سيمې په ښکلا کې زياتوالی راولي. په همدې توګه د توريستي چارو لپاره هم سيمه د ځانګړي اهميت وړ ګرزي چې د حکومت، چارواکو، موسسو او ټولو اړونده اړخونو پام ورته را اړوم.

د جغتو د سلطان د بند سره څېرمه د تفريحي پارکونو جوړول

د جغتو د سلطان د بند ختيځ لوري ته د بند په خوا کې ښې ډېرې هوارې ځمکې او دښتې موجودې دي، چې د پراخو تفريحي پارکونو، بڼونو، ميوه لرونکيو او زينتي ونو د ځنګلو د رامنځته کولو وړتيا لري. کېدای شي نوموړې سيمه د ښکلي بند او په دوبي کې د معتدلې هوا په درلودلو سره په يوه پراخه تفريحي او توريستي سيمه بدله او د سيل کوونکو پاملرنه ورته راجلب شي. البته د نوموړې سيمې لپاره د اوبو رسول که څه هم چې د بند له کاسې څخه لوړه ده او د دې شونتيا نه ليدل کيږي چې له بند څخه د وياله د کيندلو په وسيله اوبه ورته برابرې شي، خو کېدای شي په داسې يوه نقطه کې څو لوی لوی حوضونه جوړ شي چې په هواره ځمکه حاکم وي او دښتې ته د اوبو د رسولو وړتيا ولري. ياد شوو حوضونو ته د يوه او څو ځواکمنو واټرپمپونو په وسيله اوبه د بند له کاسې څخه پمپ او بيا د حوضونو له اوبو څخه د پارکونو د چمنونو او بڼونو په خړوبولو کې کار واخيستل شي. په همدې توګه کېدای شي چې په دوبي کې د سيلانيانو لپاره په همدې ځای کې د لامبو حوضونه هم رامنځته شي. له نوموړو پارکونو او حوضونو څخه د ګټه اخيستونکو څخه د حکومتي چارواکو او اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې او د يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاف نظام له لارې کیدای شي چې د ټکټ په وسیله معین مقدار پیسې واخیستل شي، چې په هر کال کې به سیمې ته یو زیات مقدار پیسې د ګټې په توګه راځي. که چیرې نوموړې ځمکې حکومتي وي او هغه څوک چې دا کار سر ته رسوي کیدای شي چې د حکومتي اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې یاد شوی سیستم جوړ کړي او بیا له دیرشو څخه تر څلویښتو کلونو پورې د نوموړو پارکونو او تفریحي ځایونو ګټه تر لاسه کړي او له هغه وروسته پارکونه د حکومت په واک کې ورکړل شي. په همدې توګه که نوموړې ځمکې د خلکو ملکیت وي، نو هغوی کولی شي چې له خپلو ځمکو څخه په یاد شوي ډول په خپله د یاد شوي سیستم له مخې استفاده وکړي. همدارنګه د دې کار شونتیا هم لیدل کیږي چې د پارکونو سره څیرمه د سیمې د شتمنو خلکو له خوا په ډېر عصري او پاک ډول مختلف دوکانونه، سوداګریزې هټۍ او هوټلونه رامنځته شي او د بند د اوبو د پاسه د سیلانیانود چکر وهلو لپاره د وړو بې خطره تفریحي کښتیو رامنځته کول هم په نظر کې ونیول شي، چې سیمه ایزو خلکو ته به هر کال په هغه موسم کې د زیاتې ګټې درلودونکې وي، چې په بند کې د اوبو سطحه لوړه وي. همدارنګه کیدای شي چې د پارک په یوه څنډه کې په سالمه توګه د کبانو د روزلو حوضونه او له بند څخه په سالمه او روا توګه د کبانو د ښکار کولو او د ځینو ځانګړو هوټلونو له لارې د کبانو د کباب کولو آسانتیاوې هم په نظر کې ونیول شي. په سیمه کې د دې او ورته کارونو تر سره کیدل به نوموړې سیمه په هیواد کې ډېره مشهوره او د کورنیواو بهرنیو سیلانیانو بهیر به ورته را مات شي چې په مشهورتیا سر بیره به یې د سیمې خلک زیاتې اقتصادي ګټې په لاس راوړي، د کار کولو زیات فرصتونه به پیدا او د سیمې زیاتره ځوانان به اړ نه وي چې نورو ځایونو ته د کار کولو لپاره ولاړ شي. په همدې توګه د دې ګامونو په پورته کولو سره د دې شونتیا هم لیدل کیږي چې د سیمې کرنیز توکي او میوې لکه مڼې، زردالو او داسې نور د خرڅلاو مارکیټ ته د سیلانیانو د لیدلو په وسیله غوره لاره و مومي. چې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول ځیزونه د سیمې د کلتور د پیاوړتیا، ټولنیزو ارزښتونو د پیژندلو او اقتصادي ودې د پراختیا په لاره کې لوی لاس درلودلی شي.

د کلتوري هڅو پراخوالی

ادب او کلتور له هغه بنسټ څخه عبارت دی، چې د یوې ټولنې نوم ژوندی ساتلی شي او پخپلو اصیلو آرونو سره یې د پرمختګ له کاروان سره ګام په ګام مخ پر وړاندې بیایي. په دې هکله ما مخکې هم یوه لیکنه کړې چې د ځینو پښتو بریښنایي پاڼو له لارې خپره شوې هم ده او د دې خبره یادونه بیا هم اړینه ګڼم هغه ټولنه او یا هیواد چې خپل کلتوري او فرهنګي آرونه فعال و نه ساتي د تلپاتې او فعالو ټولنو یه ډله کې نه حسابیږي، بلکې غوره خبره دا ده چې د یوې ټولنې فرهنګي ستې د خپل کلتور، ادب، تاریخ او ټولنیزو ارزښتونو په اړه پراخې څیړنې او مطالعه وکړي. یاد شوي بنسټونه غښتلي او د لا ځواکمنتیا لپاره یې جوت ګامونه پورته کړي.

په دې هکله په ټولنه کې تر ټولو لوی رسالت او مسئوولیت د نوموړې ټولنې د پوهانو، روحانیونو، لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو او ټولنیزو شخصیتونو ته متوجه دی، چې په خپلو لیکنو، ښه نیت او هراړخیزو هڅو سره د پوهې، کلتور، او ادب ډګرونه تاوده و ساتي. له نیکمرغه چې په دې وروستیو کې د وردګو فرهنګپالو خلکو د ژوند دې اساسي بنسټ ته په ځانګړې پاملرنې سره یو لړ فرهنګي فعالیتونو ته لاس اچولی دی چې د لا ځواکمنتیا او غښتلي توب تمه یې کیږي. په دې لړ کې د ادبي بهیرونو، علمي سمینارونو او غونډو جوړول، د کتاب د لړۍ د چاپ او ژباړې ته ځانګړې پاملرنه، د سیمې د تاریخي ارزښتونو لیکنه، د سیمې د نوماندو او نومیالیو شخصیتونو تقدیرول، د سیمه ایزو خپرونو نشرول او داسې نور کارونه که څه هم چې تر دې مهاله په ابتدایي شکل کې دي خو د زیات ارزښت او تقدیر وړ دي.

د وردګو په سیمه کې د ځوانانو او فرهنګپالو له خوا ورته کارونه د ادبي کاروان په سمسور بڼ کې د غوړیدلیو ګلونو په څیر ښکاري، چې ښې پالنې او روزنې ته یې د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوندو اړخونو او د وردګو د نوماندو شخصیتونو او علمي ستږو ځانګړې پاملرنه را اړوم.
باید وویل شي چې تر اوسه پورې د وردګو د سیمې د علمي کړیو له خوا تر سره شوي دي چې حلیمي صاحب یې د فرهنګی برخې په ترڅ کې یو شمېر ته اشاره کړې ده نو ځکه یې له تکرار څخه دلته ډډه کوم.
باید وویل شي سره لدې چې ذکر شوي کارونه په دې لاره کې د قدر او اهمیت وړ دي، خو د سیمې د پوهنیزو او کلتوري تندې لپاره ناکافي او یوازې د کار پیل ګڼل کیدای شي، چې لا پراخوالي او غوړیدو ته اړتیا لري.

د چک د بریښنا د فابریکې اساسي بیا رغونه

لکه څنګه چې ګران لوستونکي او د انساني ټولنې زیاته برخه پدې ښه پوهیږي، چې بریښنا د نوي ژوند او نوي پرمختګ د ماشین د چلولو دنده پر غاړه لري او تر ټولو ښه ځواک ګڼل کیږي. په همدې توګه بریښنا د ژوند ښکلاوو ته سمون او داسې پرمختګ وربښي چې د پرمختللو او عصري ټولنو له کاروان سره یې یو ځای کوي. باید وویل شي چې د نړۍ د پرمختللیو هیوادونو د ژوند پرمختګ زیاتره د بریښنایي ځواک پر متږ ولاړ دی. د افغانستان وګړي هم د بریښنا د نعمت له تولید او رامنځته کیدو سره زیاته مینه لري او غواړي چې د بریښنایي ځواک په وسیله د خپل ژوند د پرمختګ چارو ته سمون ورکړي.
د وردګو ولایت د چک فابریکه په ۱۹۴۰ میلادي کال د جرمني د زیمینس د کمپنۍ په تخنیکي مرسته د نوموړي ولایت د چک په ولسوالۍ کې جوړه شوه تولیدي ظرفیت یې ۱۱ میګاواټه بریښنا دی چې د هیواد د لومړي کتار بریښنایي فابریکو څخه ګڼل کیږي. د کورنۍ جګړې د پیل څخه د مخه د نوموړې فابریکې بریښنا کابل ته لیږدول کیده او د وردګو یوازې څو هغو محدودو کلیو ته له نوموړې فابریکې څخه بریښنا ورکړل شوې وه چې فابریکې ته څیرمه او په نږدې واټن کې واقع وو.
د کورنیو جګړو په کلونو کې د هیواد د نورو زیربنایي بنسټونو په څیر نوموړې فابریکې ته هم تخنیکي او هراړخیز زیانونه هرو مرو رسیدلي او له سالمې پالنې څخه بې برخې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په عمومي توګه روغه پاتې شوې چې د هغه يو علت د فابريکې په اړه د سيمې د خلکو او مشرانو ځانګړې پاملرنه ګڼلی شو چې د چور او تالان له لاسونو يې و ژغورله.

نوموړې فابريکه درې توربينه لري چې په اوسنې وخت کې ددې فابريکې له دريو توربينونو څخه يوازې يو توربين روغ او د کار کولو جوګه دی دوهم توربين يې زياتې ستونزې لري او کله کله خو د کار کولو وړتيا له لاسه ورکړي، خو دريم توربين يې بيخي له کاره لويدلی او د جرمني ماهرانو د څرګندولو سره سم يې بايد پر ځای بل توربين نصب شي.

د نوموړې فابريکې کانال له خړو ډک او پاکولو ته سخته اړتيا لري. سره لدې د ۱۳۸۴ هجري لمريز کال د چنګاښ په مياشت کې د جرمني د هيواد د GTZ او THW مرستندويو مؤسسو د هغه د کانال د پاکولو په کار پيل وکړ او پروګرام يې درلود چې د هغه د کانال د پاکولو څخه به وروسته د نوموړې فابريکې په تخنيکي او فزيکي بيارغونه پيل کوي، خو د نا څرګندو دلايلو او ځينو سيمه ايزو خلکو د بيځايه شکايت له کبله د انرژۍ او بريښنا د وزارت له خوا يې د بيا رغونې کارونه و تړل شول او نوموړې مؤسسې يې له سيمې څخه وتلو ته اړ کړې.

ضرروي ده چې نوموړې فابريکه په سم او اساسي ډول بيا ورغول شي او د هغه بريښنا د وردګو ټولې سيمې ته ورکړل شي، چې نوموړی کار د خلکو په ژوند کې لوی مثبت بدلون رامنځته کولی شي. په همدې توګه د نوموړې فابريکې له توليدي بريښنا څخه د وردګو ښار، د وردګو پوهنتون، صنعتي ښارګوټي او تفريحي ځايونو ته بايد بريښنا و ليږدول شي او د يوه عصري انقلاب په کرښه سم شي.

صنعتي او سوداګريزو چارو ته وده ورکول

سوداګريزو او صنعتي چارو ته مخه کول د انسانانو د ژوند لوری په مثبته لاره سموي او د نړۍ په زياتو هيوادونو کې تجربه شوي ده چې د بل هر کسب په انډول د سوداګريز او صنعتي چارو خاوندان د ښه ژوند او غوره راتلونکي څخه برخمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې توګه وړاندیز کیږي چې د وردګو اوسیدونکي د بل هر چاپه پرتله او له بل هر کسب څخه سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي او په هغه کې فعاله ونډه واخلي. له یوې خوا به یې د خپل ژوند بهیر ته د ښکلا او بډاینې رنګ ورکړی وي او له بلې خوا به یې د هیواد د اقتصاد د بیا رغونې په چارو کې لویه ونډه درلودلې وي. د وردګو سیمه د سوداګریزو او صنعتي چارو لپاره یوه غوره سیمه ده چې د هیواد د دوو لویو ښارونو غزني او کابل په منځ کې واقع ده، د لوګر د پل علم او ګردیز ښارونه هم په نږدې واټن کې ورته پراته دي چې په ډیر کم وخت کې له نوموړو ښارونو څخه د اړتیا وړ خام مواد نوموړې سیمې ته لیږدیدی شي. په همدې توګه صنعتي او سوداګریزې چارې د سیمې خلکو ته د دې وړتیا ور په برخه کولی شي چې د نړۍ له بیلابیلو پرمختللو کمپنیو سره اړیکې ټینګې، د خپل فکر دایره پراخه او د نوې تکنالوجۍ په وسیله سیمې ته په ملي او نړیواله کچه د پانګې اچولو زمینه برابره کړي. په همدې توګه باید وویل شي چې د وردګو خلک له دې کبله باید د سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي چې د خپل ژوند د سمون لپاره بله داسې مناسبه چاره نه لري چې زموږ خلک خپل ژوند ته پرې هر اړخیز سمون ورکړي. ځکه چې په سیمه کې د کرنې ځمکې ډیرې کمې او په زیاتره ځایونو کې بیا د کرنې او حتی د څښاک د اوبو کمی محسوس کیږي. په دې اړه ما د خپلې لیکنې په لومړیو برخو کې هم یادونه کړې ده چې بیا تکرار ته یې اړتیا نه شته خو د یوې خبرې یادونه اړینه ده هغه دا چې د سوداګریزو او صنعتي چارو په منځته راوستلو او غوړیدو کې د لومړي ګام په توګه د هیواد د ننه او بهر د سیمې پانګوال غوره رول ترسره کولای شي.

د ناوړه سیمه ایزو رواجونو اصلاح او سمون

رواجونه د یوې ټولنې د وګړو د ژوند سره سم څنګ په څنګ پر مخ درومي چې د نوموړې ټولنې د کلتور یوه بنسټیزه برخه یې ګڼلی شو. ځینې یې په طبیعي توګه د ملت د وګړو په منځ کې موجود وي، خو ځینې نور بیا د وخت د اړتیاوو او غوښتنو سره سم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې د وګړو ژوند ته د ورتګ لاره مومي. رواجونه، دودونه او عنعنات په دوه ډوله ویشل کیدای شي چې ښه او بد رواجونه یې ګڼلی شو.
ښه دودونه له هغو رواجونو څخه عبارت دي چې د یوې ټولنې د ژوندون له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ لګوي او د نوموړې ټولنې د پرمختګ سبب کیږي. خو ناوړه رواجونه او د سیمه ایزو خلکو له خوا د هغه پالنه د ټولنې د وګړو له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ نه لګوي، بلکي په ټولنه کې د هغه موجودیت، پالنه او پراختیا د ټولنې د پرمختګ لارې تړي او خلک یې له یو زیات شمیر ستونزو سره مخ کوي. په همدې توګه پالنه یې ښه کار نه بلکي یو عار او ننګ ګڼل کیږي.
د وردګو په سیمه کې هم د یو لړ ښکلیو او مثبتو رواجونو تر څنګ یو لړ منفي او ناوړه رواجونو په اوسني وخت کې د خلکو په ژوند پنجې خښې کړې دي، چې د سیمې د خلکو د پرمختګ د لارې لوی خنډ او د هغوی ژوند یې له سترو سترو ګواښونو سره مخ کړی دی. د دې منفي رواجونو په منځ کې یو د خپلو لورانو پلورل او په نجلۍ باندې له مقابل طرف څخه د حد نه زیات ولور اخیستل ګڼل کیږي چې د وردګو د ځوانو هلکانو او ځوانو نجونو ژوند یې له یوه ستر ګواښ او لویو ستونزو سره مخ کړی دی. نوموړی رواج په داسې وخت کې زور مومي چې له بل هر وخت څخه خلک زیات د اسلام د مبارک دین په اړه معلومات او داسې عقیده لري چې د خپلې خور او لور ولور اخیستل د هغه د پلار، ورور. کاکا او کورنۍ لپاره ناروا دی، بلکي د اسلام د مبارک دین د بنسټیزو اساساتو له مخې مناسب او معقول مهر د نجلۍ شرعي حق دی چې په باید په بشپړه توګه د هغه په واک کې ورکړ شي. باید وویل شي چې نوموړی رواج د ورځې په تیریدو سره لا پراخوالی مومي او د پلرونو او د کورنۍ د سرپرست مشرانو سره دا روحیه نوره هم غښتلي کیږي چې خپل اولادونه په لوړه بیه خرڅ کړي. په نجلۍ باندې د لوی ولور اخیستلو رواج په ټولنه کې د کورنیو تر منځ د یو زیات شمیر بدیو، شخړو او ناوړه تربګنیو پیدا کیدو ته لاره هواره کړې ده او د هغو کورنیو تر منځ پرې همیشنی زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدوالی رامنځته کیږي چې پخپل منځ کې په اصطلاح دوستي سره کوي. یو بل تاوان یې دا دی چې په ولور باندې خرڅه شوې نجلۍ د خپلې کوژدې وروسته مجبوره وي چې تر هغه مهال پورې څو کلونه د خپل پلار په کور کښېني چې خاوند یې له ایران، عربي هیوادونو او یا له بل ځای څخه د سختې مزدورۍ په وسیله د ولور پیسې را پیدا او یا یې له چا څخه قرض کړي چې بیا وروسته نه له خاوند او نه له میرمنې سره د یوه خواږه او نیکمرغه ژوند د سر ته رسولو شونتیا پاتې کیږي.

یو بل بد رواج په بدل سره د نجونو ودول دي چې په وردګو کې یې په لویه پیمانه ځای نیولی چې نوموړی کار د اسلام د مبارک دین او بشري حقوقو له مخې یو ناوړه دود ګڼل شوی ځکه چې په دې صورت کې نجلی د هر راز حقوقو څخه محرومه پاتې کیږي بلکې عاجزه، بې ژبې او کمزورې نجلۍ یوازې د خپل ورور د هوس او خوشحالۍ قرباني کیږي. بل لوی تاوان یې دا دی چې که د دې ډول یوې واده شوې نجلۍ ته د هغه د ګناه او تیروتنې په مقابل کې د خپل خاوند، لیوره، خاښې، خسر او یا د کورنۍ د نورو غړو له خوا څه ویل کیږي نو مقابل طرف هم په خپل کور کې پرته له کومې تیروتنې بالمثل تاوان په خپل کور کې هغه نجلۍ ته رسوي چې د دوی د خور او یا لور په مقابل کې ور واده شوې او هیڅ راز ګناه یې نه ده کړې. په همدې توګه د بدل د واده نجلۍ له هغه مناسب رواجي پوښ، کالیو او د کور له فرش اوظرف د لاسته راړولو څخه هم زیاتره وخت محرومه پاتې کیږي، چې نجلۍ یې د خپل ژوند په اوږدو کې یوازې د ناوې کیدو پر مهال لاس ته راوړي. ځکه د بدل د واده ځینې کورنۍ دا توافق سره کوي چې هر څه ځان پر ځان چې په دې صورت کې یوه کورنۍ هم د خپلې خور او یا لور لپاره هغسې څیزونه نه رانیسي چې په د ولور په وسیله یې د واده کولو په صورت کې لاسته راوړلای شي. نوموړی کار په خپلو د خپلو اولادونو په وړاندې د یوه تړلنیز ظلم په وسیله سر راپورته کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توګه یو لړ نور منفي رواجونه هم زموږ د خلکو په منځ کې وجود لري لکه په سیالۍ سره د خیراتونو کول، د مړي د کور له خوا په لومړۍ ورځ خیرات کول په داسې حال کې چې د اسلام مبارک دین د دریو ورځو لپاره د مړي د کور خواړه حرام ګڼلي دي، بلکې باید نور مسلمانان هغه کورنۍ ته چې مړی پکې شوی د خپلې اسلامي ورورګلوۍ له مخې او د خپل وس سره سم درې شپې او ورځې خواړه ورکړي.

باید وویل شي چې اوس مهال د وردګو سیمه او خلک د نسبي زده کړو څخه برخمن دي او د هیواد په کچه یې شاید د زده کړو ګراف په لومړۍ کرښه کې واقع وي، نو د دې ټولو سره سره چې زموږ د سیمې د خلکو ښوونیزه کچه په نسبي توګه لوړه او د یوزیات شمیر دیني علماوو، ماسترانو او ډاکترانو ټاټوبی ګڼل کیږي بیا نو څه دي چې په دې سیمه کې داسې لویو لویو او ناوړه ستونزو ځای نیولی دی؟ آیا د دې کار شونتیا شته ده چې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پیدا او د خپل خلکو ژوند له دغه راز تهدیدونو څخه و ژغورو؟

د نوموړې پوښتنې ځواب دا دی چې هو.د دې ستونزو او ناوړه رواجونو د له منځه وړلو لپاره یوه عملي پلان او تګلارې ته اړتیا شته چې د خپلو دیني بنسټونو له مخې د علماوو، پوهانو او قومي مشرانو د شورى له لارې ورته د حل لاره پیدا او په غوره رواجونو یې بدل کاندي. نوموړو ستونزو ته د حل لاره یوازې له همدې لارې ممکنه ده. که مو د لوی خدای ج په مرسته او د خپلو پتمنو وګړو د هراړخیزې همکارۍ په ترڅ کې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پیدا کړه نو هله به په دې توانیدلي وو چې د ریښتني پرمختګ اساسي پړاوونه په بریالیتوب سره ووهو او د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د روښانه ژوند لاره په نښه کړو.

د وردګو تلویزیون جوړول:

خبري رسنۍ او بیا په ځانګړي توګه تلویزیون د خلکو په ژوند کې زیات بدلون راوستلای شي چې خپل رغنده او روزنیز پروګرامونه په موثره توګه د خلکو اذهانو ته ورسوي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعاتو د آزادۍ د اوسني بهیر څخه په استفادې سره وردګ هم کولای شي چې یوه تلویزیوني شبکه رامنځته کړي او په دې لړ کې د خصوصي سکتور څخه غوښتنه وکړي چې دغه کار وکړي. که چیرې په سیمه کې ستونزې وي نو د لومړي ګام په توګه کیدای شي دغه کار د هیواد په پلازمینه کابل کې صورت و مومي او د حالاتو له سمیدو سره سیمې ته ولیږدول شي. د تلویزیوني شبکې جوړیدل هیڅ ضرر نه لري بلکې ډیر ژر د خپل فعالیت په سبب هغه پانګه ګټلای شي چې د تلویزیون په جوړولو لګیدلې ده. له بلې خوا تلویزیوني شبکه زموږ د ژبې د ځواکمنتیا او کلتوري آرونو د پیژندلو او د خلکو د رزولو لپاره ډیره مهمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

1. حبیبي، عبدالحی، نظری بر ادبیات پشتو، مترجم سمندر، مهتمم عبدالکریم پتنګ، پوهنځي ادبیات و علوم بشری. ۱۳۵۷ کال، ۳ مخ.
2. پټه خزانه، محمد هوتک بن داود په کال ۱۱۴۱ – ۱۱۴۲ هجري قمري کال په کندهار کې تالیف شوې ده، دوهم چاپ ۱۳۳۹ هجري شمسي، د پوهنې وزارت د دارالتالیف ریاست، ۴ مخ.
3. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، د لیکوال سریزه د ش پاڼه.
4. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پېښور. ۱۳۷۲ مخ.
5. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طالبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال. ۳۲۱ مخ.
6. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، ۲۱۱ مخ.
7. روند میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .۲۴۶ مخ .
8. پښتني قبیلې، ۲۱۲ مخ.
9. تواریخ خورشید جهان ،مصنف شیر محمد خان مرحوم ګنداپور ابراهیم زی، با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن. سنه ۱۳۱۸ هجری.۲۳۷ مخ.
10. حیات افغاني ۳۲۳ مخ.
11. ظفر کاکا خیل، سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پیښور. د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کتابتون نسخه. ۱۳۷۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

12. پښتني قبيلې ۲۱۳.

13. پښتني قبيلې ۸۹.

14. يمين، پوهاند محمد حسين، افغانستان تاريخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمريز کال، ۲۵۸ مخ.

15. باوري، پوهنوال رسول، د سلام فرهنګي ټولنې انټرنټي برېښناپاڼه.

16. کهزاد ،احمد علي، تاريخ افغانستان، لومړی ټوک، 254 مخ.

17. د هيواد لرغوني ښارونه او د تاريخ پاڼې دوهم ټوک ليکوال پوهاند رازقي نړيوال، ميوند خپرندويه ټولنه کابل. ۲۳۹ مخ.

18. پورتنی اثر ۲۴۰.

19. د آريانا موقعيت او د آرياييانو ځينې جغرافيايي سيمې، څېړونکی ګل جان ورور وردګ د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ختيځ بيارغونې يا کور د خپرونو څانګه، 1381 کال، 39 مخ .

20. پورتنی اثر 45 مخ.

21. کهزاد احمد علي ، آريانا، دوهم چاپ، انتشارات اميری، ۱۳۸۶ کال. ۹۹ مخ.

22. سلام انټرنيټي ويپ پاڼه د استاد رسول باوری ليکنه.

23. پورتنۍ اخځليک.

24. پورتنۍ اخځليک.

25. سلام فرهنګي ويب پاڼه http://www.salaamtolana.org/.

26. غبار، مير غلام محمد، جغرافيای تاريخي افغانستان، 1378 کال، 59 مخ.

27. د افغانستان جغرافيايي قاموس، د آريانا دايرة المعارف ټولنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، شپږم ټوک، 159 مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

28. روند ،میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .146 مخ .

29. مرحوم قاضی عطا الله خان ، دپښتنو تاریخ لومړی ټوک ،خپرونکی، حربي پوهنتون، کابل، افغانستان ، د 1356 کال د زمری 15 نیټه ، 15 مخ .

30. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، 276 مخ .

31. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پېښور. ۶۲۳ مخ.

32. مخزن افغاني، تالیف آخوند درویزه سال تالیف ۱۰۷۳.

33. مخزن افغاني در باب نسب نامه افغانان در سال ۱۱۱۳ هجري نوشته شد.

34. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طلبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال ص ۴۳۷ مخ.

35. غبار، میرغلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ جلد اول و دوم، مرکز نشراتي میوند تاریخ چاپ ۱۳۸۰ هجري شمسي، ص ۱۰۵.

36. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، مخ.

37. تړی، پوهاند ډاکتر حبیب الله، پښتانه،د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ د ۱۳۸۲ کال د وري میاشت. ۲۸ مخ.

38. د کابل سلطنت بیان دویم ټوک لیکونکی مونټ سټوارټ الفنسټن، ژباړونکی پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ، د پښتو څېړنو بین المللی مرکز د افغانستان د علومو اکاډیمي. ۱۳۶۱ هجري لمریز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

39. د کابل مجله، د پښتو ټولنې میاشتینۍ خپرونه. پرله پسې 476 ګڼه د 1338 کال د کابل مجلې کلکسیون. د ښاغلی وجدي صاحب مقاله.
40. د ښاغلی ګل آغا احمدي وردګ په مټ د غازي محمد جان خان د ټولنې د ۱۳۸۶ هجري لمریز کال د کوچني اختر د د دوهمې ورځې د غونډې برابر شوی راپور. د محترم انجینر عبدالرحیم وینا.
41. پښتني قبیلې ۲۷۹ مخ.
42. د ښاغلی عبدالودد پښتونځار انټرنیټي ویبلوګ http://www.pashtoonzar.blogfa.com
43. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونې ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړې میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر، ۳۲ مخ.
44. عارض، پوهاند غلام جیلاني، ژباړونکی اورنګ زیب، د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره، 1379 کال.
45. اتلس قریه های افغانستان، پروژه مطالعات دیموګرافي اداره مرکزي احصاییه صدارت اعظمی حوت، ۱۳۵۳ کابل ص ۲۲.
46. د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامه.
47. عارض ،پوهاند غلام جیلاني ،ژباړونکی اورنګ زیب ،دافغانستان د ولایتونو جغرافیه ،داریک ګرځنده کتابتونونو اداره ،1379 کال ،21 مخ .
48. پورتنی اثر څلویښتم مخ.
49. ځلانده راتلونکی، د وردګو ولایت د بیارغونې د بهیر خو اړخونه، د وردګو ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست. ۶۵-۶۴مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

50. یمین، پوهاند محمد حسین، افغانستان تاریخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمریز کال ۱۷۴ – ۱۷۵ مخونه.
51. پورتنی اثر ۲۵۹ مخ.
52. پورتنی اثر ۲۶۰ مخ.
53. انترنیت(پته یې راڅخه لادرکه شوی ده).
54. عزیزي، سرمحقق نظر محمد عزیزي، باز شناخت از کتیبه های مکشوفه افغانستان،بنگاه انتشارات میوند، کابل ۱۳۸۵ خورشیدي، ص ۱۶۵.
55. تاریخ خط و نوشته های کهن افغانستان تالیف پوهاند علامه حبیبي ،نشر انجمن تاریخ و ادب افغانستان ، اکادمي علوم افغانستان کابل ، 1350 ، 26 مخ .
56. کوشانیان (مجموعه مقالات هشتمین سمینار بین المللی)،اداره کتابخانه اریک طبع اول ،1383 مقاله محقق نادر رسولي.
57. د افغانستان جغرافیایي قاموس ، 69 مخ.
58. ملی هدف فوق العاده ګڼه ، د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونیز ارګان د 1385 هجري شمسي د وري میاشت د 2006 کال اپریل د ښاغلي پښتونځار لیکنه .
59. ملي هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړی میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384.
60. د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور.
61. د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت کارکړنو او ګزارش ته ځانګړې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

62. مومنی، پوهاند عبدالحی تاریخچه طبابت و فارمسي و سیرتکاملي آن در افغانستان اکادمي علوم افغانستان 1384 کال 217 مخ .

63. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ زياست خپرونيز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمريز کال دوړي مياشت د ۲۰۰۵ ميلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولايت کاري ګزارش 1384

64. Afghanistan media landscape 2004

65. د همت الله امين زي انترنيتي ويبلوګ.

66. د وردګو د ولايت کلتوري يون په هکله ليکل شوی راپور، د ګل آغا احمدي وردګ ترتيب او ليکنه.

67. د وردګو ولايت د حسن بيک، تنګي، نيم پايکول، شنيز د سيمو له سپين ږيرو او مشرانو څخه د پوښتنو ګرويږونو څخه راټول شوی معلومات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو ته ډالۍ

د وردګو له کوهسار شم صـــــدقه – ګل يې څه چې له هر خار شم صدقه
له هر ګل يې د منو لوګی لوګی شم – لــــه کاريز د يخ سالار شم صدقه
چې مې مينه د زړګي پرې تازه کيږي – لــــه ګوربته په څو وار شم صدقه
سپينه واوره يې د ژمې ننداره کــړي – د غـــــاټولو له بهار شم صدقه
ښــکلی کړی يې ګلونو پسرلی دی – د رنګــــــونو له ماليار شم صدقه
چې د ښکو الهامونه ورته ناځــــي – د شين شوبو لــــه ګلزار شم صدقه
پرګنې د ميړنو دلته اوسيـــــــږي – لــــــه پړونو له دستار شم صدقه
همتـــــــونو يې زرين تاريخ ليکلي – له دې خوی او له کردار شم صدقه
د غازي بابا مصری توره مو وياړ ده – لــــه کاروان يې د ايثار شم صدقه
چې هيواد ته يې غازيان دي ډالۍ کړي – لــــه وردګــــو سل هزار شم صدقه
چې د پوهې پــــه زرينه لاره درومې – اې وردګــــه! ستا له لار شم صدقه
زما د پلار نيکه مسکن دی پرې نازيږم – زه د ښکلو له دې ښار شــــم صدقه
خپل هيواد ته چې خدمت کاندی ريښتنی– پر ما ګران له داسې يار شم صدقه
حليمي راځه چې خپل کلي ته ولاړ شو
حسن بيک غونـــــدې ديار شم صدقه

محمد حامد حليمي
۲۸/۷/۱۳۸۷ نوی ښار – کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنیار محمد حامد حلیمي د مبارک شاه خان حلیمي زوی د ۱۳۶۰ هجری لمریز کال د سلواغې په میاشت کې د کابل په ښار کې زیږیدلی دی. پلارنی ټاټوبی یې د وردګو ولایت د سید آباد د حسن بیک کلی دی. لومړنی او ثانوی زدکړې یې د حضرت ابراهیم خلیل الله په عالي لیسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۷۷ کال کې له نوموړې لېسې څخه په اعلی درجه فارغ شوی، چې د همدغه کال د کانکور د آزموینې له لارې د کابل پوهنتون د فارمسی پوهنځي ته بریالی شوی دی. په ۱۳۸۱ هجري لمریز کال کې یې له نوموړې پوهنځۍ څخه د لسانس سند ترلاس کړ. د ۱۳۸۳ هجري لمریز کال د لړم د میاشتې په دولسمه نېټه یې د کادری آزموینې له بشپړولو څخه وروسته د افغانستان د علومو اکاډمۍ د علمي غړیتوب ویاړ ترلاسه کړ. د ۱۳۸۷ لمریز کال د لیندی په اتمه نیټه یې د ځینې ستونزو له امله په علومو اکاډمۍ کې له دندې څخه استعفأ ورکړه او اوسمهال په یو نادولتي دفتر کې کار کوی. نوموړی په پښتو، دری او انګریزی ژبو پوهیږي. تر دې مهاله یې په لس ګونو علمي، څېړنیزې مقالې، هراړخیزمطالب، شعرونه او مرکې د هیواد د مطبوعاتو او بیلابیلو انترنیتي ویب پاڼو له لارې خپاره شوي دي. نوموړي همدارنګه په ګڼو څېړنیزو کنفرانسونو او سیمینارونو او یوه نړیوال سیمینار کې برخه اخیستي او خپلې مقالې یې اوړولې دي.

حلیمي د وردګو د کلتوری یون د ۱۳۸۷ کال د غوره لیکوال او څېړونکی جایزه هم ګټلې ده.

آثار

۱ – د بنستیزو درملو څېړنه ۱۳۸۵ کال چاپ

۲ – د نسخې لیکنې لارې چارې ۱۳۸۷ کال چاپ

۳ – غلام صدیق مخترع د مطبوعاتو په هنداره کې ۱۳۸۷ کال چاپ

۴ – وردګ(قوم، سیمه او کلتور) همدا اثر

۵ – فارمسیوتیک(پوډرونه، تابلیت جوړول او کوتینګ) ترچاپ لاندې

۶ – له اغزو څخه غاټول د شعرونه ټولګه

۷ – د ګناه پیژندنه (ژباړه)

۸ – په ساده ژبه د روغتیا ساتنې زده کړه

۹ – د درملو ترل او تړونی

او په لس ګونو نورې علمي څېړنیزې مقالې لیکلې دي چې موږ له لوی خدایه په دې لاره کې نوموړي ته نور بری غواړو.

ګل آغا احمدی وردګ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library